

Kpandegh ku Buter ken inyom i 1911.

Wanbua hi^f kpandegh ken Shitire hen Mbajir, Mbajir chi^f ve ta ve kohol hen Sai; ve kura ve yem a mi shin Waka; Ukum di chi^f ve ta hen ^KZaki Biam, ve kura ve yem a mi shin Waka, hi^fhi^f la i ta sha akondo a il (amua). Kura y^o, i ta icha gba ga ts^o Tiv mba fe ity^o u dzuwan a mbaamua ga y^o, Buter de tswar je; ma^f na ikwembe i gema tan sha aka^f wue wue han ma kwagh i ta mi. Ishwa kpa^f, vughemou kpa^f; kura y^o, Tiv mbagenev ta chi^f shi Kunav. Kwembe la y^o, i lu waniy^o, Buter a nger un a na han ma or ya, a ka^f nan dzwainyar u iyor mba hen ya^fnan vea nagn y^o; a kuma y^o, nan ngohol aka^f wue wue nan va na Buter; Buter a ngohol a ^or sha dzwa u inyaragh ki sule ts^o a yina y^o, a ka^f nan er ki shi^f y^o, shi nan hire shi nan dza ngohol hen iyor mba nan shi nan va a mi; a kuman y^o, ka chi^f la. Aka^f la nahan aswa a ivuwemou a aba a uwua la chi^f, a na Buter y^o, a kohol a ta tihi Uke ve va yamen, aka^f agen i yan chi^f ga a ho^f her a sa^f ishe. Iyange igen Buter va ngohol kpandegh shin Tombo Mbalagha hen jege ate u Ashinya, nahan tugh mbu il iyor mba yaven chi^f y^o, or va nande ate la; i-^{na} nyarev mbi ukpande mbira hia cha cha, Buter ma^f mough tugh tugh la je hire sha Kachina. Wanbuavihintor ngohol kpandegh tseggh^h ga, ^oron ijir kpishi, ver iyor mba ^oron ajir ken Tiv kpishi kpa^f sha uipaven uipaven. Ve ^oron ajir kpa^f er i nger ken kwagh u Utor mba Buter nahan; wen y^o, gbidye iyor, tseggha ma or ga, han ma or kpa^f nana er kwagh u da^fng^h sha ishig^h nagh a gbidye je, ka nahan je Tiv yilan un er^l Wanbuavihintor ye. Ka sha ipara na la je Tiv nande un kpandegh shin Tombo ye; Tiv ve chia un je do^f ga, ve ka^f er Chafa Godi a hire fefa or ne a yem. Iti i Chafa Godi kume ken Tiv je dzuka ga; or Tiv u ngise nan nenge a Chafa Godi ga kpa^f ka nan ^or kwagh u Chafa Godi sha ^ongo u nan ongo hen mbatamen y^o.

Wanbua teman ijir i ^amoⁿ ga, dzende a dza Ibi a hire a yem shin Abetse, a dza chin a hire, a gbaa dzenden ken Tiv wue wue ^oron ajir; tor u nana un^gwa er kper Wanbua ngu van hen nan la, nan yav iyange la ga; nan tsa dzungwen er shin kper nana war ~~ka~~ kpa^f? Sa^f kper una va er nan kwagh ga kpee man i y^oho^l nan iyol ye. Tiv chia Wanbua do^f do^f er asenge ga.

Wambua yemen yó, Ishimawanye dza va, va tema sha Kachina, (ka Ishimawanye shoa u Montol dza wua je la!). Ishimawanye va tem sha Kachina yó, gema kwagh u kwembegh la teghera; ngem u gema yó, er ngise han ma orya nan lu a kwembe achi u ngohol kbandegh ku hen ya u nan tseggha la; un yó, a dza hen ikuriyor a dza jimin kwe iyor sha ikoho genga i móm a ver or móm tsó, a ma a na nan kwembe, nan ngohol kbandegh ku hen ityó i nan chif ku sha ikoho genga i móm. Un yó,inja na taver ga, han ma kwagh na a er teghera bem bem; man or a er un kwagh u a lu sha ishima na ga yó, a de di nan ga. Tiv yilan un er Ishimawanye, sha achi u a vihi kwagh ga, kpa unagba vaan yó, u kumbur nan kpa una huwan ga, sa a va kuma un man una huwan ye; kainja i Ishimawanye la. Ka sha Kachina je man a mough a dza Ibi a dza kar a yem kbandegh ku ngohol hen Montol, Montol ma wua un ye. Iyange i duwe Kachina dza Ibi u una dza kar a yem Montol la, tsa hen Zaci Biam, va imóngo hen Ortese aikighe; mo or u ngeren takerada ne m nenge a na, ka mdugh na u ken Tiv ma kara hiren ga je la; lu or dedo hen Tiv.

Tortó u nan.

Ishimawanye va kara lu ga yó, Buter ugen dza va, ngura yó, Tiv /i un iti ga, tsan kpa ngura tsa hen Kachina yum ga; i yilan un er Chafa Roo (Captain Rowe). Ka un hi nan utor ató ye, ~~at~~ u Chafa Roo hi nan nan tógh ken Tiv chif yó, lu Zaki Aba tor u Shitire mba sha ya, lu er ken inyom 1913 nahan. Man ken mase ityó veq Ubuter gbaa nan utor mbagenev ató sha itiar i Tiv chif ye; lu Chafa Roo man na Tiv ató chif ga; Buter ugen a na di tor gen tógh sha shighe gen je. Hi hi la Tiv yilan tógh sha dzwa u Uke er 'Sanda'. Man ka sha mlu u ku lu la man Tiv va gema yilan er tógh ye. Tógh jim yó, ka kon u timen iyough a mi; ka a sar kwase ka lón akór yó, nomoor a hor kon a na nan, nan ló akór mi, shin mtim kpa nan va time mi, ka kon shon u horon la Tiv ve yer er tógh ye. ~~ka tógh ne~~ / Nahan dzum u Buter va na Tiv kwagh nahan yó ve fa er vea yila ga, tsó ve yila sha dzwa u Uke er sanda, kpa ka tse yó, ve ka er guda vea ker iti i kwagh ne ken dzwa Tiv vea yilan mi; hi hi la mbagenev yilan er gbough; kpa mbagenev ka er u yilan er gbough ka kpa ka sha mi ga, sha achi u kwagh ne lihe yum er gbough nahan ga, ka tógh ku kasev ve tim iyough a mi ne ku lu tógh er kwagh ne nahan ye; nahan Tiv chif de u yilan er sanda kpa de u yilan er gbough kpa; ve mase yilan er tógh, ye.

Tôgh ku timen iyough.

~~Tôgh ku Buter va na uter mba Tiv yô.~~

Ngise Buter a na or tôgh yô, shi a nger takerada u nyian a na nan; takerada u nyian la Tiv ve ka^ɔ er: A hembra tôgh, ka takerada u awambe je, tortô una wua or je kpa^ɔ Buter a er un kwagh ga, sha abhi u ngu a takera- da u awambe nahan Buter na un^ɔ a na wada sha han ma kwagh 'dzan dzan pr wuan je kpa^ɔ ve. Nahan uter mba tô^ɔ ve er or ichan sha ishima ve, ve ka^ɔ a nan je er me wua u a wua je yô, kwagh a ereme a? Buter nam takerada u awambe je ga? Ka kwagh u shi na Tiv seer chian uter mba tô^ɔ je la.

Dantsofo.

Er Chafa Roo tsa ga tsô yem yô, Buter gen dza i yilan un er Dantsofo; ka Dantsofo, je va ngohol ikwembe ukpande kara hen Tiv gema na Tiv adze- nga ye. Kpa^ɔ ainge yô, Buter na uter umalu mba ngeren sha itiar ve i Tiv ne chi^ɔ; nahan mba kara eren ma kwagh a adzenga ga.

Mhir u Jechila shin Kachina.

Makondo.

Er Buter tema sha Kachina, Tiv ta^ɔ un kpandegh la ~~shin~~ nahan kpa^ɔ lu Tiv chi^ɔ man ta^ɔ un kpandegh sha hi^ɔ la ga; Kunav chi^ɔ man Ishangev chi^ɔ kua Ga^ɔ, ve lu sha ikev i Buter u sha Damagudu, ve mba ve lu sha ikev i Buter u sha Damagudu la yô, ve ta^ɔ kpandegh ga, ve gbaa eren ve tom ya man kahan ve gbenda tsô; man iyilagh kia be^ɔ ushoja yô, ve kôndo a mi ve dza na, ijir a gba ve kpa^ɔ ve dza Buter u sha Damagudu a ô^ɔ ve.

Nahan iyange igen Makondo mough shin Ibi kar vea Audu u a lu tor shin Makurdi dzan dzan nyian ne, ve kar hen Kachina ve kôndo sha Ukuna, ve dza ha^ɔ hen ya u Achi^ɔ u Ikema orvesen u sha Ukuna chi^ɔ; Buter u sha Damagudu sen va kohol Makondo her, ve kohol mbavesen mba Ukuna kua mba Ga^ɔ a mba Ishangev chi^ɔ, Buter u sha Damagudu la ô^ɔ kwagh a Tiv gema ve wa ~~shin~~ Makondo sha ikev, ve hingir mba tan kpandegh shin Kachina; Dantsofo, Buter u shin Kachina kôndo dza kar ve adzenga a ukpande, nahan mhir ve u sha ikev i Buter u Kachina lu ken inyom i 1914. Ka mhi^ɔ u Tiv lun tse^ɔnako ve je; shin Waka kpa^ɔ ve kara dza ta^ɔ kpandegh ga, ve mase tan sha Kachina man shin Abetse ken tar u Tiv.

Kpaɔ ainge yɔ, umalu gema ngeren kwagh u kpande la chi ken utakera-
da; man sha han ma inyom Buter ver er utor kua mbaajiriv ve dzende a uma-
lu ve nger ayenge a iyor a inyaregh vev ki ukpandegh chi er vea tagh yɔ.
Nahan kpaɔ Tiv haɔ ako a ukpande ve kara ga, ka a je man kpandegh ka lu
a ndzughul ve kpaɔ ve tɔɔ ve penda sha mi sha mi i dza duwe vough ye. Na-
han ka Dantsofo kpaɔ hi nan dugwer ken Tiv er se nenge ken kwagh u tor
Buter nahan ye; man shi ka sha iyange na la je man hi hoghol mbayev Tiv
iyol a Buter ye. (Gadiya ngise la yɔ, er se ongo kwagh u Buter dzan dzan
haɔn ne chi, lu Uke tseghgh dzenden a Buter ityɔ ye; ken Mbatesen yɔ, mo
orngereren takerada ne m lu hi sha inyom i 1911 la je dzan dzan nyian ne.
Gadiya akaɔ a Buter a m ngeren ne agen ker kpishi ka a m nenge iyol yam
je yɔ, saa agen tɔɔ man m ongo hen terem kua mbatamen mbaganev er m nger
ken Mpase nahan ye). Dantsofo lu ken Tiv dzan dzan itiaɔ mbi Jama mbi
sha tar u iyoril baɔ man se kara unghwa kwagh na ga ye.

Madubi.

Dantsofo va yemen yɔ, ibaver Buter gon dza va, i yilan un er: Maima-
dubi, sha dzwa Tsonka hi hi la, Uke yilan un er Borkono, kpaɔ ve va de
ve gema yilan er Maimadubi; inja i Maimadubi ken dzwa Tsonka yɔ, er: Or
u mjingi, man inja i Borkono yɔ, er Mkem. Sha achi u lu tswam er mken
nahan; kpaɔ ka iti i Maimadubi ne Tiv ve masen yilan mi gbem ye. Kpaɔ Tiv
yɔ, ve yila er Madubi; Madubi lu Buter u heɔn er je dzuwa ga, un yɔ, or
a er kwaghbo, a lu tor shin a lu ichanor shin a lu ortom na, u nan henen
er nan doɔ un ishima kpaɔ i lu un kwagh moa; a heɔ nan vough er han ma or
kpaɔ ma a er a nan nahana Iheɔn i un heɔn iyor yɔ; or a er kwaghbo a lu
tor kpaɔ a kaɔ er nana dza er iyeseichol la nana va na un; nana dza eren
a vahn a mi yɔ, a tɔɔ igomborichol a kange iyeseichol la a mi a gema a
dzer nan shin iwenge, iyeseichol la i shir ken jime er tsa u bagu nahan,
tɔɔ a tese nan ken u taven je nan unde sha mi, a kaɔ er nana er imo er
bagu nahan; tɔɔ nan gbaɔ gbehen bagu tɔɔ. A kohol iyor kpishi ve va haɔ
inya ve kenger nan ve seɔn yɔ, nan ngu gbehen bagu tsuɔɔ tsuɔɔ je; ngi-
se er a terem Sai nahan kpaɔ, dzam u lu kpelan tor a Peva. Shighe gen yɔ,
or a er kwaghbo a kaɔ nan er nana gure inya nana vughur inya sha dzwa er
igo nahan, shi nana eren imo i igoɔ kpaɔ, nan er di nahan je, iyor ve se
nan, kunya u kor nan kpishi, kper gen nan de kwagh la je. Shi ka un lu

hiɪ rumun Mbatesen ver kasua hen Sai u yamen sha iyange i Sati ye. Ngise a ɔr ijir ayɔɔso a huwan, utor chihin un ga; eren asenge a or sha tom na ga.

Chafa Fishi.

Madubi yemen yɔ, Chafa Fishi va je, ka sha iyange i Chafa Fishi je Tiv mbagenev hiɪ hemben peren yemen ken tar u Uke ye. Ka un je lu dzuwan a Buter u ken Ibi ve lu nengen sha kwagh u Tiv mba yande la a mba keɔn ye; kpaɔ u paven tar yɔ, ka Ruanzafi vea Buter u ken Ibi ve vaɔ pav tar ye; man un kpa shi va pav tar kpaɔ, lu ken inyom i 1922. Un yɔ, a hamba tsan ken Tiv a Madubi; ka un je hiɪ nɔngon u Tiv kpaɔ ve er ityom i injaɔ'er u mashɔja u lun a ishɔnɔ sha riga er ~~Uke~~ Uke nahan ye, kpaɔ fa ityɔ sha hiɪhiɪ la je ga. Un ver Gbajur mashɔja u lun a tɔgh je, ngise la amashɔja a Uke la lun a tɔgh, tɔgh vegh ku lu inja je er ku tor mba Tiv ve lu a mi ne nahan; kpaɔ ku yɔ, ku lihe ga, man iyɔgh nagh ki lu pupuɔ i ɔ lu ki bashigh ga, wea nenge or u Uke a mi yɔ, ka mashɔja u Gomna je la; ka inja tɔ la je Buter na Gbajur ye. Gbajur lu a tɔgh kura yɔ, tor kpaɔ nana sugh un nana tume anu inya ga yɔ, a gbidye nan ja kpee; er nan nenge er un lu a tɔgh ku Gomna gaa? Gbajur er Tiv ichan hamba Uke, Buter shi ver ~~Sule~~ Sule u a lu torgbenda ainge ne mashɔja kpaɔ lu ɔ u tɔ ga, shi na Jato Ugo, sha Ipav mashɔja u kyekye, shi na Kachina mashɔja u kyekye; na Agbatse dugwer u tamen. Buter eren nahan yɔ, kwagh vihi ve; Tiv dzuwa a ichan hen ve mimi, ve laha Uke mba ve vande lun tom la a ve, haɔra kpaɔ kuma ve ga, iyange igen ve dza nande Akau u Chafa Fishi iyou tugh, shi chion Akau ma hia, i ɔr ijir a ve i tsaba ve, sha Kachina; Buter maɔ dugh ve ityom la chiɪ, musan mbagenev, dzenda mbagenev; hiɪ hen shighe la je Buter kara tɔɔ or Tiv sha tom er ityom i ngira nahan ga, Tiv ve mase eren lebera dzenden vough. Dzan dzan ka er Chafa Don a ve ne nahan man shi a hiɪ tɔn Tiv sha ityom i injaɔ'er mashɔja kua ityom igen kpaɔ ɔ ye. Kpaɔ utor kua mbaajiriv chiɪ mba a wuese ve ga, dzan dzan mbagenev ka ve kaɔ er guda Uke, Uke hamba fan kwagh, Tiv mba anger yum.

Ijen.

Chafa Fishi va yemen hen Kachina kara yɔ, Buter ugen va tema, ka shighe na la je Zaki Mba, tortɔ u Shitire u hiɪhiɪ lun tor hen Shitire la kpe ye; shi ka wen kɔr Abughur Abenga hen Ukan, Mbaanyam ye.

Iker u Abughur.

Abughur lu móm ken ve uter mba tágy mba hihií mba ve hamba kwagh vi-
 hin la, uter mbagenev yó, vihi kwagh yum nahan kpaí ve chian Buter, un
 yó, mayange wa Buter iko ga, akaí a Buter vendan chií la, i lu er or a
 kough a na yó, maí lu eren a; nahan kpaí ikpan yó, lu yamen hen kpugh
 kpugh, mayange chia tindi u Buter a we er i de ikpan i yamen ne ga; Buter
 a kaí a na er a de ikpan i yamen, un di a kaí a Buter^{ka} a de u dzenden a
 lebera, un di kpaí ka lebera nav mba eren un tom man ikpan ye, a lu kwagh
 u ikpan na man Buter a ve sha Tiv yó, a yem; Buter gema va u va yangen
 iyor tom shiren neí? Una yam ikpan ga tsó, ka nyi ia kaha un sule, shin
 sar Buter ka una de tor una hingir or u kahan sule sha iyol na? Buter u
 hamba vihin un ishima je yó, lu Dantsofo, sha achi u Dantsofo hamba ón-
 on kwagh la a na yum ye. Abughur yam ikpan i ukase man i nomso ngeí je
 kara fa i sha ati ati ga; a sar un ka tindin kpan yó, a gba yilan tsó er:
 Ikpan o o o, ikpan i vengese ikuu; i va kpishi i va tile i kase un, tsó
 a tindi i i sar un ka tindin la; ikpan na lu gar u i kposo je ken itiev,
 man shi i ken ya kpaí shi lu ye, ikpan ia mar ónov kpaí i hingir ónov
 nav, i ~~xi~~ yilan er via u Abughur. Nahan ónov mba Abughur sha iyol na
 je yó, u kórchiou u fan ve yum ga; sha achi u ikpan hamba ngeí sha ónov
 nav. Abughur dzer kwagh u ikpaní/ la gbem man u gbiden í ityó na Ukan
 ngohol ve akaí er kasev dzan dzan kara fa kasev nav ga; una nenge a kwase
 na je kpaí a pine nan er we kwase ne, u duwa hana? I kaí un a kaí er, tor
 ka kwase wou je ga: a pine er, un er ngun hana? I kaí un er: Iyange u ngo-
 hol hen via ga? A kaí er: Ehee! Ka un je na uter mba tsuwa mbara ngohol
 iyor ónov a kasev sha apara yum ye, er vea ngeí a kasev er Abughur nahan.
 Man ^{ag} ~~kw~~ mbo u Buter va vanda Abughur de ga, nahan kpaí Buter a kaí er una
 kór Abughur una dugh un kara yó, ma or Ukan u kóron tar u Ukaí chiou naha
 lu ga; tsó gba den tsó. Gege iyange Ijen va tem sha Kachina yó, Abughur
 wua iyor i hiar, Ijen va ungua, tindi loho er Abughur a dza, una pine un.
 Abughur vanda, Ijen shi tindi, Abughur shi vanda, maí kaa je er kwagh u
 wan Buter u shin Kachina ne a bum sha a mo yó, ka nyi? Ainge una shi a
 tindi ma dugwer shin mashíja yó, una wua kpee!

Tsó Ijen tindi takerada shin Madubi, dzum la shi Madubi lu D.O. lu
 shin Abetse; man er Ijen tindi un loho u Abughur la yó, gema va lu sha
 Mbaitiav, takerada ír hen Madubi, ongo ken takerada nahan yó, nger ír

di u na wa Ijen kwagh. Tsó Ijen yila ushoja mba tsev mba ve duwe tom u shoja ve hire ve lu sha Kachina chi; a na ve ubuika mba Tiviv, tsó ve mough kua un Ijen kpa; yó, iyange i Ijen mough la, Madubi fa, gema tindi Baba u a lu mashája dzan dzan nyian ken Gbooko ken inyom i 1935 ne, er: A dza me; Abughur a va a mi. Tsó Baba mough dza me; Abughur gba van a mi; Abughur ngur van, yó va mgbóghom yó, Baba kar sha kyekye fefa dza ka; Madubi; Madubi ka; er a dza ka; Abughur a hire, un yila un a ne nagh ga; tsó Abughur ker gbenda ave u hiren yó, un Madubi mough a iyor nav ve chir un jime, kpa; fa ga; shighe la un Madubi lu a udansanda u ta; nahan tsó. Tsó Abughur dza n; hen akongo a na yó, Ijen va dugh, Abughur nengen a Ijen a ikpela iyor, gem ashe jime yó, nenge Madubi ngu van a ikpela iyor na hen shighe móm vough, un lu her ató; nengen nahan yó, iyol kpe un chi; kua mba ve lu a na ityó yó. Tsó Ubuter ma; kór un, ve tsa a na hen barki na er ayange a tar nahan, tsó ve mough, Madubi gema un na sha ikev i Ijen, sha achi u ijiir na i óron ijir lu sha Kachina yó. Madubi hire shin Abetse. Ijen va nyer a Abughur sha Kachina yó, yó er han ma or u Abughur a lu nan a injó yó, nana va yila ijir; tsó kwagh eri Or gen nan ka; er: Iyanga or er ingór yam gbilin, nan mar ónov a mi u ta; m va yila ijir hen Abughur, dza; ker or la yó, sa; a ónov mba kasev mbara u tar, mase nan mo u har kua ngó ve, ingór yam la; man iyange m va yila ijir la kpa; lu gbilin ga, m na akundu a bashi a ta; je; iyor yilan ajir a nahan la tsegh; lu kpishi; man mba Abughur kórom wan dza ta; ken Údam, kpa; nge;. Wanor gen va nyór a to;gh móm er un ngu kpan u Abughur; Abughur tóndo un to;gh jiir na un, un ya; kpiligh iyor iyol, Buter pine Abughur, Abughur rumun er ka; un er je ra. Andzó a abua mgbough. Abughur lu sha gadi sha Kachina g hembra uwer, nahan han ma iyange iyor deen u va yilan un ajir kpishi kpishi ga, or a va yila ijir, Buter a ór ia kór un la, Buter a ka; un a tindi i dza; kwagh la i va na or u kwagh; man kwagh a kara lu ga yó, a kimbi. Ayange nga kar yó, gba angev, kpe! Ka ape kwagh u Abughur lu la; kpe sha ikev i Ijen; Buter ugen lu vande van, yem; man Ijen va va kór Abughur ye. Ngura Tiv yilan un er: Abandi; dzwa, inja i Aba yó, ka mou u kehen kwar u ka a lu vughe vughe la, ka una tóndo yó, dzwa na la u dza yer i nungwa sha ikegnde na i hingir kwagh móm, i ndi; r, u ker i kuma u iyol, man u dzuwa a m; dzwa na u iligh her ye; man ugen yó, u ker nan nan kpa; u dzuwa a mi ga, a sa;

ishe je. Nahan Buter la, or fa inja na mayange ga, or a hen er nan ngu eren un kwagh u doḡn yó, i gema i lu un kwaghbo, man or a gba eren kwagh er nana er daḡn yó a gema a waḡ iko yum ga, i lu un kwagh ga, mayange or kaḡ inja na ga. Nahan Tiv iḡ un itis̄ or Abandiḡrdzwa; un tsa je ga, tsó yem man Ijen va ye. Ubuter tema sha Kachina sha dondo dondo je: Mba Mata Bello. Mata Bello yó, wa mbatamen mba Tiv iko ga, hembra veren ishi-ma sha kwagh u mbayev ikaḡiyor; hembra lun ishima na u i lu igum iyor man i er tom u Buter u tar nengen ye. Wen kpe sha Kachina ken inyom i 1917; lu Ortese Ageḡ shin Zaki Biam unḡwa, tsó tóḡ kyekye i shiaḡn yem dza iḡ un vea Akau u Kampeni sha Kachina ye. Er kpe yó, mbatamen kaḡ er a chihi ve yum man ve wáḡ un sha utsa ye. Buter ugen kpaḡ lu vande kpen sha Kachina, ngura yó, lu Aóndo gba sha a na wua un ye: lu yan kwagh sha tebul, buei na tile her, Aóndo lu nḡn; Aóndo va dura tóḡ buei na ta ken won, kpaḡ kpe ga, hume a hume tsó; un Buter yó, kpe! I iḡ un sha Kachina sha gbenda u u dugh sha barki u yem Waka la; lu ken inyom i 1917. Un yó, Tiv kaḡ er a ya or u Aóndo lu vande wuan nan man un kpaḡ Aóndo A wáḡ un ye; gadiya Aóndo gbe wuan or mayange ga, saḡ nana ya or u Aóndo kpee.

Ubuter mbagenev tema sha Kachina kpishi je, mba i ter ati a ve heḡn ga, mbagenev ngise ve va kpaḡ ve tsa ga, ugen yó, a hire va sha achi u teman keghen u una va tema jim la, nahan ngura a vahn yó, un a mough a yem ma ijiir igḡn. Nahan u una va tema man ugen a dza va una moughon yó, Tiv ve kaḡ er, ngura fa tom ga, man ugen la a dzende un kara a tem ye. Dzan dzan ainge je kpaḡ mba er nahan; Buter u ka una va tsa shaḡn yum la yó, ve kaḡ er a fa tom doḡ doḡ man Goma a rumun un er a tsa shaḡn nahan ye.

Wanimem man Chafa Don vea Chahul.

Ubuter mba ve va mase kumen tar ~~xxx~~ sha Kachina je i va hembe Kachina i yem a mi ken Waka a dza hir kpaḡ a kara tseḡ ga yó, lu Wanimem, man Chafa Don kua Chahul. Kwagh ve yó, u unḡwa un ken kwagh u Mbatsav sha kwagh u Haakaa la; man u shi u dza unḡwa kwagh u Gboḡko.

Wanimem: Wanimem lu or u ayomough, fa u keren kwagh dedoḡ, ver iyor mba nengen mker ken Tiv sha akaḡ kposo kposo ve nenge ve hire ve va ḡr un, a mough a er sha kwagh la vough. Dzan dzan Tiv mbagenev kaḡ er ngise vande lun Ortese mḡm ken Mbatesen mba ken Tiv, a tsa ken Tiv kpishi a ne-

nge kwagh ve doḡ doḡ, man a yem a dza hingir Buter u kuran tar a shi a hir ye; Mbagenev ve kaḡ er| kungu kpaḡ a kunguinja i mēm a Ortese, man shi gbihin Mbatesen yum ga, Ka un je hi| henen sha u musan adugwer hen utor er ve musan dzan dzan ainge nahan ye, man shi ka un kpaḡ iyange kór Ajegiwen sha Ityuluv u lu yamen ikpan kpishi la ye. Gadiya sha Ityuluv sha tar u Ajegiwen la Ubuter mba kuran tar mba dze sha min yum ga, mba myer je; un gba dzuwan a ian i yamen ikpan sha ishuma na tsó, kpa ma Buter fa ga; man ma Buter a fa kpaḡ er kwagh ga; nahan kpaḡ Wanimem yó, dza fa kpee, kór un tuhwa ikpan er akundu a tar nahan, gema kór un dza wa gaḡdi shin Waka anyom imóngo, man a mase hiren ainge ye. Shi ka un kpaḡ fa kwaghbo u tortó u Ukum sha or wuan, a ór ijir a dugh un tor, a gema a kór un a dza gbihí shin Waka ye. Kpaḡ or la yó, lu un tor la wua ga, kpaḡ fa, or u wuan or la vande óron un, na un bua je; iti i tor la er| Udza; ka tor na je Tseva u Ikado a ye a lu a mi dzan dzan nyian ken inyom i. 1935 ná. Man mayange teman inya ga, sha u dzenden ken tar u Tiv; u ungwa un heḡn nyian, kper u ungwa kwagh na kaḡra, u nenge a na heḡn nyian, kper u nenge a na kaḡra. Ka nahan je man Tiv yilan un er| Wanimem ye, sha achi u unghan un wue wue, ka pe Wanimem eren la.

Chafa Don.

Chafa Don yó, ka un je va musan Wanimem sha Kachina sha myem u a yem a hire a shi a yem a maḡ a kara hir ga ne. Uhafa Don dza iti ken Tiv| kpishi; un kpaḡ a keren kwagh u Tiv. doḡ doḡ, kwagh na ugen yó, u ungwa sha kwagh u Mbatsav sha Haakaa la, ka un je kwagh u Haakaa lu hi| sha ik ikev na ye. Man ka sha iyange na je Tiv ve dzough a ian sha tom u Báter doḡ doḡ ye. Hi|hi| yó, Tiv nenge er ka or u dzungwen mhóḡnom ga yó, sha hi|hi| la ve yila un iti je er| Wanbeke;inja i Wanbeke yó, beke ka wan-ikonḡo u nomso mba Tiv ve dzeren a vese ga; nahan aluer u dzer un, man u fa u teman ga yó, ar a nenge idyelegh wou; shin ahumbe aa kar man u kór uwegh sha maḡ gbongḡ gbongḡ ga kpaḡ or a nenge^u/idyelegh. Nahan un Chafa Don kpaḡ lu ~~injan~~inja na je ra; u na un ian i una na u kunya yó, una na u tswar je.

Man er a va ta kume tsuḡḡ sha kwagh u Haakaa, a hire a yem, dza hir yó, maḡ ndóhór, de kwagh u gbidyen mbatsav la, gema gba keren u nḡngon fan alcaḡ a Tiv dzan dzan maḡ nger takerada akuma akuma, pase kwagh u Tiv

ker, sha mfe u akaa a a pine a ungwa man un nenge sha ashe kpaá yó.

Man a wa mbatamen mba Tiviv iko kpishi, lu henen er ka nahan man tar u Tiv a doó ye, kpaá gema lu dzan a dza a akór ken tsa ape u a dza mase timin yó; Gadiya mbatamen mba Tiv mba ainge mba er mba akur a iyor agen a kaven kwagh, kpaá er un lu nngon u eren akaá a dedoó hen Tiv yó, nahan kpaá gba dzan heman a iko i wan ve mbatamen tsó, nahan kwagh la gema va wa ndzughul a tar u Tiv. Kwagh u un lu eren yó, a nenge ortamen u ityó i nan chif i fe er ka or u daggá, nan iyol i nan je kpaá nan fe a ne nagh er nan ~~kunav~~ ngu u teren sha ikaá ga g la, ka mbara nahan Chafa Don una pinen, a kaá er nan hamba tsav chif hen ityó i nan yó, ka chif je la, a kaá er: Un na nan ityó i nan je ve, nana nengen sha mi; tsó nan ember je, nan kaá er ngise nan fa er nan kara nngu a ikaá iyol ga, saá saá ga yó, ikaá ngi van sha a nan a? Tsó nan gba ndzughul eren akaá a tar tumbul tu tumbul; or a bughun dzwa yó, nan kaá er Chafa Don kaá er i chia ve mbatamen yó, or a chihin nan nahan nana dza kaá Chafa Don; tsó or chia kara. Atindi a ngise Buter wa er ibem den nahan kpa mbatamen kór vihi kara, ve gema ve shi ve laha imo i Buter ve kaá er mbayev ve dzende ikór ve wua inyam ve na ve mbatamen vea ya, kara, tar hingir u ve mbatamen ve. Hen shighe u Chafa Don a ne mbatamen tar ne, Tiv num abem a mirin man ityoho yilan; akaá a ngise Buter vanda wa tindi sha mi gbang gbang la; Buter ka a kóron mba mirin ibem a wagn gaádi yó, mbagenev shi mir ve, tar Tiv chif atindi a Buter kara taver ga. Tiv kaá er tar ve ngu hiren hingir er dzum u Buter lu a duwe ga la nahan; nahan iyange igen vea nngó itlav, kor kpaá vea ma. (Nenge kor sha Aeren a Tiv). Ken inyom i 1933 la Ishangev mba sha ya nngó itlav a Kunav wua iyor haá inya je; hen shighe la asema kende Tiv sha chif, kaá er. Un Chafa Don er fefa hime mbi ga yó, akur a Tiv agen kpaá ma a nngó a akur a Tiv agen. Hiá sha shighe u wan-utia u Ishangev a Kunav la je dzan dzan nyian ken inyom i 1935 ne Tiv mba kara wan atindi a Buter iko ga; kwagh u a mase tagher ve u eren akaá a Buter lu vanda la yó, ka mdzende u Buter mba kuran tar mba kiriki ve dzen-nden ken Tiv ainge faá faá yum ne, ga yó, tar Tiv ma hingir er ngise vo.

Nahan kpaá mbatamen mbagenev móm móm ka mba fan kwagh; kpaá mba fan kwagh ga, hamba ngeen yum yó, hingir er mbatamen mba Tiv chif ka mba bu-men yó.

Shi ka sha iyange i Chafa Don kpaɗ i hiɗi ngohol utor atɔ ye. Akaɗ a a ur utor je yɔ, ka akpa u ngohol man atɔ a ngohol, or kara wa adugwer iko ainge ken Tiv ga, tom kara taver ga; utor kpaɗ ure chiɗi ainge, dzan dzan Tiv kara fa er vea er veɗ vea sɔr tar ve ga. Man er ve fe ishuma i Buter sha akaɗ ne er i lu man a eren nahan ga yɔ, mba mase ɔron kwagh mɔn tsɔ erɗ Buter vihi tar! Buter vihi tar! Aluer u dzenden ken Tiv yɔ, ma kwagh u u hamba unwan er u kaɗn erɗ Buter vihi tar! ngu ga. Gadiya ve kavinja i i lu man Buter a eren akaɗ ne ga yɔ, gema ka ve kwagh u vihinar ɗ je. Mba mase kaɗn er vea gbaɗ teman tsɔ vea nenge er Buter a er a tar na yɔ.

Kpaɗ iyor mbagenev kpeghɔ mba ve lu mba kaven kwagh ken Tiv yɔ, mba wuese Chafa Don; mba kaɗn er: Ka or u taver ishuma sha han ma kwaghɗi u ka una fa er una er man kwagh a doɗ yɔ, a er kpee, a doɗ Tiv ga kpaɗ a wa iko ga er ve kav gaɗ vea va kav tsɔ a mase doɗn ve. Man shi ka or u dzungwen mhɔɗnom kpishi, kpaɗ eren akaɗ a ngan abu gaɗgh gaɗgh yum, nahan ka or a kav ga yɔ, nan kaɗ er: Ka or u dzungwen mhɔɗnom kpaɗ ga, kpa mba ve kav un yɔ, ve nenge mhɔɗnom nam maɗ kwaghfan na sha akaɗ imɔngo je.

Shi mba kaɗn erɗ Aluer Gomna una rumun yɔ, ma a ne un ian u lun ken Tiv gbem sha achi u ka ~~shu~~ un je akaɗ a Tiv a gem sha ikev na kpishi ye; nahan yɔ, ma i lu un ma a yem a mi hemendzan dzan veɗ ma ve nenge er una yem hemendzan sha u sɔron tar u Tiv dzan dzan ma a dza verendzan sha injaye.

Ka ape kwagh u Chafa Don a lu ken Tiv, hiɗi sha inyom i 1929 dzan dzan i 1935 ne.

Kwagh u Akɔmbo (Capt. Bridell).

Dzum u Chafa Don yem iyol i memendzan shindzan tar na yɔ, Buter ugen u un kpaɗ lu Buter u kuran tar er Chafa Don yɔ, va tema sha itiough nagh sha Gboɗko; mayange injana dzuwa sha injana i Chafa Don ga, injana lu kposo je. Un yɔ, asɔndo a Uke a a shiɗi ken tom man Uke mba ve lu ken Tiv hamba wuese un, kpaɗ mbatomov mba Gomna mba ve eren tom a na imɔngo chiɗi han ma shighe u unwa vea lu ɔron erɗ Akɔmbo doɗ kwagh ga, dze iyor iyol yum, Chafa Don a hire tsɔ se er akaɗ sha asuma ase, hgun ka Buter wase ga; ka u Uke. Akaɗ a Akɔmbo agen yɔ, nenge ken Kwagh u Kpandegh ku Buter.

Ka kwagh u Akɔmbo la, man ka mkighir u Buter u tamen ken Tiv hendzan Gboɗko sha Ubuter mba i ter ati a ve dzan dzan ken inyom i 1935 je ne.

Kwagh u Abetse.

Alagha or gen nana kpa er: Man ka nyi or u ngeren takerada ne a er kwagh u Kachina vighe vighe a Ubuter mba ve tim Kachina man mba ve eren tom u Gomna kua mba kasuav kpa, kpa Abetse je yó, a ter ga? Nahan yó, Abetse ka gar u ken Tiv ga shini, m ungwa mer Abetse lu ilyum i tiamen je ga; kpa mayange a ter ga, nahan yó, a fa a fa kwagh u Abetse ga je shini, a fa je man a wa a wa iko ga?

Abetse ka gar u ken tar u Tiv kpa, ka gar u Tiv ga; ka gar u Uke, iyor Waka. Ka dzum u iyor Waka lu kóndon ken ifi tamen la man asóndo ve agen va tema ha^{ra} ye, ka tse yó, asóndo a iyor a Gara va kohol ve tema a ve imóngo; nahan ve hingir akur a har ken garóm. Mbavesen vev sha hi^f hi^f la yó, lu Atagara or u Gara man Agabidogo; mbavesen mba Waka yó, gema lu Akwakiriki man Jamindo. Kpa ve chi^f ve lu sha ikev i tor Waka; ka tse yó, asóndo a Tsonka agen va kohol ve.

Ijiir i ve vande teman tvev yó, lu ken chile i ifi tamen la, er Abetse a lu ainge nahan, tsó tión sha itiough ki taregh. Ka va tse yó, ve hembe ha^{ra} ve sen teghele^g ve va ha^f hen ape ve lu ainge la. Dzum la yó, or Tiv mó^m mó^m lu tvev hen ian la ga, ka er ve va tema ha^{ra} kara man Tiv sen va ha^f dondo a ve, ve Iharev gba karen peren itvev kpa ye. Ubuter mba se ongo kwagh ve, sha mtem ve sha Kachina la, kpishi ken a ve ngise ve vande teman shin Abetse je man ve mase yemen sha Kachina ye. Ka Abetse je lu ilyum i tiamen i Ubuter mba kuran tar mba ken Tiv chi^f ye; Ubuter mba shoja lu tema her a ushoja anyom imóngo je man ve va hembe ve yem itiar igen ye. Ubuter mba kuran tar mbaajiriv lu her gbem; uter mba Tiviv mba tó^v kua mbaajiriv chi^f ve dzuwan her sna ashighe ashighe, Gomna va nengen ve, óron kwagh a ve; hi^f sha iyange i Gomna ~~Er~~ Lugard je, dzan dzar ar hen Ugomna mbagenev, man ken inyom i 19 2 8 la, Ubuter mba kuran tar undu Abetse mase shin mba kasuav. Ve yem Makurdi.

Makurdi.

Mkehe u Makurdi a kehe fefa yó, ka kwagh u kpiligh iyol; mo or u ngeren takerada ne, dzum u m va hen Makurdi ken tso, u dza veren Ortese Zimmerman man Ortese Guinter yea Ortese Dowsen gbenda ken inyom i 1912 la yó, Makurdi lu ayou a tagⁿ ga; kpa lu atumba ^{ma^r} lu Uke mba Iharev gema tema uya her ikuwa ikuwa kóron ishu, se tile her a Baji se mbayev se

yam kwaghyan hen Uke mbara, hen itine kor hen ape kasua u Makurdi a ~~ma~~ lu ainge la.

Ken mase ityô yô, Makurdi va hingir jegegar; iyor tema ker akur kposo kposo. U kôrchiou u kpaŋ wer Makurdi ka gar u nongo ne shin nongo la ga; Adini kpaŋ mba ker atô imôngo je. Tor u ker ka Audu dan ~~kfank~~ Afoda, or u Yarbawa, ka Buter lu na un tor la ye; lu sha iyange i Makondo. Ka un Audu shon u se ongo kwagh ~~ma~~ na sha kwagh u Mdugh u Buter ken Tiv sha shighe u timin waya la, a tsa tom ken Buter kpishi.

Dzum u un tema tor yô, Buter gema tar u Iharev inŋongo i hiar chif na sha ikev na; lu Ityôshin man Isherev, man ~~tar~~ itiar i Masev uipaven u har: Ingyenev man Ingohov. Mbara nahan chif lu sha ikev na, eren tom sha a ve; kpandev kpaŋ lu un nan ve adzenga a ukpande ye. Inyaregh ki kimbin mba ngohol kpandegh tom ve kpaŋ Buter a na un, ka un man a dza ma se karen ve ye; ajir a ve chif lu un ôron ye, tor kpaŋ i lu un a kôr or tor man a dza mase tesen nan hen Buter^{ye} ye. Kwagh u kpiligh^{Not} sha kwagh u mlu u tor Makurdi, Audu dan Afoda yô, ka un ne: Dzum u un lu tor sha akur a Tiv la yô, lu ken 1913, lu shighe u Tiv hemban chian Uke yum je la, sha shighe la, nahan Uke yaŋ Tiv inyaregh apara, mase mase a lu or Uke u nan gbir ikpi a Buter je yô, i kara doŋ a doŋ ôron ga, nan ya ve inyarev mimi; nana soŋ u eren a ve nan nan kpaŋ, nan er; ma kwagh a tagher nan ga.

Ka hen dzum la je man un tema tor ve ye; man shi gema lu Tiv mba ve hamba kaven kwagh u Uke ga je la. Man Buter na ve sha ikev na, u dzenden kpaŋ Buter dzenden shin itiar ve yum er i akur a Tiv agen ga, gba gbihin ve a na tsô. Nahan una lu or Uke er Uke mba ve eren tom u Buter ken Tiv mba se fe mban yô, ma nan ya gege ma nan pev ihir; kpaŋ un yô, mayange ngohol Tiv akaŋ sha apera ga, lu gev kpishi, er Tiv a va sôr un, nana na un kwagh, un di kpaŋ a na nan kwagh je; mayange a de nan hire aveve ga. Man Tiv nav vea ta kpandev, Buter a na un inyaregh ki a na ve kpaŋ a na ve je; aluer una dughun kimi er ka wea fehe tor usu u mena mnyim kpaŋ, menan mnyim imen i or a kav ga, nahan doŋ Tiv nav ishuma kpishi, ve wuese un gbem, ve dugh atsam a wuese un a mi imôngo je; dzan dzan gar u Makurdi kpaŋ Iharev ve yila er| Geri-Audu; shighe gen yô, ve gba yilan Makurdi tsô er| Audu.

Sha ayange a ve lu sha ikev i Audu la, Buter kpaŋ kuma ve sha Audu ga. Aluer a lu han ma or Uke ka dzenden shin tar ve i kpe nan iyol yô,

nana ~~ma~~ de bumen er nan ngu or u Buter ga; nana ka~~f~~ er nan ngu or u Buter y~~o~~, mayange vea wa nan iko ga, sa~~f~~ nana ka~~gn~~ er nan ngu or u Audu y~~o~~, ~~66~~, nana so~~f~~ nyi ity~~o~~ kwagh kpa~~f~~, vea na nan. Uke ya tar sha ijime i Audu, Buter a lo~~h~~o tom je kpa~~f~~, ve wa iko ga; sa~~f~~ a ka~~f~~ er Audu, man ve mough ve gba eren ye. Mchivir man u wan iko hen Iharev kua Masev er ve lu chivir un wan un~~f~~ iko y~~o~~, uwer ua er u shi dzuwan a or Uke er Audu nahan.

Er sar Buter ka Tiv chi~~f~~ ve lu tseke ve y~~o~~, ve ngohol Tiv mbara sha ikev na, i gbihi ve, ve mase teman tseke ve er Tiv mbagenev nahan. Un di mase teman tor shin Makudi vough ts~~o~~. Er Buter ngohol ve sha ikev i Audu kara nahan mayange do~~f~~ ve ga; mo orngerer ne m dzende shin tar ve er anyom a har nahan~~y~~ hi~~f~~ sha shighe u i lu a ngohol~~y~~ ve sha ikev na ga dzan dzan sha shighe u i ngohol ve i ver ve tseke ve y~~o~~. Kwagh u m lu humban ungwan y~~o~~, ka ve wuese un kpem ka~~gn~~ er Buter ngohol ve sha ikev i Audu nahan do~~f~~ ve ga, sar ve u lun sha ikev i Audu gbem. Man ve lu pinen gbem er Audu er nyi i dugh ve sha ikev na? Gadiya a er ve ma kwagh i vhin ga; man aluer a pase ve er i lu man Buter a ngohol ve sha ikev i Audu kpa~~f~~ a kuma ve ga, mkav y~~o~~, ve kavinja i Buter a er nahan y~~o~~, kpa~~f~~ do~~f~~ ve ga; kwagh u Audu una hungur ve fa~~f~~ ga, ka ape ve ka~~gn~~ la. Tiv chi~~f~~ wuese Audu kua Uke, alaghga Ubuter mba ve fe un tom u dzough un a ve kpa~~f~~ ve wuese un, dzan dzan ken inyom i 1935 ne.

Shighe u Makurdi ~~o~~ hembra kumen je y~~o~~, ka~~f~~ sha shighe u i kahan gbenda u girgi la. Gbenda girgi va ny~~o~~r shin Masev kar va duwe ken Iharev per ifi tamen shin Makurdi kar yem ken itiar i Uke je. Gbenda girgi la Tiv mba yer er Ad~~o~~g~~o~~n;inja i Ad~~o~~g~~o~~n ken dzwa Tiv y~~o~~, ka t huren wue wue. Ka hen shighe u i kahan u la man Ubuter mba kuran tar kua mba tom u gbenda a mba kasuav ve va tema hen Makurdi kpishi kua Buter u tamen kpa~~f~~ ye. Dzum la iyor kohol hen Makurdi kpishi, nahan kwaghyan kpa~~f~~ taver ishe her kpishi hen dzum la. Ka mhi~~f~~ u iti i Makurdi i a taver je la.

Man kwagh u iti i Makurdi va hembra kumen je y~~o~~, ka tsar u hen ifi tamen u Ubuter mba Aro va kor la; Ubuter mba Aro kor tsar hen ifi tamen hen Makurdi. Ma kwagh ~~tsar~~ ugen u kpiligh iyol u Buter a er ken tar u Tiv u humban kwagh la ngu a lu ga. Ve kor tsar la anyom a ta~~gn~~, iyor mba Buter er tom tsar la a ve y~~o~~, lu mbayev Tiv man Uigbo man Akporo; akur a iyor agen y~~o~~, nge~~f~~ sha min ga. Er Buter hi~~f~~ tom tsar la y~~o~~, Tiv ka~~f~~ er: Ka

ayie tseghe, mayange Buter a fa ityô koron tsar sha ifi ga. Nahan kpaɣ Buter mba Aro ve gba eren kara daɣlaɣ sha ishuma i wan tsô, iyor mba tom-ov kpe kpishi, Ubuter kpaɣ kpe sha tom la; kpaɣ Ubuter yô, kpe y imôngo yum ga; tom u humban wuan iyor kpishi sha ichin i môm yô, lu tom u mta nyôron shin ihungwa shin ifi la; ka tom u u hamba wuan iyor la.

Sha shighe u koron tsar la iyor kohol hen Makurdi kpishi, sha achi u taɣn akaɣ yamen inyaregh hen mbatomov, Ubuter mba kasuav kpaɣ dzuwa a mtsar sha tom ve u kasua hen Makurdi hen shighe la, han ma or u lun a kasua yô, saɣn nan iyol. Uidiyar mba kasev kpaɣ kohol her, mbaiv kpaɣ kohol her. Buter u dansanda er tom kuma un iyol, Ubuter mbaajiriv dzuwa a imen ga; han ma Buter u lu shin Makurdi hen shighe u tom u tsar la yô de kuman nan iyol ga. Han môv mba ve eren tom u Gomna yô, kuma ve iyol cha cha shin Makurdi sha shighe la.

Tsar u Bughun.

Dzum u i beɣ tom tsar la yô, Buter mba kuran tar lôhó utor mba Tiviv kua mba Idoma a mbaajiriv vev man mbatamen vev a mbatomov chiɣ er ve va, ve va nenge er Gomna a bugh tsar sha u giri⁹ ia hiɣ peren sha mi yô. Mbough u tsar la yô, lu sha uwer u Mayi ayange ikundu kar a nyiɣn ken inyom i 1933. Gomna u va bugh u yô, lu Gomna Kamaru. Iyange la lu jêge iyange. Tiv kua utor mba Idoma a iyor vev ve dzuwa hen Makurdi, m or Hngir ga. Tiv chia je doɣ ga, ve lu ôron akaɣ kposo. kposo a Buter a er a ve yô, ve kaɣ er: Kuma Buter ka timin ve vo; ngu meɣn ve er una kura ve chiɣ una haɣ sha giri una unde a ve sha tsar, tsar u yôhól ve tim kara. Mbagenev ve kaɣ er: Ngu meɣn una haɣ ve sha giri a iyor vev chiɣ una yem a ve una dza haɣ sha Kadung. Buter yô utor sôngo ve abua imôngo je kpaɣ ve lu yan dzungwen sha akaɣ a Buter una er a ve ð ne. Mbagenev ve kaɣ er Buter una we ishuma a ve boɣh yô, ma a vihi abua a na sha u yôron ve min ga, kpa mbagenev ve kaɣ er Buter we iko sha nahan ga; ka or a wua or una kôr nan u una sende je kpaɣ, a sôngon nan ilev er nana ya i môm; nahan ve kpaɣ ka i môm ve je ne, utor ure chiɣ. Buter na ve inyaregh ki yan kwaghyan mi kpaɣ, mba yamen akombo mi hen Uke hamba ngeɣn.

Sha u uwer u Mayi ayange ikundu kar a nyiɣn ken inyom i 1933 la, Gomna va sha nomiyange. Utor dzuwa chiɣ wuha ayol haɣr hen kpe tsar yande u ken Makurdi ne chiɣ. Gomna va heɣ yande la nahan utor nyande ma; tor gen nan nyande kwa taɣn sha mchie; Ubuter per yande ne chiɣ dza kegh Gomna

gbenda yande la. Iyor mba ve er kwagh u hemban doḡn u nengen ashe sha iyange la yó, lu udansanda, Buter u udansanda sór udansanda nav ayol per tile sha inja, Gomna va ~~Y~~ nór nahan ibusa gba imo doḡ unghan gbangera, kuma er a wa uwegh ken atse kpaḡ ku a hia u ga yó, Gomna rumun ~~ma~~ sugh ve, wuese; han ma or wuese tom u Buter Dansanda sha iyange la.

Gomna kar per sha giri sha tsar la tegheleḡ, va mgbóghom yande ne nahan Tiv mough ndera icham lumun diḡḡ; Gomna duwe va nenge ikpela iyor tsó shi hibe ny r je, kar yem dza duwe sha tashan u Makurdi nyór matu u Buter tamen va sha barki. ~~Y~~ yó, iyor hembe hen tsar lu va keghen un a kegh sha barki. Va nór yó, utor haḡ inya chiḡ hen tembe ikuwa ikuwa a ya u Buter tamen vegher u ken iyange duwen; ve haḡ sha inja sha inja viḡḡ chiḡ, utor haḡ inya, mbaajiriv dondo, amashija kighir adugwer mase. Tsó iyor mba ve lu sha wada^{ga} mase haḡn ken inya. Ubuter haḡ mkónom hen hunda u iyou ve i man akaḡ, tema; tsó Gomna kar tile na jime ken Ubuter, ver ishig high ken utor.

Kwaghóron u Gomna, (Sir Donald Cameron).

Gomna sugh Tiv, Tiv kpaḡ sugh un. A kaḡ er tor u Buter tindi un ken tar ne, nahan un ngu er tor nahan hen tar ne sha itiough ki tor ~~u~~ Buter. Un di un gema un ver Ubuter mba wasen un sha tar kuran, er vea wase un u sórón tar, ua lu doḡ doḡ bem bem yó. Nahan yó, hembra doḡn Tiv kpaḡ ve wasen Ubuter mba ve lu kuran tar ve ne doḡ doḡ, kwagh a ndzughul ve yó, ve va ór Ubuter vev; Ubuter ve nenge kwagh u a lu vough yó, ve kaḡ ve; aluer Ubuter a er a ve sha ier i Tiv ga yó, ve de chie ashe ga, ve ór Ubuter jighilaḡ er, heḡn ka ier yase ga. Tsó Buter kpaḡ una nenge sha mi, aluer a lu kwagh u una rumun imo i Tiv la kpaḡ, a lu kwagh u geman viḡin tar ga yó, una rumun, una er sha ishuma i Tiv je. Kpa a lu sha ier i sha inja i vihin tar yó, ka ape Buter una nyiman je la. Gomna ór Tiv akaḡ a dedoḡ er a ngan nahan kpishi je. Er ve nahan chiḡ yó, hembra a Ubuter ve va ya kwagh u iyange sha ~~u~~ tembe imóngo hen ya u Buter u Aro u tamen i yilan un er: Mata Remsi. Tiv hembra hire shin gar u Makurdi; Gomna yó, maḡ nyór giri hen tugh mbula je yem.

shi kór henda kar yem a yem je. Akaŋ la nahan chiŋ lu eren sha foto, kwagh chier se iyol gande je; Tiv mba ōron kwagh sha foto la dzan dzan nyian.

Ka jege kwagh u mase eren shin Makurdi je la. Akaŋ a mbugh u tsar ne nahan chiŋ er sha iyange i móm tsó; sev mbu av sha uwer u Mai ^{keninoma 1938} ~~oyange~~ ^{la} yó, Buter na iyor gbenda, han ma tor hire hen tar u nan.

Er Tiv hembe gba hiren sha itiar ve nahan yó, Gbatar, tortó u Nóngov, Ndzórov, na Kokoiben Adugu, tortó u Mbayion kwase er, va duwe a mi sha kasua Gundu shin Nóngov; tsó Tiv mba ~~ngan~~ nengen nahan yó, kwagh er sha kwaghron je. Ve kaŋ er: Utor dzuwa shin Makurdi yó, Jato Aka kaŋ Gomna er, vea dzende iye, shi vea yam kasev man tar ve u Tiv wa doŋ ye. Yó, Gomna rumun, nenge ase, Kokoiben, tortó je kpaŋ ngohol kwase gbilin, nahan yó, iye bugh a bugh je, vo.

Tsó Tiv maŋ num kasev mba ngohol je, Buter wa ve ken ^{doŋ} ~~gaŋ~~ ^{gaŋ} man ve va mem, ve gba masen ngohol myer myer, er ve ngohol dzan dzan nyian nahan.

Ka mkur u ikumen i Makurdi je la.

Gboŋko.

Dzum u Makurdi lu ^{dinŋ dinŋ} ~~ding~~ ^{ding} la je tsó Ubuter mba kuran tar gba nōngon sha u nengen ma ijiir i móm ken Tiv tseghan i, veren sha achi u mkohol u Tiv u tamen, nahan lu ve ka ijiir la ma i lu hen stegható u Tiv er Tiv chiŋ vea dzuwan her vea ōron akaŋ a sōron tar ve yó, ijiir i dzuwan her nahan yó, Tiv mba ngise yilan er Ilyum.

Sha hiŋhiŋ la lu ve er ma i lu shin Mbaitiav hen tse u Akpagher yó, nahan ve hiŋ je, tor dzuwa her er achinŋ a har nahan, Gomna u sha Kaduna kpaŋ va nenge ve her je. I kaha igbudu i matu kaha hen tse u Kucha sha igbudu i dzan Kachina sen aser shin i dzan shin Aturkpo, kar nyór shin mi je. Kpaŋ ka tse yó, i bunde kwagh u mkohol la er: Mgerem hena her yum. I mase maan iyouchi her, shi makaranta u Mbatesen mba D. R. C. Mission ngu her.

Shi Buter jza nenge ijiir shin Buruku hen kpe ifi Kachina yande ityó. tar; Tiv chiŋ ger er ka hen ape Buter u kuran tar una haŋ je la, kpa lu gbilin. I gema i ver Akau u Kampeni u yamen kasua tema her; shi Buter maa barki her sha igungu tsó, de.

Buter hire gba dzenden ken tar u Tiv keren ijiir; Chafa Don va nengen hen wan uwo u Gboqko ka daga un yó, maɓ er ya her ken inyom i 1933. Dzum u i er ya hen Gboqko yó, Gomna va, va nenge, wuese, maɓ rumun; nahan Gboqko hingir jege ilyum i Tiv va kohol her ɗron ijiir. Sha hiɓhiɓ la yó, ve dzuwan kwagh móm móm sha han ma inyom.

Ubarki mba vesen.

Ubuter mba kuran tar gema ver ubarki mba vesen ken Tiv ainge u tar, hingir er ka uya mba Ubuter mba kuran tar mba kiriki nahan. Ka: Kachina man Ihugh man Abetse. Man shi ve pav ingongo i Tiv ve ver sha achi u dzen ajir sha ajir la; Ubuter mba kiriki mbara mba er ve ajir, man ijiir ka ia hamba yó, i va a mi shin Gboqko hen Buter u tamen, igen yó, a kure; man igen yó, i kegh ijiir tamen; kpa ijiir igen yó, ajir a tamen imongo je kpaɓ i kuren ga.

Akur a a er ijiir sha Kachina yó, ka Shitire man Ukum man Tongov man Ugondo man Ikurav mba sha ya kua mba shin itiev man Turan, kua Tómbó, Mbalagh man Mbatie kua Shitire mba shin itiev.

Mba ve dzough sha Ihugh yó, ka Kunav chiɓ man Gaav kua Ukan man Nanev kua Ishangev mba sha ya.

Mba ve dzough shin Abetse yó, ka: Masev, akur a ve a a har la chiɓ, ~~Sukurav man Ndiɓav man Uityondo~~ Ingyenev man Ingohov man Iharev akur a a ve a tar la chiɓ, Ityóshin man Isherev man Uityondo; kua Nóngov, akur a ve a tar la chiɓ; Ndzerov man Saghev man Mbagbayange man Mbakor kua Mbaityerev.

Man mba kwagh ka a gba sha Gboqko dzum u akur agen ne a lu dzuwan sha ajir la ve di ve gema ve dzuwa yó, ka: Mbayion man Ipav man Yandev kua Mbaitiav man Ishangev mba shin itiev.

Ka ape Buter a verakaɓ ne chiɓ sha inja sha inja ainge ne.

Ubuter mba kuran tar mba kiriki.

Ubuter mba kuran tar mba kiriki mba a ajir a ve a teman ne nahan kpa mba tem hen ijiir i móm kpem ga. Ka ve mough a mbatomov vev ve dzenden ken Tiv, han mó nan dzenden ken uipaven mba itiar i nan eren tom sha mi la. Ubuter mba tamen kpaɓ mba dzenden; kpaɓ ka gben er mba kiriki ga, saɓ ka kwagh a gba u vea dzenden man ve dzenden ye.

Ngise u Buter hi¹ duwen la, dzenden a Uke tsegh¹ ken Tiv, sha achi u or Tiv m¹m m¹m lu a Buter ity¹ sha tom u eren ga, sa¹ Uke. Shighe la du-
 gwer kpa¹ lu a lu ga, lu udansenda man amash¹ja kua tafinta man helema
 kua ulebera mba t¹on ikav man ubu¹ a ukuku. Hbara nahan chi¹ lu Uke; er
 ve dzenden nahan kpa¹ ve eren afer yum ga, mba ve hemban eren afer y¹, lu
 umash¹ja a utafita. Ve ¹ya¹ Tiv inyarev je do¹ ga, sha ichugh, man shi-
 ghe gen y¹, i lu ve ve tsugh Tiv ve ngohol inyaregh ga, i lu Tiv ayol a
 ve je ve gbaa nan ve inyaregh ts¹ er ngohol wasem hen Buter, nahan ve ngo-
 hol. Kpa¹ udansenda y¹, mayange ve ya¹ Tiv inyaregh ga; ulebera kpa¹ ngo-
 hol Tiv inyaregh sha apera ga, ka iam ts¹ ve eren sha kwaghyan yum ye.

Iyor mbagenev mba ka¹ er: Ngise Uke mba eren tom tom u Buter ya¹ Tiv
 inyaregh sha apera, kpa¹ ka nahan k¹ee ga; kpa¹ mimi je y¹, Uke mba ngise
 ve eren tom u Buter ve hingir mbanyarev kpishi je sha ayange la. Kpa¹ lu
 u tsuven¹ Tiv aka¹ ga, lu sha ayom. Man shighe ve u dzuwan a inyaregh ken
 Tiv je y¹, lu¹ sha shighe u Tiv ve kpelan tor y¹, sha shighe la or Tiv u
 tor a hange nan yum y¹, nan na mash¹ja ugen inyaregh er upam u ta¹ shin
 u nyighenyi nahan; shi or gen u nan kpa¹ tor a hange nan yum y¹, nana va
 fa¹ er ka ape ngura a er la y¹, nan nure hen inya, nan dza na mash¹ja la
 er upam puwe nahan, er ka nan man a wase nan ye. Ichin igen a lu kpelan
 tor hen ikur la a lu iyor i tiar shin i tian nahan y¹, i gba do¹ umash¹-
 ja iyol ts¹, er kuma ka eren inyaregh vo. Shighe gen i lu abua ve na uma-
 sh¹ja ye.

Gbenda ve ugen u yan inyaregh mi ken Tiv y¹, er a va yila tor ijir
 y¹, tor a va, gadiya a tindi or na myer a va na mash¹ja inyaregh tugh
 kpishi, nahan mash¹ja la a dza vihi ijir la hen Buter, tor a ya ish¹, or
 la nan ya ibo. Shighe gen ijir a gba iyor i on kpa¹, ve va na mash¹ja
 inyaregh man a dza or i or u nan ne un inyaregh la sha inja ye. (Aluer u
 hire ken jime u nenge sha kwagh u m¹er u Uke kpa¹ u nenge sha igbenda
 igen). Ngise la aluer u gba ~~ka~~ dzenden ken tar Tiv y¹, u dzuwa a abua a
 Uke mba Buter ve toho kpishi sha uya uya mba Tiviv; kpa¹ itiar i ve hemban
 tuhwan abua y¹, lu tar u ikurav mba sha ya man Inarev, sha achi u ka itiar
 i Buter dzenden yum ga la.

Ngise la Ubuter mba kuran tar chi¹ wa iko sha u henen dzwa Tiv ga, vea
 fa¹ di dzwa Tsonka y¹, ve gbaa eren tom ve ken Tiv sha dzwa Tsonka ts¹.
 Nahan ve gbaa eren ma kwagh a Tiv tsegh¹ ga, sa¹ Uke ve ny¹er hen at¹ ve

kpee; nahan yó, ian na Uke a Tiv doḡ doḡ. Ka tse yó, mbayev Kparev hiḡ u tóḡn kasev Uke mba Buter ikav dzenden a ve ityó ken Tiv, nahan ve gbaḡ nengen akaḡ a Uke mbatomov mbara ve eren a Tiv laḡ; ka tse yó, ve kpaḡ ve hiḡ u nyóron ikav mbi tóḡn Buter, dzan dzan yó, mbagenev va hingir uhelema mba nengen sha ulebera mba tóḡn ikav, Kpaḡ ityom igen chiḡ yó, hire lu Uke lu eren ye.

Tsó mbayev Tiv, Kparev mba va nyer nahan yó, ipera hiḡ je, vea tóḡ Buter ikav vea dza haḡn yó, ve gba keren Tiv ayongo, ngohol ve akaḡ sha apera, tuhwan ve, gbidyen ve, keren ve kasev; vea dza nyó a Buter hen gar yó, a lu tor kpaḡ ve wa un iko ga, una bughun dzwa yó, ve kaḡ erḡ nana bume sha a ve yó, vea kaḡ Buter una dugh nan tor kara je, ve ulebera, Buter kpaḡ chie ve; tsó vea kaḡn nahan yó, tor la kpaḡ a chia er ve de dughun un tor ga. Shighe gen yó, ve dza tsó kasua a ór Tiv, a lu kwagh u sha usule u har, ve na toro, or la nana vendan yó, ve, ve gema toro la ve gbihi nan hen inya, tsó ve kór kwagh la ve ngohol sha apera; nana waḡn er nana nongo yó, ve dzuwa ve gbidye nan kpishi; a va ijir hen helema kpaḡ a na or Tiv la ibo, a na ulebera nav ishó. Man or Tiv la a lu or u tayer ishuma yum, nana vaa a dza gba sha ishighe ki Buter, nana gbaḡ óron Buter ken dzwa Tiv yó, Buter a ungwa, ga, yila helema er a va pine nan a ór un, tsó or la nana óron un er a ór Buter er lebera nav ve ngohol un kwagh sha apera yó, helema a gema a tsugh Buter er: Or ne ka orihundu yó, a kaḡ er: I kór nan i yem a mi kera, tsó helema a kaḡ lebera ve kór nana sha ishighe ki Buter ve mough a mi ve gba dza gbidyen ngeḡgh tsó. Tiv vea nengen nahan yó, ve kaḡ er: Ka mimi je, Buter chie lebera; gadiya nenge ase, ashen lebera ve ngohol or ne kwagh sha apara, we dzwa yó, ve kór un ve gbidye kpishi; yevese ve sha Buter yó, Buter shi kór na lebera, hóḡ a hóḡ gbidyen, tsó a lu sha iyange i kasua man a er nahan yó, Tiv ve naḡ ve gba yemen agwa han han kpaḡ er: Lebera doḡ kwagh gaḡ Buter kpa chie veḡ nahan ulebera maḡ ya iamegh ken Tiv je; ve tuhwa utor, ve dugh utor asongo, ve gbidye mbatamen, han ma ikur i Tiv ia unghan er Buter ó ngu van yó, i gba dzungwen tsó er kwagh tser i a ulebera je ve.

Ngise la igbudu lu a lu ken Tiv ga, Ubuter gbaḡ dzenden sha wanigbe-ndav mba Tiv tsó; nahan shighe gen ulebera ve tóḡ un a tóḡ sha kper; nahan Buter a dza tsa hen ma tor, kper a kuman ka moughon yó, ulebera mba tóḡn un kua tafita a mashája ve hemen, ulebera ve kangen ikav tegh tegh,

vea faan er Buter gba icha ve yó, óó moughon ve je, vea kór iyor a tóó ve ikav la; ve kór ~~xx~~ iyor ve tóó ve ikav, ve ve dzaan aveve, a dza mgbó-ghom hen ape u Buter a lu yó, ve ngohol ikav ve tóó; ve gema ve dzenda iyor mbara ve hire. Er igbuda va lu, Ubuter gema dzenden sha ukyekye kpaá, ve de tsó, Buter a hendan a yemen yó, kwagh er ~~xx~~ ken jime ve, ishar i gba je. (Kwagh u umashája a adugwer yó, nenge sha Kwagh u Utor mba Buter).

Dzwa Tiv.

Kwagh u wa yuman Tiv sha ichan i-ulebera kua Tiv mba eren ityóm i Buter igenegh yó, ka dzwa Tiv.

Er va tsa yó, Ubuter mba kuran tar hií u kaven akaá la, nahan mbagenev ken ve hií u nǎngon sha dzwa Tiv chión chión; kpaá Buter u va hembra veren ageé na chií sha u nǎngon u fan dzwa Tiv man akaá a taregh a Tiv kpaá yó, ka Chafa Don. Ubuter mba kuran tar mba ve hií ken Tiv dzan dzan i ar hen iyange ne je, u dzuwa a Buter u nǎngon sha kwagh u Tiv mimi yum er Chafa Don ga; ka un a ne kwagh u dzwa Tiv a taver ken tom u Ubuter mba kuran tar yum ye; han ma tom mba eren ken dzwa Tiv ainge, nahan ichan pande. Ubuter mba kiriki mba ve lu ken Tiv ainge chií mba nenge sha dzwa Tiv, nahan mba wese Tiv doó doó, akaá a ngise ndzughul yum la kpaá kara ka nahan ga.

Ken Ubuter mba kuran tar mba kiriki yó, Tiv chií mba wuese Chahul kpi-shi; a nǎngo sha u timen akaá a Tiv chií doó doó man a shi a hen dzwa Tiv doó doó kpaá, ka sha ieren na i dedoó je man ve í un iti er Chahul ye; inja na yó, er: Ser han ma kwagh ken Tiv sha u a lu dedoó er Chahul ka i wanger ~~xx~~ han ma kwagh u iligh nahan. Tiv kaá erí a lu ve man vea naan Buter ichivir yó, ma ve ver Chahul Buter u tamen er Chafa Don nahan. Chahul ka Buter u mimi, han ma or Tiv wuese un; un ka or u eren kwagh gagh gagh ga, ere n han ma kwagh na tegheleé bem bem; han ma ijir kpaá ngu a time i tegh tegh. Ubuter mbagenev mba kiriki kpaá Tiv wuese ve, kpaá Chahul ta igbe; Tiv mba kagn erí un .ea Chafa Don, mayange ve de duwen ken tar ve u Tiv ga.

Ubuter mba ken ityom i Gomna ~~ng~~ igen kpaá hen dzwa Tiv doó doó. Ubuter mba ~~kaxxa~~ umakaranta u Gomna kpaá mbagenev hen; mbagenev hen ga; u a hen doó doó a maá a ye itough ker je yó, ka Masa ~~ix~~ Is, un yó, a hen dzwa Tiv a fa doó doó; a fa u pasen asembler akaá agen kpishi ken dzwa Tiv, kpaá kwagh u a hombe fan ken dzwa Tiv yó, ka u óron dzwa Tiv. Un yó, nenge u óron dzwa Tiv vough er or Tiv nahan.

Er Ubuter mba kuran tar gema nongon sha dzwa Tiv yum nahan yó, ichan gba hiren ijime hen Tiv sha kwagh u masheja kua ulebera man adugwer man umalu tsó. Kpaá hen ve mbatomov yó, Buter gema óron dzwa Tiv nahan doḡ ve ga; sha achi u ian wa kondon ve. kpaá mbagenev ken ve ka ve nighir ken jime ve dza bula Tiv.

Ka sha ieren i ulebera lu eren a Tiv tsuwaá sha hihi man mbatomov mbagenev kpaá shi va nyér mi la; man Tiv ve kara rumun mbatomov ga dzan dzan nyian ye. Ka ve kaá er guda Uke, Uke lu ndzughul a ve nahan ga; kpaá ikur i Tiv ve hembe vaan i jim je yó, Ka Kparev, man Kparev di mbagenev ka ve palegh ayol er ka mbayev Kunav ve vihin tar ye. Kwagh ne Tiv mba vaan dzan dzan nyian.

Kparev yó, akur a Tiv agen chiá kór ve ihom, man Kparev mbagenev chiá gema kór di Kunav ihom je doḡ ga; aluer u dza shin Iharev shin shin Masev yó, vea vande pinen we er: U ngu unó? Tsó, u kaḡn wer u ngu Kparev yó, u tser a ichan je ve; mgerem ma man tsó kpaá vea na u ga; Aóndo A nḡn wea lu ken ate ve kpaá ve dzendaá u, u duwe u yem ura kpee. U venda yó, vea gbidye u kenḡ; kwagh u Kparev vihi ve hembra ishóndó; han ma kwagh daḡḡ ka ve ór sha Kparev. Uke mba a wankwaghyan ugen, mba eren un sha abun, ve Uke mba yer er Agbakulu, ga yó, Kulikuli; Iharev mba gem mba yer er Ambi a Ukpar. Ka or a lan kwagh kpaá ve kaá er Han lan kwagh er Kparev yó, wan ve u kwase ka una hembra ato una dza er nom sha Ukpar kpaá, ve hunde ishuma a na er: Mḡ Ngura saá ishe je vo.

Akur a Tiv agen kpaá Kparev doḡ a ishuma ga, kpaá a maá a kór ve ihom je er Iharev a Masev ye ker Kparev ihom yum nahan ga.

Kunav wa apera man ichihi man kunya shiou, ka kpo u Kuna u a hie sha iyange i Buter ne je a hembe vihin kwagh yum ye; mba ngise vev yó, lu anom a iyor, nongon itiaḡ a Udam ngagḡh. Kpo u Kuna u ainge ne yó, chihi or hembra, ve wa tamenor iko ga, ka vea dza or inya, nana er beḡr ve nḡngo a nan hen ḡ ya u nan je, ve kaá er: Orya kpa kpe, orvaninya kpaá ka a kpe, han ma ku kpaá mba wḡ u ishwa ga. Ka vea dza or inya nana yila ve iwer ken iyou shainja i Tiv ve eren a orvaninya la, kpaá vea nyóson vea yaḡn iwer chiá yó, ve gema ve gba vihin or la kwase er ka wea dzer igo i vughur. Er iyor fa nahan yó, kara gba yilan ve iwer ken iyou ga; mtse kpaá iyor kara gba rumun ve u tsan ve ken ayou ga, vea va or inya, nan na ve kwaghyan hen ate; gambe kpaá nan tar ve hen ate, ve yav. Kunav yó,

mbagenev ka vea tsa or hen ate nahan ve yav gigh, ikegh a va tóngon yó,
 ve mough ve tóŋ ikav mbi nan tar ve, ve yav mi la, kua mkónom ve nande
 sha usu, ve mough ve (^{erake adana ageri}nyla mbi) hen ate la kpishi; ve duwe ve gba geren
 yemen, sev a aven, or ate la nana duwe yó, nan mase kaven nahan; nan gbe.
 kaŋ¹ er: Kparev mban lan kwagha!

Er u nenge mbayev Tiv mba ve lu ken Uke kpishi nahan kpaŋ mbayev Tiv
 mbagenev ngeŋ yum ga; Kparev hamba ngeŋ. Kpaŋ jim yó, ka Kunav ve hamba
 ye; Kunav shi chiŋ^{er}/vea lu ter u taŋ ve lu ken Uke u tar, ve shi hen ya
 u har, saŋ ka a lu ipera or yum man nan kighir ónov mba nan ve lu her
 chia ye. Kunav mba vesen ayol a ve kpaŋ, mba vaa a ónov vev; ka ve mase
 kaŋ¹ tsó er: Ka wea mar akume, a tsaha u.

Akur a Tiv agen yó, inja ve ngi kposo, ka iyor mba wan ayol a ve iko
 chian iheŋ, chian mbatamen, man ken Uke kpaŋ ve ngeŋ ga, aluer u nenge
 ve ken Uke kpaŋ u fa tswar je wer wanye ne ka Kparev ga; kwagh u u fa mi
 yó, ka iliam ve man ieren ve, ieren ve ngi kposo je a Kparev. Man shi ka
 vea lu ken Uke nan nan kpaŋ ve hunde ishuma a ya ve ga; ka sha u hunden
 ishuma a ya ve ga la, je man ka vea lu ken Uke kpaŋ, ve nóngon u eren a
 iyor doŋ doŋ er iyange vea hire yó, vea dza tema a kpe ve iyol a iyor x
 vev ye.

Ka ape akaŋ ne a lu iz ne.

Ainge yó, Ubuter mba kara dzenden a ulebera ken Tiv yum ga, sha achi
 u uigbudu mba dedoŋ nahan mba hamba dzenden a ikav vev kua mbayev mba iwe-
 rev vev sha matu; saŋ ka a lu ve ka dzan ken ategható Tiv hen ape gbenda
 u matu u lu ga, man shi ve ker ulebera mba tóŋ ikav ye.

Ulebera mba ve hamba ngeŋ ainge yum yó, ka ulebera mba eren gbenda;
 kpaŋ ka fam tsegh¹ ve eren ye. Hagra kpaŋ Chafa Don er kwagh u dedoŋ her,
 a ver ve tom sha inja sha inja, ka a tsuwa wanye hen ikur Tiv la, a ver
 nan helema nan gema nan sange mbayev ikaiyor hen tar u nan la, ve eren
 tiŋ gbenda u hen tar ve; sha achi u ve dzuwa a inyaregh ve ta kpandegh
 a mi, kwagh la kpaŋ na u iyongo i a hire jime; lebera ka vea eren tom hen
 ka tar ve yó, ve kera keren iyongo yum ga, sha achi u ka hen tar ve, hen
 wanmbianev vev; nahan ve kaŋ¹ er: U gba iyongo a dzwa yó, u ma mgerem
 inyó; kpaŋ Kunav yó, ve wa iko ga, ka a lu hen tar ve je man ve hóŋ a hóŋ
 keren iyongo doŋ doŋ ye. Ka ape kwagh u lebera a mase lun ne.

Ubuter mba kuran tar mba nōngon kpishi sha tar Tiv u sōron, han ma kwagh u ka vea nenge a ian i wasen Tiv yō, ve wase je. Kpaɗ kwagh u a lu yangen ve u dzan hemen sha tar Tiv u sōron doɗ doɗ yō, kwagh ngu mōm tsō. Ubuter mba hēnen er akaɗ a Tiv chiɗ ka a sha gbaaōndé u Tiv; nahan ka ve fa er aluer vea yange Tiv yō, a gema a hingir kwagh u vihin tar Tiv; kpaɗ ka nahan kpee ga, gbaaōndo u Tiv ngu mōm tsō, ka kwase yamen. Akaɗ a Tiv agen chiɗ ka a masen ngohol a ngohol hen akur a iyor agen; agen kpishi je ve kavinja i a ga, mba gbe eren sha er ve nenge uter vev eren tsō. Man aluer kwase yamen a lu gbaaōndo ve je kpaɗ ve de, kpaɗ tar ve vihi ga yō, ka nyi je igen vea vea de tar a vihi? Ma kwagh Mōm mōm u Buter a yange Tiv, tar ɗ u a vihi ngu ga; mba gbe tan Buter mchiem iyol tsō.

Akaɗ a Tiv kpishi aluer u nenge doɗ doɗ yō, u kav mlu u ve lu a mi yō, mba a mi er mbayev ka vea numben ve lu a akaɗ a inimbe wue wue; mbagenev ve tōɗ abebaiōndo er ka iōndough, mbagenev ve tōɗ atsenge er ka itiev, mbagenev ve wua inya er, ka uwua; mbagenev ve tōɗ agatsor er ka nyinya nahan; man shighe gen yō, ve lu a inhō shin ma ivagh, kpaɗ orvesen a va ngohol akaɗ la kera yō, ve vaa je i doɗ ga. Kpaɗ aluer una gema a wa ve ma kwagh gen ikev sha itgough ki kwagh u a ngohol la yō, ve huwan; a doɗ ve sha hihiɗ u i ngohol la ga kpaɗ, ken mase ijime yō, i va doɗ ve. Vea va hingir mbavesen yō, ve gema ve gba sen akaɗ a ve a tsuwaɗ la kaɗn er: Ngise se lu mbayev yō, akaɗ ne nahan lu se ujege mba akaɗy je; kpaɗ ainge yō, se kara mba mbayev ga, se hingir mbatamen nahan se er mba eren di akaɗ a mbatamen je.

New page

Knough 10.

Small caps Aõndo fan u Tiv, man maharanta u hencu

Tiv mba ngise ngise mbara teren iti i Aõndo kpishi sha akaɗ; ve fa er Aõndo ngu, man ngu ape gen ga, ka Sha A lu ye. Shi ve ðron er Aõndo ne or kwagh man shi vende u nan or kpaɗ, shi ve fa er ma kwagh mòm mòm hembra Aõndo ga. Sha kwagh u mhembe u Aõndo la yò, or a kòrchiou u nengen ikav sha mi sha kwagh ðron u Tiv shin sha imo ve i wan; shin er mkav u Tiv sha kwagh u Aõndo lu chion nahan kpaɗ, mayange u ungwa or Tiv mòm mòm u kaven kwagh nana kaɗ, er ma kwagh hembra Aõndo ga, kwagh ka una lu nan nan kpaɗ ve kaɗ er: Ngu er Aõndo yò, kpaɗ u kaɗn er kwagh la hembra Aõndo yò, ve kaɗ ga. Vea wa imo shin icham vea ter or sha u chivir nan kpaɗ, ve kaɗ er nan ngɗ er Aõndo yò, u kaɗn er nan hembra Aõndo yò, ei! Man Buter va ðuwe hembra chif nahan kpaɗ mayange ve kaɗ er a hembra Aõndo ga; vea sughun Buter shainja i ve sughun la kpaɗ, ve ðvande tesen uwegh sha Aõndo, ve tese hen inya, ve tese sha Buter, nahaninja na yò, er: Aõndo, inya, Buter, ve u tar vé hembra. Nahan kpaɗ ngise Tiv hembra eren akaɗ sha achi u Aõndo; inya yò, ngise man ainge kpaɗ Tiv mba chivir i sha akaɗ a har tsò, ka ve kaɗ er: Kwaghyan menden shin inya, man kwagh gen yò, ve kaɗ er: Inya ka jege kwagh sha achi u han ma or ka nana kpe kpaɗ i iɗ nan shin inya, ve kaɗ er jege gar ngu shin inya; han ma or ka nana kpe nan dza temaɗ shin gar la. Nahan ichan ka ia eren or kpaɗ nan kaɗ er iyange nana kpe tsò ichan ia bɛɗ nan iyol.

Man hen Aõndo yò, ve kaɗ er: Aõndo nengen iyav ga, u er or iwuhe Aõndo Una nenge, man Aõndo ongo, or a eren akaɗ a dedoɗ yò, nana ta ichia Aõndo Una rumun i. Iyor mba ngise mbara ve lu u jege mba iyorouv mba yòon Aõndo; Shitire chif man Ukum kua Ikurav a Tongov man Nõngov kua Iharev chif man Masev chif kua Tõmbo, ve lu a jege or mòm u fan kwagh, iti na er Gbayange, ter na Atò, lu or u Nõngov, Ndzòrov; iti i wannò u Gbayange er Akaakase. Akur agen chif han mò de fan shin unghan kwagh u Gbayange Ato er a lu or u fan kwagh man er a deɗn teren Aõndo ga kpaɗ yò; dzan dzan ve yilan Aõndo er Aõndo u Gbayange; ve mbatamen mbara ve lu u nyif ken Tiv chif, ati a ve yò, lu Gbayange shon u Nõngov, Ndzòrov la, man Ityev-ajir hen Ukuna man Ikeratar hen Tõmbo man Abaverijuwa u Ukum, ka mba ve lu ve hembra chif ken Tiv kpaɗ ve mough ichin i mòm ga; i yilan ve er: Mba tarev mba yòon Aõndo; Aõndo unghan imo ve, ka nahan man Tiv maɗ yilan je er Aõndo ve ye. Kwagh ve u ve eren yò, ve sòron tar, tar a vihi Aõndo A

nón ga yum yó, tor a mir msórom ityó na i dzuwa chíí mó ve u kén mba só-ron tar la nan va, Man wuha iyol; iyol wuhan i nan yó, nan har ikpa i iku-ran nan dzer ayange sha mi, nan va tile, iyor ve haí inya chíí; tsó nan gba óron akaí, nan lam nan ter akaí wue wue, nána va kuren yó, nan waín icham er: 'Gbande amar m kuve vanger', iyor ve rumun er: 'Hie'

Gbande kuygh m ta ibaregh a kar a sen a gba mgerer. Iyor ve rumun er: 'Hie'.

Nana eren nahan chíí yó, nan kese msórom nan ma nan shi shin iyongo nan hire a haí shin mi, iyor ve ma; Aóndo A nóñ ga kpaí, A nóñ sha iyange la je. Man er mbara va kpe kara chíí kpaí mbatamen mbagenev mba ve lu wan ve iko yum yó, ve hungur ve ga, ve teren ati a ve gbem. Aóndo Una gba ura Una hiar ura a chier iyol yum kpaí, ortamen a mough a yóó a kaí er: A hee ee, Aóndo Gbayange Ato, Aóndo Ityevajir, Aóndo Abaverijrwa, Aóndo Ikera-tar! Aóndo A yia a yia, Aóndo A tile jighirjighir. Ortamen nana yóón na-han tsó Aóndo A de, A nóñ ura doí doí A kara er ahumbe ga.

Imo i Akaakase. wanngbian u Gbayange Ato.

Iyange igan Gbayange tindi wanngó na Akaakase er a dza ngohol un inyam-or hen nongo ve ugen u i yer er/ Kaambe la, a va na un, Akaakase dza ngo-hol inyam wa ken iba, va nyer sha tso hen ifi u una per yó, Aóndo gba je-geura nyian, ahumbe dza va ta sha tso u Akaakase lu a inyamor sha mi la; tso gbe nóñgon u urun yó, Akaakase tóñ imo i yóón Aóndo gba gberen er:

Aóndo Gbayange la a o o o o-; Aóndo a yia a yia, Aóndo Gbayange wua ka wen nan je ne o o o! Shi A tser wen ve o o o. Una gba ura boo a yia a yia; Aóndo Gbayange Nongovoo o- Aóndo Gbayange la a o o o-, Aóndo a yia a yia.

Akaakase we imo nahan yó, Aóndo de ahumbe ve per doí doí, ura la kpaí maí sambe.

Ka apw kwagh u Aóndo ngise lu ken Tiv mba ngise ngise la; kpaí ken mase jime yó, Tiv de akaí a ngan chíí, kara gba wan iko u teren Aóndo sha ma kwagh er mbaylase mbara ga; vea kaí er vea ter Aóndo kpee yó, ve gema ve kaí er: Wanor Tsonka kaí er ka Allah tsó ga, dzan dzan ve gema kaín er: Wanor Tsonka kaí er ka Aóndo tsó ga. Sha achi u Tsonka ve gema dzenden ken ategható ve yó, dzum u ichan ia tser ve yó, ve kaí er: "Allah" baa", nahan Tiv ungwa, dzan dzan Tiv mbagenev íi ónov ati sha iti i Aóndo ken dzwa Tsonka er; Alah, Zaki Biam, u lu tor tamen hen Ukum chíí dzan dzan Buter duwe kpaí kohol un, er i ter kwagh na ken Ndugh u Buter nahan; ter

na lu iti er Allah, ter u Allah u mar Zaki Biam la i gema i yilan un er Akugar. Nahan Tiv yilan er: Biam Alza Akugar; kwagh la Tiv ungwa hen Tsonka mba yoon malu, er ve ka er: Allah alkubar, inja na ken dzwa u Arabi yó, er: Aondo u hemban; Allah, ka Aondo, alkubar, ka mhembe. Tsonka vea on nahan kpa mayange ve pase Tiv inja i malu ve ga, er Tiv ka atbatiev (arna); gadiya ve dzenden ken Tiv lu sha u vea tese ve gbenda u Aondo ga, kpa lu sha u vea ya a ya aka a Tiv tsó. Man inja i Tiv yó, ka u ngohol kwagh u he fefa, shin a lu u ve kav shin a lu u ve kav ga kpa, una dog ve yó, ve gba ngohol tsó; ka ape lu man iti la kpa ve ungwa, ve kav ga kpa ve gba ngohol la. Ken mase jime yó, Tiv ma kara wa iko sha u teren Aondo sha gbaishuma er mbayase vev ga je; mase shin mom mom, kpa u shi yoon Aondo yó, ma or mom mom kara yee ga. Ka sha shighe y u Tiv wa kara wa Aondo iko er uter vev mbayase ga ne man Mbatesen va nyor ken Tiv ye.

Chapter 9

Mnyer u Mbatesen ken Tiv.

Mnyer u Mbatesen ken tar u Tiv ne yó, ve gba van ichin i mom tsó ve ma ve samber er ve nyian nahan ga, ve nyor teghele sha dondo dondo.

Hini la Buter ugen dza vande van, duwe shin Ibi va Waka kar va hen Sai sha u una ma a kar a dza Takpugh yó, i yila un iti er Dr. Kuum, lu ken inyom i 1908. Er a va yó, a va tema sha gbenda, a tindi or na mom kar nyor sha ya dza yila Sai; Sai duwe va kohol un ve tema hen mure kon hen kpe gbenda vegher u ken iyange duwen; iyor mbagenev lu hehen er ka Chafa Godi, sha achi u a gba ikor er Chafa Godi nahan, man kara lu a iyor kpishi er Chafa Godi ga, udansanda kpa lu a mi, iyor nav chi lu iyor i tiagn tsó. Iyor mba va kohol her kpishi yó, a ka er or na u heman un gbenda la a sugh Tiv, man a ka ve un ngu Dogonlamba ga; tom na yó, ka u dzenden nengen tar tsó, una nenge tar yó, una hire una dza na Ubuter mbagenev vea va tema vea on iyor kwagh Aondo. Tiv ungwa nahan ve ka er: Man vea on iyor kwagh u Aondo nana? Mbatamen ka er: Shin vea yoon Aondo er mbatamen mba ngise nahanou? Dr. Kuum or di kwagh a Tiv nahan chi tsó, sugh ve mough yem sha Takpugh, dza tsa er ayange a tar nahan chin hire kar yem Ibi. Tsó gba lun ma gbem, or kara ungwa ma kwagh sha kwagh u Mbatesen ga.

Ka tse yó, Tiv mba hen Sai dza kasua ken Gaba dza tes ishwa ken

Kanti, mba dza hir yó, orvesen u dzenden a Sai ityó yó, iti na er Bayor, wen dza va a wanor u eren sha ued (doli), va na Sai er ve dza teđ kasua ve mba kar mba dze sha tembe kasua yó, ve dza kohol Nasera ugen, ijir kpađ ga, kasua kpađ yem ga, a yila ve a yem a mi x shin ya na, a dza na ve abun, a er a ve sađ sađ; a kohol mbayev Uke kpishi ken jege iyó, tsó a wa icham a mbayev Uke mbara imóngo chí. Ve wa icham er:

Kpađ imo icham i ve wa la tese er:

I samu samu

E, se dođ Yesu

I samu samu

E, se dođ Yesu

Shi ve kađ er: We icham nahan chí yó, shi gema gba óron Uke kwagh er: 'Isa dan Allah'; er lu óron nahan mbayev chí huwan viđđ, wanye móm bugh dzwa ga; beđ yó, ve wa itjouv inya ve kusu ashe chí; mba bughun ashe yó, mađ na mbayev gbenda. Mbayev mba yemen kara yó, a gba óron kwagh a ve Tiv, a pine ve orvesen ve, ve kađ er: Ka Sai; yó, a kađ er: We ngohol kwagh ne ve dza na un, sev mbura dođ Sai je hingir kwagh u koson dođ dođ, x i yila mbu er wanikundan; a wa amar han han kpađ Sai una dza a mi yó, a dza hembra her chí, a wa ken ikpa riga, a va dugh kwa móm a kende sha tswar, iyó ve nenge ve ger tiđđ er kwagh la chier iyol yum, tsó a shi a hire a wa ken ikpa riga. Ken mase ityó yó, va na wan na u vesen dza teđ ken Ukpar shin Tombo Kbalagh; Gen yam na un bua.

Iwer ngi kar er i tiar nahan yó, Buter shon la dza va, Bayor kađ Sai er: Ka Buter shon je ne; mađ Buter la tsa hen Sai; iyange beđ yó, na iyó ichigh ki uyadgh man ó avav kpađ, Tiv dzuwa kpishi, un wase ve sha angev mbu sóron ató kposo kposo, beđ yó, kohol mbayev Ugenyi mba iyange un va a ve mbara, shi yila se Tiv kpađ, se va tema; a wa icham a mbayev Ugenyi mbara, kpađ lu di icham shon i iyange mba tegn ishwa dza ungwa hire va ór la tsó. Shi ór kwagh ter Isa ken dzwa Tsonka er: 'Isa Almasihu mai-choton mu'; se ungwa nahan kpađ, se kavinja ga, kper moughon u yemen yó, dugh ufoto mba i nger uporofeti kua Yesu sha mi kar se mbayev chí; mađ mough yem Waka. Uke yilan un er: Malam Bugaagindi, man iti i ken dzwa Buter er Mr. Banhard.

Shi ka tse gbady yó, Ubuter dza va u har, Malam Ginter man Malam Botha; Malam Ginter lu a kwase, ka kwase Buter u Tiv hí nengen mi je ra; kwagh u hembra kpiligh Tiv iyol hen kwase la yum yó, lu hwe na; ikondo na i shin iwenge dzenger hingir vende vende er ikaseuwe nahan, vanger dza

m maŋ m undu ve je, m kohol terem; man shighe gen yó, Ortese la lu a wan-
 bagu, yó, m va vea wanye gen, iti na erí Wombo, se va numben a wanbagu la.
 iyange igen se mba va ngur numben a wanbagu yó, un Ortese la nenge, duwe
 va her; va kaŋ a ve se erí se soŋ u nyóron un tom u buí gaŋ? Se venda, se
 maŋ se yevese se yem je. Iyange va beŋn yó, m shi m va vea terem sha a na,
 se mba ve yó, a pine terem er una rumun yó, a na un mo, m er tom u buí her
 a na; terem venia er kwagh la ka kwagh u Tiv ga, or Tiv a nyór Buter nahan
 a se nan yum, a nenge or Tiv móm móm nyór Buter kpa? Ortese la kaŋ er:
 Ainge yó, terem kaŋ mimi, un nenge a Or Tiv móm móm ken Buter ga; kpaŋ una
 kaŋ terem, iyange igen Tiv a nyór Buter kpishi. Ve ór nahan tsó ve de, se
 mough se yem. Kper nan shi se mba ve aikighe yó, Ortese la de ga, kaŋ er
 hemba dagn Sai a hen kwagh u nyen ve ór ne doŋ doŋ, a na un mo, un ngu
 yemen a mo maŋ ape gen ga, ka ken Tiv man shi ka hen ya wam je un lu a
 mo ye. Terem kaŋ er una kórchiou u pavew a mo iyange i móm je kpaŋ ga, saŋ
 ka una dzaŋ dzende u mo me kórchiou u dzan ga, man un undum ye. Ortese
 kaŋ erí yó, a na un ugen u a dzenden vea mo, u ka se va heŋn óŋ imóngo se
 va numben a wanbagu la; terem kaŋ erí ngara ka wan ^{na} ~~kan~~ ga, tsó Ortese la
 dzer dzan terem iyol sha kwagh wam gbem; tsó iyange la m yar a wanngbia-
 nev av' mbavesen, ura dza dzenda se, se mba kurun m va tem m ngur tumen
 ishuygh yó, wanye gen dza va er terem ngu yilan mo, m ongo nahan yó, m
 mough ayam m dza; m lu merí ka ma kwaghyan, gadiya un terem una yilan mo
 nahan yó, i lu kwaghyan kpee. Tsó m dza nór yó, ngu ken iyou la vea Orte-
 se Zimmerman ve u har, m dza nyer yó, Ortese Zimmerman yilam m kporom un
 hen ikum yó, a dza ave a har chí a kuvem, a kaŋ a terem ken dzwa Tsonkr.
 er: "Na gode maka sabada taimakon ka"; m ongo nahan yó, m gbehe mlíam,
 terem kaŋ er m de, ka kwagh ga, un ngu undun mo ga; tsó terem dugh u ye-
 men yó, mo kpaŋ m duwe a na, tsó lan Ortese la ishuma chí; terem hire va
 kaŋ a na er a de una meŋn tegh tegh. Tsó se mba yemen yó, terem yilam ór
 kwagh a mo se u har doŋ doŋ, tsó shi hire a mo sha Ortese, tsó mo kpaŋ
 kunya kórom u shi hemban terem ato; nahan m gba lun a Ortese tsó. Kpaŋ m
 lu idyelegh, gadiya m lu a tsóngo ga, Ortese tsó ifo nam m hough m dugh a
 mi shin tembe yó, mbayev gba sen mo er m huwa ifo nahan m ngu Uke, tsó m
 hire tswar m va er ifo la m na Ortese mer mbayev sem yum nahan me kara
 huwa ifo ga, tsó ngohò koso, kper nan Tahwa, kuku na la tsó beketi nam
 m dza kese mgerem, m ngur hiren yó, mbayev shi gba sen mo er m kese mger-

em nahan m ngu kwase; m ongo nahan yó, m gema mgerem m hađ kera, m kar m va ken, m va kađ Ortese nahan; wen yila Tahwa kađ a na er a de tindin mo shin uwagh ga, a dza kesen mgerem iyol na. Tso ayange nga kar yó, Ortese tóđ wanriga i kor mou u nyian sha mon na, nam; m heđ yó, mbayev kera se ga, ve wuese er wanriga ne dođ, tsó m mađ m lu a mi gbem; ayange nga kar yó, Ortese dza vea mó shin Waka, se dza^{ka}ulahadi u har, tsó er m nenge mba- yev Uke mba ve lu buđi hen Ortese u shin Waka la ve hađ riga shi ve huwa afo kpađ yó, m kađ a Ortese mer a nam ifo ~~ka~~ yam la, tóđ nam m huwa dzan dzan se hire sha ya; mbayev a sem kpađ m kara wa iko ga, ka mhoghol wam a ikondo la. ~~Ma~~ gba lun mo Tiv tswen a Uke tsó, han ma ortom u Ortese lu Uke.

ster Ortese Zimmerman lu hen Sai, mađ ya chiđ se dza nyór sha ya, kpađ lu se ubuđi tseghđi, lebera chiđ lu shin x ya a Tiv imóngo. Iwer ngi kar kpe- gheđ yó, Ortese ugen dza va kohol un, iti na erđ Mr. Fleming, ka un je hiđ makeranta ye; Ortese Zimmerman yó, wen óron kwagh Aóndo tseghđi, kpađ ken dzwa Tsonka, ngura dza va, va hiđ makeranta kpađ ken dzwa Tsonka; dzum la ve eren ma kwagh sha dzwa Tiv ga, lu dzwa Tsonka tseghđi. Ka tse yó, Liki- ta Hosking dza va va kohol ve, ve kuma u tar, un yó, tom na lu u óron angev, man sha kwagh u Aóndo u óron yó, han mó ve nan ór; a lu kwagh Aó- ndo u pepe u óron ayange ayange yó, ve ór, man a lu sha iyange Lahadi u dzenden ken agar yó, ve dzenden a mo, ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ ve óron ken dzwa Tsonka, mo m geman m pasen ken dzwa Tiv. Ayange nga kar yó, iwanger i Aóndo nyórom ken ishima, m rumun jighirjighir m pase iti i Yesu Kristu Oryuman wam kenđ igbar.

Mbatesen mbara va hire yem ken tar Ukeđ masé shin Ortese Zimmerman, Uwer ngu kar móm yó, Ortese Bato va, iti na i ken dzwa Buter erđ Mr. Judd. Wen ve yó, mađ hiđ dzwa Tiv u henen je, ka un je hiđ ngeren takerada ken dzwa Tiv ye; takerada u un nger la yó, i yilan un erđ 'Dzwa Tiv.' Er wen va yó, Mr. Zimmerman mađ undum sha ikev na, yem mađ kara hire ga je. Ka tse yó, Ortese Botha man Ortese Dogo vea kwase na man Ortese Ageđ kua Mbaatese mbageney u har, ve va; mba ve yó, ve chiđ ve lu hen Sai, Ortese Bato gema yem. Ve, ve va ken inyom i 1912; sha mve ve la ve wua akađ a ken dzwa Uke chi cha ve ver dzwa Tiv tseghđi.

Mtem u hen Zaki Biam.

Ken inyom i 1913 la, Mbatesen tsór twev shin Zaki Biam, ve mađ ve te- ma, lu Ortese Ageđ jim je lu twev nav hen Zaki Biam ye, kpađ sha hiđhiđ

la yó, ve tema imóngo, un vea Ortese Botha, man Ortese ugen kpaá tema shin her a ve, i yilan un er/ Ortese Clark. Dzan dzan hen shighe la chi/ Mbatesen mba S.U.M a mba D.R.C.M. chi/ ve eren tom imóngo.

Kpaá u S.U.M. a D.R.C.M.

Sha ayange a Mbatesen tema hen Sai dzan dzan hen Zaki Biam la chi/ S.U.M. man D.R.C.M. ve lu eren tom u Aóndo imóngo hen 'Station' móm. Kpaá ken mase jime yó, ve chi/ ve nenge er hamba doón u ve chi/ vea kaha vea samber sha itiar i hen aan ne kposo kposo, sha inja sha inja; sha ef a fagn di je er ka nongo u Kristu u mba via ve lu hen tar u mba ivav je yó. Nahan mba S.U.M. duwe ken Tiv hire ken itiar i Uke; mase undun mba D.R.C.M. a Tiv tseghá: lu ken inyom i 1916 .

Twev mbu Mbatesen hen Tóbo. Sevav.

Mbatesen lu va tsór twev hen Tóbo hen ya u Agwabi, ka shighe ú ve tsór twev la je ve maá ve /i twev mbura iti / er: Sevav ye; lu Ortese Uhe je /i iti la ye; inja i iti la yó er: Ngise Tiv lu ken iime er tugh ka mbu a ile or kara nengen a iwanger ga, dzan dzan sev a va aven yó, nan nenge a iwanger nahan. Yó, ngise Tiv lu ken iime i asorabo, kpaá ve kav ga, nahan dzum u Mbatesen va nyór ken Tiv yó, ve nyór a iwanger i myom u Yesu; ka inja i iti i Sevav je ra. Mbatesen tsór ya hen Sevav kpaá ve tema her fefa yum ga; ve Ortese Uhe va tema ken inyom i 1922. Ka un Ortese Uhe je maá a lu twev nav her jim ye.

Twev mbu hen Mkar.

Sha inyom i 1923.

Mkar ka uwo u hen ató u Tiv, man ikur Tiv i i kase un yó, ke Ipav; Mbatesen nenge twev mbu hen Mkar icha gba je man ve va mase tsóron ve tema ye. Er ve tsór twev mbura yó, ve nenge g hamba doón u ma i lu Ortese Agef man ma a lu orya her ye; nahan a undu Zaki Biam, a va tema hen Mkar; ka Mkar je a hingir ilyum i Mbatesen dzuwan her sha achi u ikohol ve ye. Man shi ka hen Mkar kpaá man Makeranta u tamen u Mbatesen mba D.R.C.M. a lu/ kpaá ye. Iyoutom i tiamen kpaá ka hen ape u i lu la; ka her kpaá iyouchi i lu, iyor ve dzough her akur akur ye. A lu u ka nengen jegekyekye u paven ikon man wuan uwua kpaá, dza sha Mkar tsó u dza nenge. Man shi ka her kpaá u nenge ujege mba ayoughouv mba i maá sha awen ye. Shi ka sha mi kpaá man iyou i memen iyol i or a dzuwa a ahumbe a dedoó i lu ye.

Twev mbu sha Nanev. hen va u Adikpo.

Ken inyom i 1923.

Mbatesen tsór twev mbu hen Nanev a mbu hen Mkar ken inyom i móm. Ortese Ofi tema orya her; sha shighe u i eren twev mbura mbu lu a beş dedoş ga yó, Ortese Ver lu her ş lu eren tom u ya, dzum u a er ş tom u gbenda u u dugh sha Zaki Biam u va nyer Sevav la a beş kara yó; man er a lu eren tom ya la yó, Ortese Ru' u lu di vea Ortese Uhe shin Sevav la, mough dza kohol un er vea dza wua normger vea na Tiv; ~~nan~~ normger maş dza wua ve hen iivishóhó i ifi Kachina. Ka ape ku wua Mbatesen mbara sha achi u nóngon u keren kwagh u a doş Tiv la. Ortese Ofi lu hen Adikpo dzan dzan, anyom nga kar a tar yó, Ortese Botha u a mase teman orya sha Sai la, hembe va tema sha Turan hen Jato Aka. Tsó anyom nga kar chión yó, Ortese Ofi gema hembe di hen Adikpo hire va tema sha Zaki Biam.

Twev mbu Mbatesen hen Turan.

Ken inyom i 1926, ~~Benue~~

Er tom u Mbatesen u Aóndo kara dza hemen hen ^{Sai} ~~Zaxixixax~~ ga yum yó, Mbatesen hembe yem sha Turan hen Jato Aka. Lu Ortese Botha je mase lun orya hen twev mbu hen Sai veş hembe yem sha Turan ye; shi ka un je maş dza lu orya her ye.

Twev mbu sha Ukuna.

Ken inyom i 1927.

Mbatesen mba gbe ngegn yó, ve gema ve nenge Kunav lu ikum iyor je; man Ortese lu sha tar ve ga, Mbatesen ve duwe ve dza tese a tese sha her. Nahan ve pine twev mbu dza teman, i na ve ian ve dza tsór twev ve tema sha igungu u tsegr tsegr; u tile her yó, u nenge tar dzan dzan u ar shin Mkar je kpaş. Ka Ortese Difo lu orya sha mi ye, man ainge yó, wen yem, se mba henen ser, una kara hire ga; nahan hen iyange ne yó, ka Ortese Mkar a gem a lu orya dzan dzan ken inyom i 1935 ne ye. Mba nóngon u maşiyouchi i wesen i dondon sha i hen Mkar je.

Twev mbu hen Makurdi.

Ken inyom i 1931, ~~Benue~~

Makurdi ka gar u hemban wesen ken agar a ken Tiv chif, man iyor mba ker akur akur, ka gar u hen kpe ifi u Benue; ~~Ma~~ise shighe u Aro eren tom tsar her yó, iyor ngeş je dzuwa ga, kpaş lu Tiv jim je hamba ngegn her ye

Nahan Mbatesen nenge doƆ u Ortesen u Aondo ma a lu her sha achi u tesen Tiv mba her / kua mba ve kase her chi/. Yɔ, ken inyom i 1931 la, ve pine ian i utwe, i na ve; ve tema, lu Ortese Fese lu orya her ye; Ortese Uke va moughon hen Sevav yemen shin tar na yɔ, un Ortese Fese gema dza tema orya hen Sevav; Ortese Kutchi u lu vea na imongo la gema ~~xxxxxx~~ hingir orya shin Makurdi.

Twev mbu hen Ishangev mba shin itiev.

Ken inyom i 1935.

Er Mbatesen shi jinge yɔ, ve nenge Ishangev mba shin itiev gba icha a han ma ijiir i ve tem twev yɔ, nahan or u ōron ve kwagh u Aondo kpaɔ ban; man u tesen kwaghfan u makeranta kpaɔ ngu ga, man u wasen ve sha angev mbu sōron kpaɔ ngu ga, yɔ, ve pine ian ve dza tema u nōngon a ve sha akaɔ ne.

Tom u Mbatesen.

Mbatesen va ken Tiv ka sha achi u tesen kwagh u Aondo; man u tesen mbayev ken umakeranta man u sōron angev kua shi u tesen ityom i avegh. Ka ityom i Mbatesen mba D.R.C.M. ve eren ken Tiv kpem ayange ayange ne.

Kwagh Aondo dza hemen ken Tiv fefa ga, shighe gen Mbatesen ka vea dza tema ya, vea tesen nahan iyor ve rumun kwagh Aondo fefa, kpaɔ ayange a karen chiɔn yɔ, ve hire jime, i mase shin mōm mōm mba taver asema sha mhōɔ nom ma Aondo. Man mba ve rumun kwagh u Aondo ken Tiv yɔ, ka hembe lun mbayev ikaaiyor kua kasev, mōm mōm; kpaɔ mbatamen yɔ, hembra veren asema a ve sha kwagh u akombo kua kwagh u mbatasav; man kwagh u Tiv chi/ ve kav ga yum yɔ, ka kwagh u uma u tsōron. Ve kav kwagh u uma u tsōron mayange ga, ka ve kaɔ er: Or ka nana kpe yɔ, ka chi/ je ra, kwagh u nan bep, i tōɔ ikom i nan i i/ shin inya, mbatsav ve dugh ve ya.

Ka sha kwagh la je man mbatamen ve dze mbayev iyol yum ye, mbayev ka vea rumun kwagh Aondo yɔ, mbatamen ve dzer dzōhōn a ve ōron ve kwagh u mbatsav kua akombo gbem; ve kaɔ er akombo ka gbaondo u Tiv je, aluer wanye nana de akombo yɔ, akombo a kōr nan, nana kpe je; shi ve / kaɔ er/ wanye u nan rumun kwagh Aondo yɔ, a lu ter u nan ka sōron kwagh wuan or yɔ, ter u wan la a de tangen nan ga, a wua nan a sōr akombo a mi kera iyagh ki dio, a ya a ya kara, nan bume yum; kwagh Aondo ka gbilin kwagh.

Ken Atindi aka a Aondo a puwe, tindi u hemban vihir ve yum yó, ka u u sha u taan kar u har la, er: ~~ge~~ kara eren idia ga; ka sha kwagh la yó, mbayev ikajiyor mbagenev mba ve vande rumun kwagh Aondo je kpaá shi mba undun kwagh u Aondo mba hir jime er: tindi ne taver yum, ka ve kpaá er: aluer a dugh tindi ne ka a yó, vea rumun kwagh u Aondo kpishi; man mbatamen ga di yó, tindi u sha u nyin u i kpaá er: Umbur iyange i Nemen; mem tom la, doó ve ga; ve kpaá er ka u timbir iyor tom. Nahan chif kpaá Mbatesen ka ve kpaá ve er: Ve Mbatesen yó, Atindi ne man Akaá a Aondo agen chif kpaá ve dzuwa a mi ken Bibilo, nahan vea kórchiou u vea gema ma kwagh ker vea tese kposo ga, shin a taver nan kpaá ka sha mi vough vea tese iyor ye. Sha achi u Bibilo je kpaá ~~xxxxxxx~~ kpaá er: "Aluer or nana poso wantindi u a hembé ndahar man nana tese iyor kposo yó, a yila nan er: Oru gba jime chif sha tartor u Sha; kpaá aluer nana kuran atindi vough man nana tesen iyor nahan kpaá yó, a yila nan er: Jegeor sha tartor u Sha; nahan vea hembra unwan imo i iyor a i Aondo ga.

Iyor mba ngise kwagh u Aondo hembra vihinve ishima ken Tiv je yó, lu utor; ve kpaá er: ~~we~~ ya tor ve hembra chif, nahan ma kwagh kara dza ve iyol ga, vea kara dzamber Aondo ga, ma kwagh ban ve ga. Ve ór akaá a daang ~~daang~~ sha Mbatesen; nahan kpaá Mbatesen yó, ve gba tesen ve gbaem tsó.

Man shi ken makeranta kpaá ngise mayange/rumun er mbayev vev ve undu ve tom ve dza nyór makeranta pepe ga, nahan Mbatesen ver shighe u nyóron umakeranta vev chif aikighe sha/achi u mbayev ve vande dza eren ityom i uter vev man ve hire ve va nyór makeranta aikighe ye, nahan chif kpaá doó ~~xxxxxxx~~ mbagenev ga, er kwagh u makeranta chif kpaá ka ve timbir ashe, takerada u fan ka kwagh u Tiv ga, ka kwagh u Buter, ka gba Aondo u Buter je ra.

Kwagh u hembra doón Tiv hen Mbatesen yó, ka angev mbu sóron man tom u aveggh. Kpaá ka vea vagn a or uange hen Ortwer yó, ve vande sóron akombo ve gber afan chif man ve mase van a mi hen Ortwer ye; ve kpaá er aluer vea vande sóron nan akombo ga yó, mayange Ortwer una fa ityó u beán nan angev sha ichi ga; man mbatsav kpaá vea vande den or angev ga yó, Ortwer una sór nan nan kpaá mbu a de ga. Ka Ortwer a pav or shin una sór or man a hembra nana kpe kpaá, ve kpaá er ka mbatsav ve vande wuan nan ve wer er nana va mase kpen sha ikev i Ortwer ye, ka Ortwer a wáó nan ga; shin a lu Ortese kpaá ka ape ve kpaá la. Mbatesen shi ver makeranta ve u tamen sha

Mkar man ajiir a tom kposo kposo er i nger sha kwagh u twev. mbu hen Mkar ~~na~~ nahan. Dzum u utor kua mbatamen ka vea va nenge nahan ve wuese.

Ainge yó, kwagh u Mbatesen gema hen Tiv, sha kwagh u Aóndo kpaá utor kua mbatamen mba kara óron akaá a ~~da~~ yum er ngise ga; ve hire jime, mbagenev móm móm mba veren ishima, dzan dzan mbatamen mbagenev rumun kwagh u Aóndo; ve haá akombo kara ken igbar sha ishighe ki ikpela iyor je, mba keren u i er ve batisema kpaá. Utor mbagenev hií u nengen mkposo u Mbakristu a mba ve lu Mbakristu ga kpaá. Mbatesen ver makeranta ken Sevav sha achi u mbayev kasev kpaá, utor mbagenev na ónov vev mba kasev va nyór sha achi u henen kwaghfan, mba henen je. Kpaá i lu er sha shighe u ngise Mbatesen hií nyóron la yó, mayange utor kua mbatamen ma ve rumun ga u nan ónov vev ga, kpaá ainge yó, ve na saá saá je, mbagenev kpaá mba suwen er vea na.

Kwaghfan u makeranta u ngise ve kaá er ka kwaghfan u Buter tseghá la kpaá, ainge mbavesen kua utor ka ve va dzamber a Mbatesen er vea rumun yó, ve dza ver makeranta hen ve; mbayev ve hen takerada kua kwagh u Aóndo. Nahan ichin igen yó, Mbatesen ve dza ver ve sha imo ve kua i Ubuter mba kuran tar, man shighe gen yó, ka vea va són ma Ortese wanye, man wanye a lu ga yó, ma wanye u hen tar u nan u ngise vande lun makeranta hen Ortese fa ~~na~~ takerada chióm yó, nan gba dza hiín makeranta sha iyol i nan sha imo i mbatamen tsó; mbayev mba hen tar la chií ve va dzuwan her ve henen takerada man kwagh u Aóndo sha ayol a ve je; umakeranta mba kiriki mba nahan mbara ngeé ken Tiv ainge, ka vea ver nahan yó, kasev kpaá ve henen mbavesen mbagenev móm móm kpaá ve henen i kara lu mbayev tseghá ga. Nahan kwaghfan u sha kwagh u Aóndo man u takerada ngu samber ken Tiv ainge tegh tegh, doó doó; mba rumun kwagh u Aóndo kpaá mba ngeén tegh tegh. Kwagh u tom u Mbatesen mba D. R. C. M. kara ngu hen Tiv er ngise ga, ~~na~~ dzan a dza hemen doó doó sha ageé a Aóndo. ^{ngu}

Ka ape kwagh u Mbatesen mba D. R. C. M. a lu dzan dzan nyian ken inyom i 1935 ne.

Small caps - Makeranta u Gomna.

Buter u makeranta hi/ makeranta hen Wannune ken Ukpar hen Mbakor sha inyom i 1912, lu sha iyange i Makondo lu shin Abetse la.

Dzum u i hi/ makeranta y^o, ichan er Buter makeranta sha u dzuwan a mba yev mba vea ny^or makeranta je do^o ga; Tiv chia kpishi, ve rumun u nan mba yev vev ga. Hi/ hi/ y^o, Buter rumun u mbayev gban va ny^oron sha asema a ve ga; man shi ve ver er mbayev ve va ny^or wue wue ga, sa^o i lu tort^o man mbaajiriv man er itiouv mbi iyorouv nahan tsegh^o ve na ^onov vev ken makeranta ye.

Tiv ^or aka^o sha mi kposo kposo a tan ihindi iyol; ve ka^o er/ Buter ka a kuma un ka una wua or a ya y^o, a yila shoja na m^om a ka^o un a sange ush^o ja mba do^on ashe chi/ a dza a mi shin uwagh, a dza kile ve ayol do^o do^o chi/ a hire a ve, ve va tile sha nongo chi/, ts^o Buter a t^o wanikambe u a ese tsor tsory y^o, a gba ningir nengen ve, una dza dzuwa a wanye shoja u a kehe do^o do^o man a kir iyol pere pere y^o, a ka^o er nan wa ah^om do^o u yan, nahan a dza wanikambe la ak^or nan hen g^ongor a t^ondo tsose, nan gbi-dye ken inya nan kpe, a t^o a dza na kuku na a bur a j^oir un a ya. Un^o ya an a be^on ts^o a shi a er ugen nahan. Nahan y^o, kwagh u makeranta ne kpa^o ka ape Buter lu me^on iyor ^onov mba mimi una dza wua je la, ka ma kwagh gen ga. I ^or kwagh ne nahan ken tar u Tiv chi/ hen ayange la.

Man shi ve ka^o dzwa gen er aluer wanye nana dza hen takerada nana fa y^o? kpagh ku ishin kpa^o nana de; sule kpa^o nana kahan ga; man Buter a t^o nan a yem a mi ken tar ugen cha je, nana kera lu ken tar u Tiv ga; nahan mba vea na ^onov vev ken Buter y^o, ve hunde asema, vea kara nenge a ve je ga. Er iyor un^owa aka^o ne chi/ nahan chier ve iyol kpishi; ts^o ve kera gba nan ^onov ga, tor ugen y^o, nahan chi/ kpa^o i lu nan ka nan wan u nan uinja je, kpa i dzuwa nan iyol a kwase u nan, ng^o u wan la ga. Buter u kuran tar una tindi mash^oja hen tor er tor a na wanye u makeranta i dza na hen Wannune y^o, tor a yila wan na uinja^o er una na mash^oja la, a dza na hen Wannune y^o, ng^o u wan la a wa ikav je er una dza kohol t^oen na, er tor dzenda un hen ya na je ve. Ts^o ng^o la a dza ^oron tien nahan y^o, kwagh vihi je ve, tien la a ta ikondo uya, a va ny^or a ka^o er/ a lu tor ka kpen ishe a na y^o, a na un ing^or na uma a ^onov chi/, a ngohol di i nia a ^onov, a de w^oo wan u ing^or na sha apera nahan ga. Itien la una ^or nahan iyor mba ve lu her chi/ ve rumun imo na; er a ^or sha mi, tor hi/ do^o ga, ka i t^o wanye uinja^o nahan ts^o i ka^o er a dza ta kera? Tor a nenge ma wanye u da^og u nan kondo ato yum nan zeren ayongo da^og da^og y^o, a na Buter, nana dza mase bumen ker; a de u inja^o la. Ts^o tor a ka^o er i wa un kwagh sha mi, won na la a yem, kwase na a hire a tema inya, un de ve. Ts^o kwase la a hire a va tema inya a wan na; tor shin orvesen la a t^o ibume wan u a lan kwagh yum a keren mbayev ayongo da^og da^og, iv kpa a hembe chi/, ayie kpa^o a eren yum la a na mash^oja na er/ ngohol dza na Buter, ka^o un, ka wan wan u mimi je m ne un ne. Mash^oja a dza na Buter, Buter a wuese kigh kigh, a t^o a wa ken makeranta je.

Or gen y^o, i lu ma wan u ing^or i nian, man nan k^or nan na ken makeranta ye; tor gen y^o, i lu wanye u a ker sha i^oir ts^o Buter a va pinen wanye

yó, nan maá a yuwa a na je. Tor gen yó, i lu wankpan a na ken makeranta ye, a tange ónov nav; ka mbayev mba daɗɗ daɗɗ, mba ató kpe tseghɗi ve na ken makeranta ~~gax~~ shin Wannune ye. Tor una kaá er una na wan na u injá kpee yó, i lu wan u a lu a ngó ga man ter a dzuwa a ian i nan nan ken makeranta ye; kpaá mbara nahan ngeɗ ga; ka andza a mbayev mba nahan mbara man Tiv kura iv Buter ikev ye, nahan kpaá Ubuter mba makeranta ve gbaá nónɗon a mi tsó, ve vihi inyaregh sha a ve kpishi sha u yamen kwaghyan man akaá a makeranta agen.

I tese ve takerada u óron man u ngeren kua ayenge man mlu u tar; shi i tese ve akondo a tumen ató kposo kposo, i naɗn ve kwaghyan sha ashighe ashighe; ve ishin kpagh, ve dzeren akondo, ukere vough er mbayev Tiv mba ken ya nahan; er ve ishin kpagh nahan kpaá mayaɗnge ikav vev mbi makeranta kór kpagh ga, sha achi u ve óó ave doɗ doɗ sha shighe u nyóron makeranta. Ayange nga kar yó, mbagenev hingir uticha, mbagenev kpaá gba fan ityom igen i i tese ve yó.

Ka tse yó, i hembe makeranta hen Wannune ken inyom i 1925, i kaha a mi, mbayev mba ató ve taɗn kpandev shin Abetse yó, i yer: a ve di shin Abetse je, mba ató ve taɗn sha Kachina i yem di a ve sha Kachina je.

Dzum u i pav nahan la, Buter hamba teman shin mba shin Abetse la; dza sóron a sór mba sha Kachina. Kpaá i kaá er sha iyange la mbayev mba sha Kachina hamba dzan hemen a mba shin Abetse sha kwaghfan. Achin imóngo Gomna va nenge mbayev makeranta shin Abetse kua sha Kachina kpaá.

Ken inyom i 1928 la i hembe makeranta shin Abetse; i sange mbayev mba ve gande yum man kwaghfan u makeranta a er ve ichan yum yó, i kaá er doɗ u a gba timbir ve ashe gbilin ga, nahan i na ve gbenda er ve hire ve dza wase iyor vev sule kahan. Man mba ve gande ve lu a kwaghfan akuma akuma yó, i na ve ityom i vea kórchiou yó, man mba ve lu u vea dza hemen yó, i kurá ve i va guusu sha mba sha Kachina, makeranta hingir kwagh móm. I mase yilan er makeranta u tamen; shi i gema i ver umakeranta mba kiri-ki ken Tiv sha utor, er i lu dzan dzan nyian nahan.

Buter u lu hiá makeranta ken ve je yó, lu Masta Bajire; va yemen yó, Masta ~~va yemen yá~~ Masta Kol; ngura va yemen yó, Masta Kulin; va yemen yó, Masta Is; ve yemen yó, Masta Filip va; yemen yó, Masta Hogben; ngura va yemen yó, ~~Mak Masta Brouk Hoi~~ ^{Man mbagenev masa van.} Ngura va yemen yó, ~~Masta~~; ngura va yemen yá, Masta Brouni ~~va yemen yá~~, Masta Waniken.

Ka sha iyange i Masta Is i hembe makeranta shin Abetse i kondo a mi sha Kachina er se ongo nahan ye.

Ainge yó, Buter kara ngu sha Kachina ga, mase shin iyoril iyor i hiar ka Masta Toma or u Saryo vea Masta Náo or u Kalaber, kua uticha mba. Tiviv mba wasen ve.

Ainge yó, i sange mbayev mba ganden chif i na ve ityom kposo kposo, mase shin mba kiriki tseggh; man shi uticha mba ken umakeranta mba kiriki mbara ka vea ~~xxx~~ tese mbayev er anyom a taan nahan yó, i sange mba ve lu dzan hemen doo doo yó, i va a ve, i va wa sha makeranta u Kachina.

Makeranta u sha Kachina doo han ma or ishuma ainge, kara ngu er ngise ga. Mbatesen mba D.R.C.M. mba wuese un ainge kpishi, gadiya kwagh u ngise sar ve u a er sha mi ma a doo ve yum la, kwagh la er vo; kwagh shon yó, ka u nan ian ken makeranta la sha u éron kwagh Aondo; kpa mbatesen mba makeranta mba Gomna lu a na ian vough ga er i ne ainge hen ayange a Chafa Kembul a lu orvesen u nengen sha umakeranta ken tar u ~~xxx~~ ifi tamen (Benue) ne ga, Mbatesen mba dzan Adua sha ashighe ashighe man mbayev makeranta kpa mba van hen Adua doo doo sha inja, hembra sha ayange a a kar la chif. Ven Toma ngu eren tom na chif doo doo hen mbayev makeranta mba sha Kachina; uticha kpa mba wuese ityesen na, man ieren na.

Tiv mba vaan afainyó ainge sha kwagh u makeranta kwagh u a ne ve afanyó a vaan yó, ka sha achi u mba ngise ve fa er ka mba daing mba saan ishe la; ve gem ve hingir mba kighir ve shin inya. Onov vev mba ngise ve tangen er ka mba injayv la, ainge ka a mough dzende yó, ve gema ve hingir mba tirin mbara ikav; mba injayv vev mbara gema hingir ubui mba mba ve lu mba injayv ga. (Nenge kwagh ve sha kwagh u Uma lu).

Nahan ainge han ma or Tiv makeranta sar nan, man shi ainge i samber a umakeranta ken Tiv wue wue yó, mbayev mba kiriki kua mbayev ikajiyor man mba ivugbem je kpa mbagenev mba henen. Kera ka u nan a na mbayev er ngise nahan kpee ga.

Kwagh u makeranta hingir jege kwagh ken Tar u Tiv ainge, ma or kara ngu mnya sha mi ga, Tiv shi mba geman wuese Buter, ka er: A va a kwagh u injayv u lun a iwasen ken tar ve u Tiv.

Buter u Sule (Genyi).

Buter u Tiv ve we tom na iko yum ga yó, ka Buter u sule, kwagh ne ka kwagh u kpiligh iyol; gadiya ma tom u lun Tiv kwagh er tom u sule yó, ngu ga. Ka or a eren nyi ityo tom kpaá a lu tom u sule ga yó, ve kaá er nan ngu eren tom ga.

Man Buter sule va nyór a tom u sule ken Tiv er vea sase er kera je kpaá vande kan kwagh u a doó ve ne yó, mayange ve wa iko a min ga; man ityom i Buter igen i ve lu a vande fan i ga yó, mba dzan hemen a mi, u ka vea vande fan u ga ne kpaá ve nónгон sha mi dzan dzan je. Kpaá u Buter sule la yó, ve wa iko a mi ga.

Ungwa ase kwagh u Buter u sule ken Tiv. Chafa Maki, Buter u sule va ken Tiv ken inyom i 1926 sha uwer u April. Dzum u un va yó, sôn Buter u makeranta wanye u makeranta, ve na un móm, Orshi u Kurbaka shin Tômbo, Mbatie. Tsó a hi/ tom na je, a vande dzenden ken Tiv wue wue sha u keren ijiir i una tema twev man una shire sule yó, a dzende chi/ kpaá a nenge hembra doón un u teman hen Yandev; tsó a tema twev her. Tem yó, a shi a dzuwa a mbayev makeranta mbagenev, a tese ve ityom na i sule i vea kór-chiou u wasen un sha mi ató kposo kposo; a na ve ijiir ve tema ya. A shi a sange mbayev Tiv mbagenev a ver ve uhelema mba wasen un u nengen sha ulebera mba shiren sule, shi a na di ve ijiir i ya ve, ve tema.

Tsó ken inyom i 1927 nahan la yó, a ngurum sha tom sule u shiren je. Han ma ityó i uyia i se Tiv se shir ne yó, hange imóugh ga; kaha iyouv man uwua man amine kua ikuleke man ishwa man abun man ahi man alev ran mou. Shir ató a uyia a Tiv ne tseren yó, shi gba dza van a ató agen a a lu andza kposo kposo yó; ityó i uyia igen i lu kwagh móm a i Tiv je kpaá i dza wa kahan kposo chión. Iyouv kpaá dza va a ató a iyoo agen kposo kposo, ka iyouv mbi Ibadan man mbi Ilori maninja iyouv igen la i yila er iyouv ki iyarikure. Kpa ató a iyoo a un dza va a mi ne yó, a doó Tiv ishuma ga; er mbi taver ruam ga yum, man shi ka kia tóndo a teman dóghó yó, ki hi/ nyian dzan dzan ki va ile, Tiv mba kaá er ka iyouv mbi shin iko.

Uwua kpaá a va a ató a uwua agen, ityó igen la Tiv mba yer er Kaduna, a kehe asange hembra iwua igen chi/; man shi ató a uwua agen kpaá a va a mi kposo kposo, amine kpaá ngu a mi ató kposo kposo imóngo; ikuleke kpaá ka a kaha ató imóngo, ~~kwagh~~ ukórkómbó man umongol kpaá kaha atógh-ató; mou kpaá kaha ató imóngo, ka Mou u OBB man mou u W.A. man ugen la mba

yer er "Strain" mou móm, man "strain" mou u har man "strain" mou u tar. Er ve mba sulev ve lu nahan kpaá u u hemban veren ishuma sha mou jim a lu. Aswa kpaá ve kaha ató imóngo, ishwa Tiv man ishwa Marike, i Umarike la yó, ka i lu il er sam u neŋ nahan.

Ainge yó, mba masen nóngon sha ishwa i Ukina man i Tiv. Buter mba sulev fa sule u shiren doŋ doŋ man shi ve fa ashighe a lóŋn iyíav doŋ doŋ kpaá; ve ver asema dóŋŋ sha tom ve.

Ka ve shire sule hen ijiir la, ia va hingir i tse ym inya la ndóhól her u a shire iyíagh a kera doŋ ga yó, ve gema ve tóŋ alev^{ni/a} iigen i ve ve a mi yó, ve lóŋ her; alev la mba yer a er/ Makuna. Un makuna yó, mba ye un ga, inja na yó, ~~nga~~ doŋ sule man shi wáŋo ihila.

Sule ve u shiren yó, ngu kposo a Tiv; Tiv mba kaha avom mba leŋ iyouv, man ve yó, ka ve kaha mbaagbegi ve lóŋ iyouv sha mi. Tiv ka ve ta uwua ve tsóghol, kpaá ve yó, ka ve kaha a kaha mbaagbegi ve lóŋ a lóŋ uwua sha mi; amine kpaá mba leŋ a lóŋ. Han ma kwagh ve mba leŋ sha nongo jighiraá jighiraá; sule ve ngu we iyíagh doŋ doŋ.

Nahan kpaá mayange Tiv mba henen ga, Tiv mba ve lu a na a tese ve akaá a sule ve fe je kpaá, ka ve er hen sule na tsech^{ga}, u ve yó, ve dza shire er Tiv mba ve hen ga nahan vough. Nahan mayange tom u Buter u sule dza hem^{mi} ken Tiv ga, u nóngon a nóngo sha/tsó/mba nenge ga. Buter sule ker ian achin imóngo je u una-er a ve doŋ doŋ er tom na u a sar ve yó, kpaá dzan dzan nyian ngu a dzuwa a ishó ga. Ape Buter sule ngu a ker ian u Tiv ve kav kwagh u tom na doŋ doŋ yum yó, ka shighe u utór ka vea dza dzuwa sha Gbogko sha ijir tiamen la.

Utor ka vea dza dzuwa sha ijir tiamen yó, Ubuter mbagenev ve pase ve andza a ityem i ve ve a mi sha Tiv yó; nahan un Buter sule la kpaá a ór ve inja i tom na, shighe u una óron ve la mayange i sar ve u unghan ga; una óron nahan mbagenev ve lu di óron áker je er: Man ka nyi Buter ne a dze iyor iyol a kwagh u sule na u mbaagbegi ne he; ka un a lu tese uter asev sule ve shiren iyíav saán atev yea? Sule u ikóŋgh kpaá kaha ga, ka a kaha mbaagbegi a lóŋ iyouv sha mi er ka rogo yó, iyouv nav kpaá mba dion rumu ga.

Buter a ór kwagh u sule la, una pine, mbagenev ve rumun, mbagenev ve unghwa etc; nahan mba ve kerén u vea er kwagh u doŋ Buter yó, ve kaá a mba rumun ga la tegheraá er: Gba rumun nen kara tsa i doŋ un ga. Tsó una

shi a va pinen ichin igen yó, ve rumun chif ve wuese; Buter a pine ve er: Ne rumun u dzan hen ya wam dza nengen sule wam kpa? Ve huwan, shighe gen yó, ve kpa er: Se ór ijir nyian yum nahan se vór; sa se v mbugenev. Tsó Buter a kpa a ve ers: Aluer ne dza sule u nengen yó, me ra ne ma'rom kpi-shi, ne ma, ne idye; una teren msórom yó, utor kua mbatamen chif ve rumun er óó u kpa sha mi, se dza! Nahan ve taver chif, utor mbagenev ve nyór matu, mbagenev ve dzagh ^{shin} ~~hina~~ inya, mbatamen ve hingir telegh te telegh dza, or kara vór ga. Buter a dza dzende a ve, ve nenge ishule na chif, una pine ve han ma kwagh u sha sule na kpa ve rumun, ve wuese; ve suwe hen ashe na er ainge yó, ka ape vea gema kahan ishule ve ne. Vea nengen ishule chif yó, ve hire ve va ha inya, a gba ve msórom, ve ma ve hunde, ve gber ani; ve kpa er: Ubuter chif Magenyi, hamba! Tsó vea moughon yó, ka chif la, ve hunde kera je; sa shi iyange igen una dzende a dza hen tar ve una dza ór kwagh u sule a ve man ve shi ve umbur ye, vea umbur la ve wuese sha ishighe nagh tauing. Buter sule u iyange va hen Yandev do Tiv yum la kpa er tom icha i gba ga yó, iyange lu Buter u kóron ihough la. Ngura iyange va yó, lu a mbaakau nav ve dzenden ken atev a Tiv ve saar ihough ve kóron shin uiyo. Nahan Tiv wuese un, ve kpa er ka Buter u mba-tsav, ker ihough sha utsa je.

Kwagh u a we lun Tiv a inja kpeghe sha aka a Buter sule yó, ka ~~shaku~~ na. Un yó, utor mbagenev pande ngohol sam na dza ló, sór ve sule do do je; kpa ainge mba den.

Man er Buter a gbe uwer sha ika ga yó, ngu dzan hemen a tom na sha ishuma i tiaver man vemben Tiv sha inyar.

Kwagh u a lu eren ainge yó, a ver mbayev Tiv mba far tom la Ken Tiv er ajir a tar shin a nyin nahan, mba tesen Tiv sule hen ajir a ve lu la; man uwer ka ua duwe yó, un Buter u sule u a ver mbayev nav ve tesen Tiv la, a shi a gema a kimbi Tiv mba yaav mba mbayev nav ve tesen ve la er 5/- nahan. Ka vembe u a vemben Tiv sha u ve hen tom na kpee la.

Ka ape kwagh u Buter u sule a lu la.

a hómón a har. Er dzum u lu shin Wannune la, iyange i una óó akondo na yó, a maa a shi ken iyóu dzan dzan akondo la a uma chii man kwase na a duwe a tóó a na un a huwa vee a duwe ken won ye; gadiya lu di a riga móm man ifo i móm tsó; nahan una óó yó, a kera lu a ikondo ugen i una huwa ga. Shi ve kaa er: Gomna ka una va, Ubuter a dza kohol her chii kpaa un a chia a dza her ga, a gema a lu dzenden ken Tiv a wankwase na, Uke. Ve kaa er: Iyange igen kama Gomna Masa Tomson va nenge mbayev makeranta mba sha Mkar kar dza nenge mba shin Kachina, ngur hiren shin Makurdi, va nóór ikuwa ikuwa a Wannune yó, un Masa Dogon duwe sha igbudu sha kyekye shiaan, tsó va yé gaduga a matu u Gomna yó, gema kye-ye ta kera, nyóngoso tume toho yer; Gomna kar yó, ka duwen na tóón na kyekye na gban yemen la. Ka akaa a Masa Dogon wasen mbayev Tiv man ve gema ve wasen un sha mi la.

Ka mbayev Tiv mba shohov je mbagenev kpaí kpishi ve gem ve nyer uticha mba Mbaroma ken Tiv dzum u Masa Dogon va yem kera la ye. Mbagenev yó, un lu dzenda ve er lu a yem ga la je, ve maa ve yem ken Mbaroma, man mbagenev yó, ka er a va yem nahan man ve kaa kera lu a tom ga ve i lan ve ishuma, vee ve yem hen Mbaroma ye.

Kwagh u Mbaroma.

Dzum u i eren tsar u Makurdi u shin ifi tamen, Makurdi kumen ^{din} ~~din~~ ^{din} ~~din~~ la je tsó Mbaroma va tema twev shin mi je; kpa lu uticha mba iyóril ve ver ye, ve ver u móm ken Makurdi u imbusu tar i yan, ve ver ugen yande u Makurdi u imbusu tar i imese.

Hen shighe la Mbatesen mba D.R.C.A. kpaí verem shin Makurdi u imbusu tar i iyan achi u tesen; Mbatesen mba C.M.S. kpaí ver uticha vev imóngo je, ve ver ugen ken Makurdi yé yande ne, ugen yande la er Mbaroma nahan. Mbatesen mbagenev iniongo kposo kposo kpaí ver iyóv vev nahan achi u tere iyóv kwagh Aóndo man u tesen mbayev ken makeranta kpaí.

Er se tema nahan yó, Mbatesen asev sha iniongo yase la va sóron se sha ashighe ashighe, dzum la ma kwagh u ndzughul nyóv se ató ga; se lu ayól a ase doí doí chíí, kwaghóron u gesa lu ga; saí di u óron iyóv mba keren mkposo u atesen a ase a mbagenev tsó.

Ayange nga kar yó, ortesen u Mbaroma dza va shin Makurdi gba va dzenden shin temba kasua keren mbayev Tiv mba ve vande nyóron makeranta yó, dzum la yó, mbayev mbagenev lu, mba Mbatesen na ve gbenda sha andza a ve.

er un nenge sha kwagh u Maza Dogen nahan. Ve lu dzenden shin Makurdi wue wue keren tom. Tsó ortese u Roma la gbe va keren mbayev mba ve hen ^{chi:so} ~~ehi:so~~ yó, ve maɗ na; Roma maɗ kura ve yem a mi dza maa ya ~~zika~~ shin Naka shin Iharev, ver makeranta gba tesen ve ken dzwa Buter je, pande mbagenev ver sha Makurdi, ortese ve ugen tema sha Makurdi; ugen gbaa dzenden ken Tiv, er lu a fa dzwa Tiv sha hihi la ga yó, tóɓ wanye Tiv u ungvan dzwa Buter i yilan un er Jon, tom na u lu vanden er^s kera yó, lu tom u kwagh maan u shainja i Buter man ichar i wan nahan. Ka un man ve tóɓ un ve dzenden a mi ken tar u Tiv wue wue sha u ōron Tiv kwagh ve ye, ve ōr un kwagh, un a gema a ōr Tiv. Kwaghōron u ve Mbaroma ve ōron Tiv yó, ka un ne: Ve kaɗ er ka ve ve lu Nongo u Kristu u mimi ye, ve mba itine i kwagh Añdo, Mbatesen mbagenev chiɗ mba tesen kwagh dedoɗ ga; mba gbe va vihin Tiv tsó, mba tesen Tiv takerada ken dzwa Tiv nahan doɗoɗ ga. Ve yó, ve va vo, vea tesen mbayev Tiv takerada ken dzwa Buter doɗ doɗ er iyange vea hingir mbaakau yó, inyaregh kpaɗ ve mba hembe kimbin uticha vev, ~~ve mba aɗaun a iyov er D. R. C. M. ga.~~

Akaaōron ve a sha mlu ve a Mbatesen mba D.R.C.M. la yó, mayange mbatamen mba Tiv wa a ne vev iko a mi ga, shin aluer ityeesen ve i a lu nan nan je kpaɗ, kwagh dza ve iyol a mi ga.

Kpaɗ mbayev ikaaiyor yó, ~~ku~~ dzum u ve ungua kwagh u inyaregh kpishi man u fan dzwa Buter hingir mbaakau er Mbaroma lu ōron la yó, asuma kura ve her chiɗ. Mba ve lu ken umakeranta mba D.R.C.M. ~~ku~~ kua mba ken umakeranta u Gomna kpaɗ ~~chiɗ~~ gba duwen gudu gudu dza nyōron Mbaroma; man shi mba ve kera lu a ityom ga, ve dzenden daɗɗ daɗɗ kpaɗ chiɗ, kwagh u Mbaroma taver her ayange la. Or kera ōron kwagh ugen ga, saɗ kwagh u Fada (Father), ~~Fada u kura kwagh hen Tiv sha iyange la yun yó, lu Fada Kristu.~~ Er mbayev tsehe nyōr ve nahan, shi ve seer meɗn mbayev mba ve lu a nyōr ga la. Imeɗn i ve meɗn ve mi yó, ve yam afo a Nasera man akóv man ^{nahan} Rix ga uriga man uikpo, ikav mbin ~~chiɗ~~ chiɗ, lu mbi Nasera, ~~(ve na mbayev mba ve aɗaun a iyov er D. R. C. M. ga.)~~ shi ve yam wantasav mba gberen ruam a mi man mba haɗn iyuwe mi, shi ve yam wanikondov mba esen ave kpaɗ, ~~(ve na mba)~~ Tsó ve mough ve gba dzenden ken Tiv sha u mɛn mbayev mbagenev kpaɗ nongo mbayev u ve hembra horon ishig a mi yó, lu mbayev mba Mbatesen. Vea dza duwe hen ape u mbayev mba Mbatesen ve lu yó, ve huwa ikav mbi Nasera chiɗ, ve tóɗ utasa mbare ve tesoɗer ve mba ve lu a Mbaroma yó, ve mba kera ye kwagh shin

ijôndo daag er Tiv ga; ve mba mase yan shin tasa er Buter nahan, man shi ka vea ya kwagh yô, ve ôô ave, ve ese sha ikondo er Buter nahan, ve mba-atsanev er mbayev mba Mbatesen nahan ga, uticha vev mba ngohol upam u taan u taan sha uwer. Nahan shighe gen mbayev mba Mbatesen ve maq ve yem a ve je, ve dza kohol Mbaroma er vea er akaq er Buter nahan; ijiir i vea fa ityô u dzan ga yô, ve tindi a foto. ~~Mbaroma~~ u ngise lu bui u Ortese Botha, vese sha ikev na, rumun kwagh u Aôndo, lu dzan hemen doq doq ken makeranta; man ken mase ityô yô, a undu Ortese Botha sha Turan sha achi u u kwagh u kwase; (a lu danden daag daag dzan dzan) er Mbaroma va yô, a dza kohol ve, nahan ~~kan~~ ka un je a lu hemban wasen Mbaroma, ~~u mbin kwagh u mbin kwagh~~. Iyange y igen a er iyol sha ikav mbi Buter chif, ~~Mbaroma~~ tso un sha foto a ikav mbi Buter mbira iyol; a tindi foto la hen akar a na a sha Turan a ngise un lu a ve imoggo yô; a shi a nger ve wasika kpa a tindi a foto la imoggo. A ~~ner~~ nger veer ka ape ve mbayev Mbaroma ve eren ayol a ve vough er Buter la, wasika la kpa nger ken dzwa Buter.

~~Mbaroma gba nongon u samber ken Tiv dzan hen ajiir a Mbatesen ve lu kpa, b nahan doq Mbatesen ga, yô, sar Buter u tamen u shin Makurdi la ka a shon kwagh ve doq doq. ~~u mbin kwagh~~; Nahan a kpa er hamba doq Mbaroma ve lu ken vegher Tiv ugen er vegher u shin ityô tar ape u Mbatesen ve lu a tema ga la, nahan; kpa mhen na la va kera kor sha mi ga, idyu num. Mbaroma gba veren mbayev ken Tiv wue wue sha achi u tesen tso; Mbatesen kpa ver di u vev nahan je. Ityesen i ngise wanye a va hen ve kwagh, tso ve gba tesen nan takerada ken dzwa Buter la, kpa Ubuter mba kuran tar vanda a Mbaroma er: I vande tesen mbayev Tiv ken dzwa Tiv, vea va faan yô, ka masen tesen ve ken dzwa Buter la. Nahan Mbaroma de, gema gba tesen mbayev ken dzwa Tiv hihi; mbayev mba dza nengen nahan yô, ve chir ~~kpa~~ kping ve gba hiren ijime, shi geman ôron akaq kposo kposo sha Mbaroma.)~~

Ortese Ageq sha Mkar yô, er mbayev lu undun makeranta na yemen ken Mbaroma nahan kpa mayange ishuma nyian un ga, a lu ~~kan~~ kwagh mom tso er ~~Mbaroma~~ Se Mbatesen se va sha tar u Tiv sha achi u va eren tom wase ayol ase ga, se va sha achi u tom u Aôndo je; ka Aôndo je A tindi se sha achi u tom Na ye. Nahan yô, a lu Aôndo ka bunden tom Na yô, ka chif la, man a lu Un ka se er Un tom ken Tiv yô, ma kwagh shin ma or mom mom u keron chieu u bunden tom ve u Aôndo A tindi ve er ve er Un ne ngu ga. Nahan han ma shighe a kohol mbayev makeranta nav a kpa ve er: Un kor ve a kor er

ikpan ga, mba va henen hen makeranta ve ne er ónov nahar; yó, aluer han
 mó ve u i sar nan u yemen ken Mbaroma yó, nana yem je a vihi un ga. Gadi-
 ya u lun a mbayev deri mba ve var ken na ga, a u lun a mbayev u tagh
 tseghgh mba ve lu ishuma i móm a na sha tom u Aóndo yó, guda mba u tagh
 mbara. Ka imo na i un lu kagh ghem la.

Mbaroma kpaá mba dzan hemen a tom ve ken tar u Tiv. Ka ape kwagh u
 Mbaroma a lu ne.

New page

^{Small}
_{aps} Aeren a Tiv.

Aeren a Tiv yó, ngep kpee, kpa aka a sha gbaaóndo yó, Tiv ngep a min ga; hembra kan a kpa a ve ngohol a ngohol hen iyor igen yó. Gbaaóndo u Tiv ngu móm tseghgh, ka kwase yamen; ka gbaaóndo u Tiv chif la. Man adini u sha inja i adini u Buter kpa Tiv mba a min ga, sa k wagh u mbatsav man akombo tsó.

Kwagh u wan.

Ka or a er kwase, man kwase la una lu a wa iyav ga yó, nom la a dza a nan hen ya, iyor mba nan ve dza óp nan ikóór. Ikóór yó, aluer u er kwase man nana wa iyav ga yum yó, uwe or kwase la, u mough a kwase wou, shi u kór ngóikegh u dza a mi hen ya u kwase wou shon u a we iyav ga la; u dza na ngókwase u her, u a ker ikóór yó, una sór nan ikóór; ka msór u ikóór la man i yer er ~~me~~ ye. Ngókwase la, nana ón chif yó, or u kwase la a chin a kwase na a hire a mi ken ya. Man a hiren a nan ken ya, nana va wagh iyav yó, i dugl nan idyugh.

Idyugh.

Idyugh yó, iyor mba dughun i ken Tiv igbenda kposo kposo. Hoagenev yó, or u kwase la ka nan yam ikegh puwe kar i taratar man kpev. Orvesen u sóron la nan gbér-hur nan hor nan tim hen kungur hen hunda, nan hór waninya nan maa hur la; waninyiav shin itine chomóp chomóp u taratar, i yila ve waninyav mbara er Atsenger; nan penda wantsengev sha mi chi chi chi. A been yó, nom u kwase la a er kwase na shon la iyol dop dop, a duwe a va gure inya hen hunda, s hen hur la; yó, or ~~xxxx~~ sóron a er ika hur ihiar a ver u móm ken, u móm ken, a hór inya a penda sha mi chi chi; a er inya shon i sha ika la a felegh kwase la sha ichombo. Una been yó, kwase a hire jime, or gen nan kar nan tema, nan kór ikegh, or sóron la a tóndo ityough, a gema a tingir awambe sha atsenge la. A wuan ikegh puwe kar i tiagn, i móm la nan ta i kor sha angahar nan dzer hen kov u hen hunda i shir ityough shin inya, i yila er i sende hwav; ngira yó, ka i wua i ga, or sóron la ka nan va yem a mi uma. A been hadra yó, i shi i yila kwase la; nan shi va gure hen ijiir i ashen nan gur la, or sóron la a tsuwa aive a kpev la a kua sha inya i ichegh la a er kwase sha uya; tsó i yem i dza songo kpev la i had awambe sha atsenge la, kwase nan mough nan yem. I jiir ikegh la, man

kpev la; a va kuman u chian yó, kwase shi nan va, nan va gure hen ijiir shon i ashen nan vande guren la. Tsó or u sóron la a dugh ahambe a ikegh chif man itiough kua akper chif nan wa shin kughur man ruam; nan ka kwase la a chia ave, nan gema a wa nan, nan mough a inyam i i chie i we nan hen kughur la; tsó iyor mbagenev mba ve va kohol her la, ve gba yan ruam sha inyam tsó. Ikegh i móm yó, i jiiir i kposo, i yila ngira er ikegh gwende, ngira yó, saí or u nan lu gwende man nana ya ye. ¹ yaín kara chif / yó, or u kwase la a va a puwe ikondo a lu atsar puwe kar a nyiín, a va na or u sóron la, orsóron la a shi a kpela ave hen inya puwe / kara nyiín u kwase la a na wanvurum ma akaíy sha mi chif, a lu abamber a kpa kpaí, a lu atóón a taíy kpaí; a beín sha ave la yó, i nambe agbar ve. Kper sev a aven yó, nom la a duwe a kwase la, ve tsó wanínyam man wanmkure, ve dza hen or u sóron la; ngura nan duwe hen huwa a mi nan dza wa wanínyam la shin tsuwa; nan wa ikon sha asenge er nan keer usu, veí nan tsó wantuwa la nan penda, nan tsó wanmwe man wanmkure nan nungwa sha mi, nan dugh inyam ~~xxxxxxx~~ la nan ya. Ka mbeí u idyugh i Kparev chif je ne.

Idyugh i Iharev yó, ka ve dza a nomíyóngo man ikegh i tiáín man da- gberafinyam. Orsóron la a ver ako hen inya a taín, nan sóngo ikegh la, nan haí awambe sha ako la; nomikegh u bo a lu móm, un yó, orsóron la a ma- iáye a tóndo wankon, man a maa inya ken kungur, a shindi wankon la sha mi, a kór nomikegh la a sóngo hen ímánde / hen inya la; man ikegh i i tiáín kua nomíyóngo man dagberafinyam la, a a wua nomikegh man nomíyóngo i wa kwase ichegh, i tsó ikegh la, a ishóso la chif i jiiir; a va chian yó, nom- ikegh la, yó saí mba ve ker íchigh man gwende man íwa man hikumuní, ka ve tsegghí ve ya ye; kwase la kpaí inyam i i chie i we nan chif nan ya ga, nan gema a na nom u nan. Mnambe la i na bashi puwe kar u taratar i na sha nomikegh, shi bashi a taratar sha, ^{anómáikegh agen la,} man shi bashi u taín sha, ^{angámáikegh,} sha ave a orsóron a a kper hen inya la; i mase tóón tíóntaíy man gbenger bashi. A beín náíra yó, i gber ifan, i tsó íjiiikegh i wa shin tsuwa i jiiir. Mgerem maa pagher yó, i dugh iji la kara, i tsó mwem i naha i dugh i gber ken ivuygh ki chihagh, i chia i wa kwase la sha uwe, nan ver inya; tsó i er mgerem hen kwa hur, tamenor a mishi nan ken ijime, i yila er ka híku- mun. Ka idyugh i Iharev la.

Man Turan kua akur a Tiv agen yó, kwase ka nana wa iyav yó, nom a dza a nan hen ya. i dza sór nan sha akombo a aváín, ka áku; man i óí nan twer,

ka akombo a mar je ra, man i chir nan ikuve igbee man ikuve i gbände. Aku-
ve a twer yó, ka a man ka i wa hen hunda ne, a sóron kegn nahan chí/ yó,
i tó/ afan i gber, i na wankwase gbenda a yem vea nom na.

Mbagenev chí/ mba ve vande sóron idyugh ga yó, kwase ka nana wa iyav
kpa/ i gba dza fón nan a ó/ sha aka/ a i vande teren la; man wankwase una
yem una dza mar dghó/ man mar u a dza taver un yó, kuma ka una dza hen
ityó na a dza dugh un idyugh ve. Nom u nan la a yam kpev man a tó/ ikundu
ombor i va namben agbar; a va nó/ yó, nom la a ~~man~~ tese tien u kwase
na la ikav mbira chí/, tien la a gema di a tese ityó na er, ~~ka~~ ikav mbi
wannó/ na kwase a ve idyugh a mi ne. Tsó or u sóron la a mough a dza gber
wandzam u hokura kua gusa man ishógh/ kpa ishógh yó, ma ikur i Tiv igen i
móm ser kwagh sha ki ga, sa/ Turan tsegh/; nan ma tar u Tiv u dza nyór
hen gar u Tiv wea nengen ishógh hen hunda yó, fa je wer ka wan u Turan
ken/ je. ~~Man~~ va hor hokura la man gusa la, i shindi shin mi imóngo chí/,
kpa/ ishógh yó, i tim kposo. A timin ikon la chí/ yó, i kór ikegh i wua
sha ikon shon chí/, man énov mba kwase la kpa/ ve kór ave sha ikegh la
chí/, tsó ~~xx~~ orsóron la nan sóngo, nan ha/ awambe sha mi chí/; ^{i sende hwar je w.} i kór
ilegh kira i sóngo i jiir chí/, kua ikegh kpa/; a vian chí/ yó, i er ruam
yó kuma chian vo. Mchie la yó, er ka a sóngo ikegh yó, i ha/ awambe ken
ikóór i ver, a va kuman u chian yó, i vande choón wanruam ^{chian} ~~ch/~~, i tó/
awambe a ken ikóór la i ha/ sha mi i vingir i na kwase a mena, yó, i dugh
ikegh i i sende hwav mi la i chia i wa, nan sha ruam kpa/ i na nan ga; i
gema i na nomso / ve ya, kpa i lu nom u kwase la ga. Tsó i shi i tó/ gba-
ndemtam a fón mba twerev chí/ man chirate man lough, i ver, (chir yó, ka
tsuwa ka i dzer un akem sha mon) i dugh ahambe a ikegh man itiough man
akper, i wa sha ruam i chia i ~~fa~~ kwase; ~~sha ruam~~, ngira yó, nan ya. Tsó
iyor mbagenev ve gba yan inyam tsó; or hange inyam i idyugh ga.

— Ka nahan man Tiv ka ve ór kwagh er shagbaor kara lu inyam swende ga,
ngu a lu idyugh yó, mbayev kpa/ ve war iyol ve. A begn yó, kwaghsóron bep
je ve; nom la a nambe sha iticuv mbi iyor nav mba i ser ve la chí/, tsó i
va a mgerem i va gber ifan, iyor ve yem ajir a ve, kwase kpa/ a mough a
yem a nom na.

Ief.

Ief yó, kwase ka nana va wañ iyav yó, nom la a yam kpev man ikegh a taratar, nan dza a mi hen ya u kwase la, a kwase la kpañ; vea dza nòñ yó, or u kwase la a kende akañ la chiñ a wa tien u kwase la sha ikev, a tòñ a òr un er i lu u va dughun idyugh nan ðñ ief kpañ yó. Tsoñ tien la, a mir msórom a lónò wanterev nav chiñ, iyange i msórom maa mañ la yó, ve va dzu. ÷wa her chiñ. Vea va dzuwan yó, tien la a tòñ ikav mbira a duwe a mi chiñ, a ver inya, a tóndo tsumbu ikondo a na or u kwagh la, er un yam ikav mbira ve. ^{Ho}Una yamen kara yó, a tòñ a na orvesen u ðñ ief la, nan gba ðñ ief je; nan kór ikegh la chiñ nan òñ (sór) akombo a kiriki chiñ, nana beñ yó, nan mase kóron kpev la nan kough akombo a tamen er mba ishwende man twer nahan chiñ nan òñ, sha achi u ngise kwase la lu iyev yó, nyaghen ma akombo a yan ga; nahan i òñ nan akombo kara chiñ, ka nahan man i yer er ief ye. Kparev yó, kwase ka nana mar kara chiñ kpañ i òñ nan ief kua idyugh kpañ; kpa iyor bhagenev chiñ yó, ka ve òñ ief ^{man idyugh} shighe u kwase a lu a mar ga la. Kwase a va maren yó, i mañ i tumbu a tumbu wan kara.

dzum

Ka akombo a ka i sór kwase/u ka nana lu iyav la.

Mmar.

Ka kwase una wa iyav, nom u nan la una dughun nan idyugh shi una ðñ nan ief er se vande nengen nahan yó, iyav mbu taven je; iyange a kuma kwase la ka nana mar la, nan hiñ toor iyav, ugen nan toor iyav ayange a har, ugen nan toor ayange a tañ je, u ka nana toor ayange imóngo yum la yó, ka gbilin ga. Nahan nom la a dza ishol, una dza kpehen ishol yó, ishol i na un ma kombo, una dza hireñ yó, a va tóndo ~~xxx~~ ataa, ataa a tóndon yó, ka u sóron a sór akombo ga, ka u nom la una yila orvesen u nan ker akombo kpishi yó, nan dza va nan va tóndo tañ, nan kunan kwase la sha ijimeuwe, nan tañ achia sha akombo kete kete; nana beñ yó, ka chiñ la, kwase la a gema iyol sha mar je. A kuma sha mar yó, i ker kwase vesen nan dza va.

Mmar kóron.

Kwase u kóron mar ka nana dza va hanpe kwase a toor mar man i yer nan sha u nana va kór mar yó, nan wañ kwase u mar la kwagh er: Tema girgir doñ doñ, ighe; shi nan ovor kwase u uya la ave sha uya, sha achi u wan a gema, man a sen; wan a senen a geman nóngon iyol sha u duwen yó, i kañ wan ÷ye nomso nan dza er ika i akinde nan va ver ikuwa ikuwa, kwase u kóron mar

la a tɔɔ ika la a ver, wan a duwe a gba sha ika la; una gbaɔn sha ika la yɔ, a vaa, una vaan ga yɔ, kwase u kɔron mar la a ta un mgerem ma ndorom tɔɔ a vaa. Wan a vaan, kɔndough kpaɔ una duwen kara yɔ, un kwase u mar la a duwe a gba dza tan mgerem ma achivin ityɔ. Tɔɔ kwase u kɔron mar la nan vande tɔndon tɔombo sha agegambe, nan tɔɔ wankwar u vende vende nan kange tɔombo la, nan duwe nan gba dza ɔɔn wan iyol, sha mgerem ma tseɔn. Wanye nomso a tɔɔ kɔndough a dza time ihungwa hen hunda u kwase u mar la, vegher u ken uwegh ku imesegh er ka wea nyɔron ken iyou nahan, nan iɔ nan chir inya doɔ doɔ, nan tɔɔ iwen nan penda sha mi. Kwase u kɔron mar la, una ɔɔn wan iyol chif yɔ, a hire a gba va chizn wan la ichombo. Mchif la yɔ, nan ver wanityɔndo usu nan an ahɔraveɔgh sha mi a har, a tseɔn yɔ, nan kighir wan la sha ichombo tegheleɔ, ka mchif la. Nana chizn wan chif yɔ, nan gema nan gbir a kwase u mar la; un kwase u kɔron mar la a duwe a yem, kwagh na yɔ, beɔ di hen ayange la sha mi je ve. Kwase u mar la, ka ngɔ u wanikundan je la; una ɔɔ iyol yɔ, a chif atumba sha mgerem ma achivin shi a shighe kpagh sha atumba sha achi u atumba a va; kwase gen yɔ, ka ayange a lu a har je kpaɔ, atumba a duwe ga, i lu kasev mbagenev ve nagn wanikundan atumba ye. Wanikundan ka una lu chioɔ yɔ, a magɔ di atumba kua mgerem ma ndorom tɔɔ.

Wan ka una lu a gba ichombo ga yɔ, mayange i duwe a na ken won ga, i lu a na ken iyou gbem er ahɔ a taɔn nahan, iyange i una gba ichombo la yɔ, i kaɔ er: Wan gba tor ve. U gban ichombo inja na yɔ, ka tɔombo u ka u tɔndo la; i dza yila kwase u iyange kɔr mar la, nan va, nana vaan yɔ, i na nan ijenkpa man wanmkure man asange a bar; nan er asange a bar la nan haɔ shin kucha, shi nan er wankpa nan gbihi shin mi, ~~nan~~ nar haɔ mgerem nan hɔr nan er mkurem mara nan shighe wan iyol, nan tɔɔ kpagh kura nan shighe wan; nan gema wan la nan na ngɔ, nan mough a dza iɔ tɔombo u wan la. Tɔombo u wan mba gbe ɔin han ma ijiir daɔɔ ga, ka a lu wan u nomso yɔ, i iɔ tɔombo na hen itine mkeɔ, ga yɔ, i iɔ hen itine i gbaɔye, sha achi u nana taver ishuma man nana lu or u nyɔn ishima nana vihi kwagh; man ka a lu wan u kwase yɔ, i iɔ un tɔombo hen itine mbuer, ga yɔ, hen itine i vambe shin i akinde sha achi u nana lu ishima legh legh yɔ. Kwase u kɔron mar la nana ɔin tɔombo nahan kara yɔ, nan maɔ a yem a kpagh ku i ne nan choɔn nan ishi wan la, man a lu kwase u nan dza ve icha yɔ, i na nan ikegh; nan yem, kwagh u nan beɔ her je ve. Tɔɔ i gba duwen a wan; i kara lu kwagh ga;

man nana lu a gba tor ga tsó, a duwe a nan yó, nana tsef.

Ngó u wan la una ðón wan iyol yó, a ðó un hen hunda henpe i ió kóndough la; una ðó iyol chí yó, a tóó wanmger u a shí shin ika la, a haá sha iwen i i pends sha ijiir i i ió kóndough la; shi nan kende wan sha nan kever ~~kwagh~~ kwa har shin kwa tar, sha achi u dzudzu a tóndo nan ashe, nana de kwagh chian; shi nan kór wan shin angahar nan tingir un itjough shin inya; han ma shighe u nana ðó wan iyol yó, nan er nahan.

Ityumbu wan.

Ityumbu wan ngi i móm ken Tiv ga, han ma ikur i Tiv i tumbun wan kposo; Kparev kpaá mba tumbun kposo; Turan di kposo; Ilarev di kposo; ityumbu i Turan la wa dzuwan a i Shitire.

Ityumbu i Turan yó, kwase ka nana mar wan a va gbagn tor yó, kuma ka a tumbu wan vo. Wanye nomso a duwe pepe a dza kese mgerem vinní a va ver inya, una va veren yó, ortamen u tumbun la nan dza va a ikóór nan gba va tumbun sha akombo; nan kese mgerem ken ikóór la, nan ta ichia sha ik yanishima nan gema nan tumbu wan la a ma, shi nan kese nan ta sha ikaá twer nan tumbu wan ye, shi nan ta sha ikaá i ghirate, nan na a ma, una ma ga kpaá kwagh ga, shi nan kese sha ikaá i gbandemtam, shi nan kese sha ikaá i abumkpekpe man wanimunda. A begn hadra yó, nan ver ikóór inya, nan gbi-dye ityógh nan tsuwa, yó ka híín u tumbun kwenihundu je la; nan kese mgerem sha kwen u ityógh la nan hadn wan ken dzwa, nan tagn achia er: M ngu tumbun we sha ikaá i kwenihundu nyian man ihundugh, nana begn hadra yó, shi ipever ve, ortumbun la nan tóó ahu a chiha kua tser man ikegh, nan kór ken uwe, shi nan éza nan chia hen hunda, ken man ken, nan chia nan pase tser u gba, shi nan shir nan tóó, nan er nahan dzan dzan kwa taratar, nana begn yó, nan dza uwegh nan kór kwase a wan sha ikum a duwe a mi hen hunda, or u tumbun la a haá mgerem sha tor, kwase a dza nguhwar a chia kwa tar, u nyiín la i duwe a nan ken tembe; ortumbun la a sagh ikegh, man i nambe un sha gbar móm. Ka ityumbu la.

Ityumbu i Shitire.

Shitire yó, or ka nana mar wan una va gbagn tor yó, kuma tumbun ve. Tsó or u wan la a dza kpaá ortamen u tumbun la er una va a wan na a va tumbu; ngura a rumun yó, nan yem nan dza va a wan la man kwase na, ngó u wan la, ngó a wa wan ikum; man kwagh u or u wan una va a mi sha u va nan

tumbun wan yó, ka mou man ikegh i dza gberen nan, ikegh ichigh man a lu u kwase yó, i va a sam, i lu ikegh ga. Tsó ortumbun la a kaɗ wanye nomso nan dza kese mgerem viɲɲ a va a mi, nana va ver kpaɗ nan kuran er ikegh i de me ga; ikegh a ma a tumbu wan mi yó, nana tseɣ je a doɣ iyol ga. Ortumbun la nan mough a dza er ahu a chiha man a nyihar (ingyankpande) man irkwar-gbände, man shi ishegh i dzer i akom sha iker, i yila er chirighate, man kparkpa; kparkpa la ka ikombo je ra, man bar Akpena. A vaan a akaɗ ne chi yó, kuma ka tumbun wan ve.

Mtumbu la yó, ortumbun la una tóɣ mgerem una ver inya, kwase a tema hen hunda, ortumbun una gɛk gema a tema tiŋ u ken won vɔa ~~ɛɛɛ~~ dzuwa ishig; una tóɣ ihó una kpela hen inya hen ategható na vea kwase la, mgerem ma a gema a lu un ken uwegh ku yanegh. Tsó ortumbun ~~ɛ~~ la a tóɣ ikóór a dza uwegh a kór kwase la a wan ikum; kwase a mough a tile sha, un a dza ikóór la a kese mgerem sha mi, shi a hire a haɗ shin mi a ^{kaɗ} er, ka jime ti la; shi nan gema a kese a tumbu wan la; shi a kese a haɗ ~~er~~, ka jime ti la. A beɲ haɗra yó, kwase a av nguhwar a bende ken, a av a bende ken kwa taratar; a beɣ di haɗra yó, ortumbun la a tóɣ mgerem a na kwase a óɣ wan iyol a mi. Or u wan la a na agbar a taratar sha han ma ~~ɛɛɛ~~ akombo, ka beɣ ne ityumbu la, ityumbu/dzuwa sha atumbu a akur a Tiv agen chiɣ, saɗ di mba masen seer tsó.

Tsó wanye a vesen, nana gba tseɲ yó, i masen kpehen asol séron wan-kaɗ; nana va karen wanshighe chió yó, nan gande kombo ve, kwagh a er nan yó, i kaɗ er nan gande kombo, man a lu kombo u a kór a kór nan je kpaɗ i kara lu kombo tseghɲ ga, tsav mbu nyóɣ sha mi.

Wanye nana va kuman er iwer i tiar nahan yó, nan gba teman inya; ayan-geɣ a karen yó, nan gba kpelan, nana kpelan gbaɲɲ, nana gba va kóron ave kara tilen; ayange a karen yó, nan gba tilen sha mchie mchie, Nana tile yó, ngó shin ter shin yese u nan a kaɗ er: Jiji ya kuaa, nan kór wan la sha ave, nan gba taren un er: Taata; wan la di kpaɗ a kaɲ er: Taata. Ayange a karen yó, yese a kór nan ave ga je kpaɗ nan dzende chió tsó nan gba inya, i kaɗ er wanye ne gba tóɲ angahar ve. Ayange a karen yó, nan gba dzenden kuran ayem; yó, wanye dzende taver ve.

Kwaghóron u wanye.

Kwaghóron u wanye u Tiv ka nan vande fan yó, ka: ^{ka} ~~ka~~, nan dondo taata, man shi nan fa nam. Tsó nan gba henen u tuhwan er er, iwa, nana tuhwa or nahan i dop ngó la a se, a yila or gen er nana va ungua er wan na a fe kwagh yó, a fa ityuhwanev dop dop, shi nan ka er wan a shi a tuhwa, wan a shi a tuhwa, iyor mba ve lu her la ve se, i dop ve, nahan ngó la a gbaa tesen wan la ityuhwanev gbem tsó; wan la una va vesen yó, a fa ityuhwanev dop dop. Tsó nan gba dzenden a mbayev mbagenev imóngo wuan mbaahungwa.

Kwagh u mbayev.

Ape Tiv hiⁿ fan^f ishima i tiaver i wan ve je yó, i lu shigre u mbayev ve wó mbaahungwa kua ikór inyon man avange a wuan. Hiⁿhiⁿ la mbayev Tiv chi^f ngise^{ka} ve vande wuan ahungwa dzum u ve^{lu} mbayev yum je la; o^f ua ta kpa^f mbayev ve lu dzenden wuan ahungwa hen tembe man ken akóngo, ve wuan sha mbaaiga, ahungwa una gba hen inya yó, wanye nan va teghele^f, nan va gbideye un jege aiga nan ~~wa~~ wua, ugen a her, inya i nyór ki min, nahan kpa^f i lu nan kwagh ga; shi ve er ayom agen a kóron^f ahungwa; ve tó^f iwen ve kema akinde mningem ma duwe, ve tó^f weseichol ve er mningem kara sha mi, ahungwa a gba yó, ve me^f ve velegⁿ un mi. Ve kór dzan dzan ve va mgbagh ve ya ruam a mi. Hen shighe u wuan mbaahungwa la chi^f mbayev ngise ve lu a kuma u fan kwagh u avagn ga.

Avange.

Mbayev^{ka} vea va degn ahungwa yó, ve chinge wuan avange je. Hen shighe u wuan avange la yó, mbayev ve hi^f henen avagn je, kpa^f ve lu a avagn a mimi ga; ve ishír kwagh sha vugheichol ve var ada, avagn la i lu iyeseichol ve hor er ka avagn ye; vea dza nenge a avange yó, ve ta un weseichol la. Dzum ugen ve dzenden shin gbor ve uvan, avange una duwen yó, ve dzenda, u una taver yó, a dza wua, u una taver ga yó, i duwe pepe je kpa^f a hire a ma vange uwe ga; avange mba ati kposo kposo: Atiake man agwatian man meende man ishoondo.

Ikór inyon.

Mbayev^{ka} vea va ganden ha^fra yó, ve gba dzenden ikór inyon. Sha shighe u dzenden ikór inyon yó, uter vev ve var ada sha kwange inyam, kpa^f i lu ada u taver yum er una er ve ichan u hendan ga. Shighe la yó, ka ve kara ~~kwagh~~

lu^u mbayev yam mba kiriki yum ga, ve lu je er vea lu anyom puwe kar a tar nahan je, tsó ngise wanye a lu nahan je kpa^u nan lu a ver ishima er nan kuma ma kwagh ga; avagn a ve kpa^u i lu iyógh ga, uter vev ve hor wanikonov ve shindi sha mbaakó mba uwuav ve na ve; ve yila er Igoivaan (go). Tsó ve gba wuan inyon dzenden, ka hen ape mbayev ve henen avagn dos dos je ka. Wanye u a fe ivagn yum yó, inyon a tema cha je kpa^u nan ker goivaan nan ta i i gba shin inya. Tsó ve gba yan akper a inyon je, ve ya she akar akaj inja ka nahan: Auer Ayaor vea Ador ve ya akper a inyon yó, Ayaor una wua inyon una tóndo kperegh una dza na Ador, Ador a ngohol, una gema a tóó igoivaan a na Ayaor; nahan or u nana humba wuan la nan humba di ngohol ikar u nan la avagn je.

Ka ati a inyon ne:-

Adzenga	Kporoughfii
Iyoghor	Gberkóókóó
Aburum	Kianper
Kpanchó	Ikuundu
Peeravom	Akórayese
Gbaatir	Kporogodogo
Ijie	Kwerikóór
Akóssanger	Icharegh
Ingurugh	Ishieregh
Ijenkpa	Ayima
Ikainyon	Adzembe
Ishughwa	Hóóó
Adaail	Akahwa
Imandeadzume	Ikpande
Indyulututuu	Ikunamger
Genge	Gbabe
Iyarikure	Mtsaan
Atóókuku	Ayughho
Gbargbar	Kpire
Ashia	Gbev
Igirakombo	Delagh
Iyungu	Atsator
Akiki	Akeregh

Injuwainjuwa	Wer
Inyonanyam	Kiravange
Njuwainyon	Agbeegbe
Akera	Hulógboko
Atikpagher	Inyonalóm
Hóló	Kaaki
Mkirim	Kirakira
Iguve	Kolodon
Gafa	Kariv
Iwua	Ayaichambev
Ada	Adzemalia
Apu	Vaivaan
Pevnor	Agbendual
Inyonako	Aku
Ikem	Mkungum ma Agbedajo
Tsoghor	Aganger
Ayula	Igengegh
Tsarikondo	Iliakuji
Inyonbua	Inima
Ikange	Waninyonikungu
SH Gugóó	Chanchaf
Ikuna	Konkofi
Takanger	Tjenkpa

Sha ikór inyon shon la wanye nana nenge a iya a inyon yó, nan ka er: M'fa inyon vo o o o-, ugen ua til a nan ikuwa ikuwa a la a gema a bende nan uwegh iyol, a ka er: M hambe. Tsó i unde i tóó, a lu aji, i na u a hambe la i móm agen lachi a lu a u a fe la; a lu ónov kpa nahan. Ka mhi u mbayev vea hi kaven kwagh u toho je, ayange a karen yó, mbavesen vev ve gba megn nan ve akpum avagn a lun a megh ga; er a na ve avagn a meghegh yó, vea gba a kuma, ihó kpa i rumn wanye benden ave ga er nana va ese ihó. Wanye a gande a lu je er anyom puwe kar a nyiin nahan kpa nan lu a kuma u benden ihó ave ga; nan eren kwagh sha ikpukuihó i ngó u nan, mbayev vea dsa hiren ikór inyon iyange a begn yó, ve gba keren isher sha avagn, kpa i lu akpum avagn. Wanye nana va taóngon yó, nan de ikór i inyon nan hingir u dzenden a avagn, wuan inyam, nan kara ngu iyev ga, nan hingir kwéor ve.

Tom u mbayev.

Ngise la wanye eren tom fefa ga, nan gande je kpaɗ nan lu a gba kuren ivom ga; nan hire ningir a ngɔ u nan ityɔ nan yaan adzɔiyoo, kwagh di u nan eren yɔ, nan yaren ter a nduhwar tsɔ; man shi a lu wanye u fan (kwagh) Tiv yɔ, nan dza tɔɔ kon aikighe nan va wa ter usu her ate, man or a va ter inya yɔ, ter a kaɗ nan nan wa orvanɗnya ityu, nana wa yɔ, nan gba nan orvanɗnya ga, nan vande man usu u kɔr shin ityu doɔ doɔ man nan na orvanɗnya a ma, nan ngohol a na ter a mase man a pir ye. Ka pe i lu man Tiv mba ngise chiɗ mba man ityu hembra ngeɗn la; man iyange a beɗn yɔ, mbayev chiɗ ve de dzende er or a va dza tambe ve, tugh a ilen yɔ, ve wa usu heh tambe, ve mbayev man mbatamen kua kasev chiɗ ve kohol hen usu la ve gba tan mou ɔron kwaghalɔm.

Kpaɗ ngise a tema mou u tan tugh yɔ, i goa hiɗn sha kwaghalɔm ga; i vande tan kikya, a taɗn kikya gbaɗɗ yɔ, ka hiɗn kwaghalɔm mba ɔron je la. Kikya ka inja i kwagh sha asenge; man ka mbayev ve humben tan ye, a wa usu sha mbaɗn yamboho sha u tan mou yɔ, mbayev ve hire taɗn ukikya, mbavesen vea va vaɗn yɔ, ve kaɗ er: Mbayev ve de kikya, a ɔr kwaghalɔm. Me te se inja i kikya heɗn kpegheɔ tsɔ, ka nahan: wanye u tan kikya la ka Ishom, u pasen la ka Adangbe:

ISHOM: Kikya.

ADANGBE: Kileɗ.

ISHOM: Nor gba sha avande iyer bur beɗ ga.

ADANGBE: Ka mgerem.

ISHOM: Nam ityɔ (or) / Ka toho, / Nam ix ityɔ.

ADANGBE: M na u Agakuɗ.

ISHOM: M kile cha cha, m na u u ma kpa?

ADANGBE: M ma ga.

ISHOM: U ma ga yɔ, me kaɗ u ga.

ADANGBE: Yɔ, m ma vo.

ISHOM: M tala m kaɗ mer, ka ishwa; mayange sam ishwaɗ u a haɗ sha vande shin inja hen inya u fa ityɔ u sangen beɗn kpa? / Ka andza akaɗ a nahan man Tiv ve yer er kikya ye / Man kwaghalɔm yɔ, ka kwagh u ayiegh u hɔmon imɔngo i teman tsɔ; ngise je or ka nana hiɗ un u ɔron kpaɗ nan kaɗ er mo kpaɗ me er ayie unwa nen, yia er er ka un tsɔ a eren ayie yun yɔ,

mo kpaɔ ver nen ato me ɔr di u wam. Tso nan hiɔ. Ka di inja kwaghalom la; kpaɔ ka a ɔr un a ter alom yo, i yila erɔ Kwaghalom, man ka a ter alom ga yo, i yila erɔ Kwaghir. Dzan dzan kwaghalom va hingir jege kwagh ken tar u Tiv, Ortamen ugen nan mir a mir kwaghalom je; iyor ve yar, orgen nan humba, kɔɔ ka ukwaghalom mbagenev je ne, er :

Ngise wanor lu vea kwase na, ve temɔya ve ken toho ve di u har tso. Iyange la yo, kwase na wa iyav, iyav mbu tav ka kom u kwase na la una mar yo, dzende gema gba nom la, moughon u yemen dzende yo, a vande taven ikon man shi a kese mgerem kpaɔ a ve kwase na, a kpaɔ a na er: Kwase wam, nenge m ver u akaɔ chi, mea yem dzende yo, de dugh ma pe ga; ma kwagh ban u ga, m ver u akaɔ chiɔ. Tso nom la moughon yemen yo, kwase la toɔ mgerem haɔ kara, toɔ ikon nande hia chiɔ; tso er mough ^{er una} dza keseɔ mgerem yo, er una maɔ a tav ikon kpaɔ, a mough a dza kese mgerem, ngur hiren yo, a nenge kon uma shin ikɔ, tso a kpaɔ erɔ una dza sombo saɔkon. Kar dza noɔr kerr saɔkon sombon kpue yo, wanngɔ kwase u shin mbakuv vengese er: Wue, kpaɔ ase; lan kwase la ishima er una er chiɔ, tso a gema a kpaɔ a wankwase mbakuv la er: Kumam maren man m ve yer u mer dza kɔrom mar ye. Tso wankwase duwe kohol un, ve yem sha ya u kwase u ya la, mba nyer yo, wen kwase la maɔ mar je, wankwase mbakuv kɔr mar doɔ doɔ, ember kigh kigh er, i mar un inyam ve, una ya tar; tso kwase la va eren ruam yo, wankwase mbakuv la lu a ichron ivavu human ne sha igongo, a kam ivav la a haɔ kwase u wan la shin tsuwaɔ er a ya ruam a mi, ka iyuwe na je ba, kwase nar la kpaɔ a eron er una venda yo, wankwase mbakuv a dugh gogonyi er una kuma un, tso a chia, a toɔ ihyeregh ku ivavegh kura a ya ruam a mi, a gba vaan afanyo kaɔn erɔ en hamba nom na kɔ ato yo, un pev ikaɔ ve. Wankwase dzer nan ur-ihyeregh ku ivavegh kura nahan gbem, iyange la yo, nom na dza hire dzende la kwase na la toɔ ichan na la ɔr un nahan chiɔ; man nom la pine un er: Man ka han ma shighe ka a va? Kwase na kpaɔ un er ngu a yar, a va kuman un ka kurun yo, a tenger kor ne, una tenger yo, mo m kɔr m gba turen tegh tegh; me ture a taver una ta igongo na i bo la kara kpaɔ una kumam inyigh je. Tso nom na la mough dza son ityogh hen wanter na, va wua doɔ doɔ tso kegh sha hunda. Ka va kom wankwase mbakuv ka kurun yo, a tenger kor, tso kwase la gba turen faa faa, wankwase mbakuv gba tan igongo kara vaan chirin kwase la er: Me wua u kenɔ, u nenge a ngɔ u shin ter u man u chihim nyian nahana? Va noɔr yo, nomsoor la shir ityogh gber un sha itjough kɔr

hondo tsuwa, undu un a gbenger ityogh shin itjoug. Tsó wankwase mbakuv yevese dza nyór a mi shin mbakuv; ~~mbakuv~~ ormbakuv a bende uwegh sha mi er nana tsuwa yó, i nyógh un a vaa ngegh tsó nan de. Tsó er la yem dza káf wanter na la er ityogh a saí yó, ó r un akaí chí; kpaí wanter na la wa iko ga, káf er a hire un a ityogh na kpee, ngura kimbi na ityogh ugen u humban doó a u a saí la, kpaí or la venda; ngura kimbi na ngóivo kpaí or u ityogh káf er / ayange un ngu nengen her ga; saí ityogh na ityo ityo, a na un mbaityogh nan nan kpaí una ngohol ga. Tsó lan or la ishima chí; a gba henen ayom, a var atsem ese doó doó, a mough a yem shin mbakuv. Dza nór yó, a nenge a wanakiriki u mbakuv ken akóngo, a yila un a nger un itjough doó doó, mbakuv mba nengen nahan yó, ve gba va kohol her er a nger ve itjouv er a nger wanye la nahan, ngur ngeren ve yó, rgókwase la kpaí dza a ityogh la sha itjough gógh er un kpaí a nger un itjough. Tsó ngura gba ngeren un je, a mande uwegh sha ityogh a tenger; ka yóngor ga yó, a kór ityogh a tsuwa sha apera, a kar ayam, wankwase mbakuv gbidye / inya gba vaan, mbakuv dzenda wanor kpaí kór ga. Wanor la dza na wanter na la ityogh na ityo ityo. Ka tse yó, kwase u wanter na u ngise aa un sha kwagh u ityogh mar wannomso; yó, wanor u ngise gber wankwase mbakuv itjough la lu a ihye, ihye la kwase a mar han ma or, man a lu nan ka wan la a dzende fefa yó, nan dza són i, nan va wa wan la sha iker, a vese fefa je. Tsó or la mough dza són nguta ihye la, va wa wan la sha iker er / dzende un fefa; wan la vese fefa, ayange nga kar yó, wanor la dza va er ngura a na un ihye na, ngura mough dza ker ihye er una dugh a na or la yó, ihye hange tagher wan sha itjough, yó ihye la kpaí lu a dzwa ga. Wen er / yó, una kimbi ngura ihye, ngura venda káf er / una na un ahye nan nan kpaí un ngu ngohol ga; a umbur kwagh u iyange er a na sha ityogh la, tsó lan un ishima, a dzamber kpaí, ngura venda káf a na er: Iyange m dzamber we nahan kpa mayange u wa iko ga, de begr, nóngo nam ihye yam. Tsó lan un ishima, a kór wan itjough a tóí ityogh la je a gber mi a tóndo a dugh ihye i or la a na nan. Ka pe i lu man or ka nana vihi u kwagh nana kimbi a na kwagh gen kpaí u gba ngohol tsó la; man u káf wer i lu di kwagh la ityo ityo yó, ka pe we di kpaí a va hire sha we vough la.

Ipav a Mbagen.

Ipav lu vóso kwase u ter na Inyam; iti i kwase shon er Akpajir, mar Agen a min je, man ngó u Ipav yó er / Ahaakaa. Man Ityav yó, ka wan u

Inyam mar a Akpajir je man mase kpen ye. Man ka tse yó, Ipav tóó íjembe i Akpajir, kwase u ter na shon u un vóso mar Agen a min la; dza gberen kon yó, wanjembe tsuwa gba shin ikpena ambi, tsó lan/ishima; hir sha ya va kagn Akpajir nahan yó, Agen er i na un íjembe i ngó na kpaá. Tsó lan Ipav ishima, dza saar ambi, dugh wanjembe va na Agen.

Man ka tse di yó, Ipav dza yam íjí íkegh va ver er kper una sór kwagh, una duwe sha megh ku ter na, Inyam. Tsó Agen va kar yó, ndjar íjí íkegh la abu, hembe; hemben yó, Ipav kaá er Agen a na un íjí íkegh na ityo ityo, Agen wam na aji a íkegh hen ikese kpaá Ipav venda; tsó íjí íkegh la i maá i lu inya la. Nahan Mbagen mba kera ker Ipav chiou ga, ka vea gba iyongo a Ipav, tsó Ipav vea tóón chia i íjí íkegh la vea taán yó, Mbagen ve kera fa^cityó ga je.

Ka mlu u Ipav a Mbagen la.

Ikuryan i Utange a Kparev.

Kwagh u na ve, ve ya ikur yó, ka un ne: Utangé lu kór wan u Gbadi u Gbem hen Ukusu, hen Mbagnem. Gbadi ker wan na la je doó ga, vaa kuma un iyol. Man ka tse yó, or Utange haá dzende va shin Mbainyam, dzum la yó, Mbainyam chíí a ve Utange ve lu hen Amire u kiriki. Tsó or Utange gema pine Gbadi Gbem er: Man un wan wou shon yó, ngu nana? Gbadi Gbem tóó mlu u wan na la ór un chíí; tsó a mough a yem a dza kua a wan la a va. min. Ve a min yó, doó Gbadi Gbem tsuáá, a lóhó Mbainyam chíí kua Tombo u a lu wan mbian ngó a ve yó; a kaá er/ un yila ve yó ka gbilin ga, wan na ne ndíí ayange kar ngeá, un vaa er una mindi ashe yó, man hen ayange ne yó, huror na u sha Utange ne, va, va nóó kohol mo a mliam ashe, pine un kwagh u a er un man un vaan yó. Un tóó un ór un nahan chíí, man shi un ór mlu u wan na shon chíí; tsó a mough a yem a dza va un a mi; tsó doó un yum yó, un kaá er: Ne ityó yam chíí va nenge nen er me er er ka kwagh a doó or nan er ye. Ityó na rumun ger tííí, ember yagh yagh er or Utange ne er doó yum, ya uwe u ngu or ihagh wase je yó, se mba veren ashe se nenge er u er yó, uwe u kaá kwagh yó, or u nyiman imo you kara ngu ga. Tsó Gbadi mough huwa ungó mba ibuav u har na or Utange la, yó Utange yar haá inya jile jile. Gbadi Gbem kaá er: Ka chíí la ga, Utange mban doó a ve icha gba vo; gadiya luyá ma ikur igen i i lu iyongo a ve yó, ma ve wóó wan na je, nahan yó, vea ya ikur a Utange vea lu dedoó gbem, mpav u iyongo a de kera shi luyá ga. ^zyó na Mbainyam rumun chíí, ~~akwá~~ dzwa móm. Gadiya ngi-

se la orvesen u injaf^o éron kwagh or nyiman ga.

Ikuryan.

Gbadi Gbem ya ikur a Utangé yó, ikur ta ihindi, wua iyor tugh, sev mbu av yó, yór iyor mba asema kera sha uile; i mađ i wuha swem i hembe er: Aluer or u Mbainyam nana ngohol or u Utange kwase shin ma wankwase una hia sha Utange man kpađ, m or u Mbainyam nana er yó, nana mura angahar kua iyav nana kpe je. Mba ye ikur ayange nga kar chíđi yó. Ashwebaver or u Utange lu a kwase na, wan u Abanyam Gbugh sha Mbagen, mough dza ngohol, mađ mura angahar kpe je. Ihindi mađ ta Mbainyam iyol a Utange sha kwagh u ikur je, mba mase chian ayol a ve.

Inja i Tiv.

Tiv ka iyor i fan kwagh u eren dođ dođ. Ken tiđntar ne chíđ ma ikur i humban Tiv sha sule ngi ga, ve fa ashighe a sule chíđ dođ dođ, mba kaha sule shainja shainja sha dondo dondo je; er se nenge ken Itiough I, sha kwagh u sule la. Ngise la or Tiv móm tseghđ u nan lu shagbaor yó, nan sunda uwua aile akundu puwe kar kpađ, nan gber amine (igom) akundu imóngo; shagbakwase a ombo atumbe a har. Msórom ma beđn^{or} hen shagbak^{or} ga, nan jege itine hingir/kon u tamen, wanichógholov ve va waren iyođ hen ~~nan~~ nan. Man kwagh ugen yó, Tiv fa ya u mađ dođ dođ, man mba heđ ya shainja je, hiđ ngise je dzan dzan nyian Tiv mba tem tvev dađđ ga; ka a lu ón mba or móm yó, u tamen a tema ityó ya, u kiriki a tema itíough ki yađđ; tsó wanngóv vev man wanngblanev vev mba va tsan shir a ve, ve gema ve hađ ken imbusu ne man i ngira chíđ. Kwagh a va er yó, u tamen la a mough a tile hen tembe tugh sha ityem imóngo, a yila u kiriki u sha itíough ki yađđ la, iyor ve huwan ayóóso chíđ, or móm móm nan kara bugh dzwa ga, i hingir viđđ er or móm móm kara ngu hen ya ga yó; tsó nan kende kwagh nan pine u kiriki la. Inja ka nahan: U tamen ka Iju, u kiriki la ka Ityóvenda; man aluer akiki una va er imo tugh yó, Iju una tile hen tembe una yila er: ~~Ityóvenda ngu her kpa?~~ Ityovenda ngu her kpa?

ITYÓVENDA: M ngu her,

IJU: U dza er a ityó you Mbasombo nan man u kađm ga? Tsó akiki a gbe va highil adibomo? Aluer wea dza ya kpindi man akiki a ve yó, kar dza yav inya Mbasombo ve sóngo u iyol you; de va vihin ter wase Adi ya ga; Adi yem shin inya undu se er se sóngo un a tse, man er nan akiki a ve hegne?

ITYÓVENDA: Iju, mo m fa kwagh la ga.

IJU: Yó, akiki la a kighir je, se mba hegn u har tsó; man uwe kpaá u dza fa ikaá a ityó yase Mbasombo ga, mo kpaá m fa ga yó, yó, a de; man aluer a lu Ivogba, wan wase u'a va tse a ve se ne man or a gema a va lián ken ma or u ityó yase, kpaá a de ye ingyato i wanigba ga; nyen ter wase kaá nahan ga. Ka chif ra, akiki a kighir je.

Ka or a mough dzende man ikuna ia mough nan sha hemen yó, nan tile hen gbenda dzuduá nan ure je; ugen yó, nan chin a hire, dzende la u bunde nan, ugen yó, nan taver ishima nan dza; man orgen ka ia mough nahan i lu nan kwagh doán, ve ver ikav sha mi. Akera (Atii) kpaá ka una kar or sha ishi una er imo er arheer yó, orgen i lu nan kwaghbo, kpaá orgen yó, i lu nan ikór i dedoó, nan dza. Ikambe kpaá Tiv mba chie, or ka nana mough dzende man nana kohol i sha gbenda yó, nan hire je, nan va kaá ken ya er ikambe hire nan, ka ape i lu man nan hire la. Hum, Tiv mba hombo chian un chif; ka or a mough dzende una lu sha gbenda yó, nan hire kená je. Man kwagh gen yó, ka saákon; ka or a dzaán dzende man saákon una sombo nan sha ishi yó, ka kwagh je, man waninyon ugen mba yer Kpanchókolaya (IKpenger), una er imo er ujir ujir xá yó, ka kwaghbo. Man abanyam (Ishondouke) i i hom iyol neá i kpaá ngi a ikav i kwagh hen Tiv, ka or a mough dzende man nana kohol i sha gbenda ia wa nongo shoná shoná yó, ve nenge i sha dzwa, aluer ia kór hur ia lu a min sha ijó chí chí yó, or dzende la nan kaá er dzende la ua lagh nan, man nan dza duwe sha ruam kpaá; man aluer ia lu ijó gbilin yó, nan kaá er kwagh tser nan sha ijen nyian ve.

Ka or a nenge a ikume nana tese or a dza wua i kpaá, i na or u nan nenge a mi la; or u nan wáó la yó, nan hambe díá a hambe tsó, i na nan tswam na, tswam u ikume yó, ka tión u suwen sha mon la, ka inyam i or x u hamben la. Man han ma swase u ken dzwa chif ka or a nenge dzwa ua kóá, a time a wua swase ker yó, ka u or u nan nenge dzwa u keá nan tese la; mba-timen mbara chif yó, ve hambe a hambe tsó.

Ikume ka ~~xnaxn~~ ia nyór ken iyou yó, ka kwaghbo je, or u iyou la nan hembe nan yem shir hen ón mba ngó je; er mbatsav mba wuan nan. Man iyó igen i i hembe dzenden tugh, mba yer i er éverivese, i kpaá or Tiv ka nana dzaán hen gbenda tetan nana nenge a mi yó, nan dza ishol je; or gen yó, nan yevese nan yem shir hen ón mba ngó. Koishu kpaá ka or a tóá kpanegh nagh sha nger yó, nan yaán nan dzungwea er ka ku u nan je la. Man aji a

ikange, ka or a dza ken toho nana dza fa a yó, ku va sha itzough ki nan je ve; nan dzungwe nan dzende asol wue wue.

Mayange Tiv mba dzough a imemen ken asema ga, sha achi u akañ ne.

Ishol i kpehen.

Akañ ne chif a nan Tiv ishol i kpehen. Ka a dzeren dzan or iyol kpehen yó, kuma sha u dza nengen hen ishol je vo, Ishol ngi ató imóngo, igen ka i lu korough ku murya, or chir ika i hokura; shighe gen ku lu gbi-lin, igen ka i lu agbende a yiase man a ive, ka i tiamen je man agbende la, igen yó, ka atón a dzela ba. Asor ne nahan chif kpañ i luñ i tiamen yó, ka i agbendegh la.

Mkpehe: Aluer kwagh er u man u dza ishol yó, inja ka nahang³or u ishol ka Wantsa, or u dzan ka Asarya. Asarya dza hen Wantsa. Wantsa yó, hen ayange ne chif a hembra ishol ken tar u Tiv, nahan ka ishol na man a or kwagh u i hegn ye, wen ya yó, nengen a nenge kpañ, man kpehen a kpehe kpañ, ka Ishangev man a yem ngu shin Iharev; rumun ve sha ya ga. Iyange wan u Asarya kpe, kpe yó, ngókem er ka Asarya man a wáto a ser akombo min ye, iti i wan u kpen la er Faishima. Tsó ishima vihi Asarya kañ er: Ya, vea dza tuna ayol hen ishol i Wantsa, Tsó ngó na man or u yan tuñ her er kwase la kpañ ve mouñ ve u tar. Mba dza nyer yó, ve lu a bugh dzwa sha kwagh ga je tsó, Wantsa sugh ve sha ati ati chif er: Asarya u Asuga, maraba; Igba Wanishase maraba; Ashighe Taraga, maraba; sughun ve nahan chif yó, kende kañ er: Asarya ka wan wou u a kpe la u ve yea? Ngókem yóó-so a we sha ku la vihi tsó. Man shi wen er: Kpash! ~~Inya~~ Inyom i i kañ la i wua anyam hen ven i nónko num i kua mbaimew kpa sha mi; anyam shon kpañ tor mañ ngohol. Tsó wen er Asarya a dugh injar je, Asarya dugh bashi móm, dzum la bashi luñ kobo u taratar, man shi seer kobo móm ne yó, wen er ve va ishol ne ve nyian ashe yum Asarya a yam mgerem na hen tembe ishol ne, Asarya dugh deri yam mgerem. Asarya yam mgerem kara yó, Wantsa nande ahan, kura ishol na hañ inya, shi kura hañ inya, tsó tile jigh; gema kañ er: Asarya a va uwegh, Asarya ve uwegh yó, a tóó ika usu a kpe la hen ikóv hen kpe ishol a gema a na Asarya ika usu la. Ne Asarya ika usu yó, a gema a kañ er ka wanngó u Asarya a wáto wan la ye; ka ityó i wankwase i wao ku ga, Asarya pine er man ka sha achi u nyi man wanngó na a wao un wana? Wantsa shi kpehe kañ er wanngó u ker kwase wou la sha u yaven a mi, man kwase vende yó, a tambe wan, kpa iyange tambe er a kpe ga; lu di u i.

nyooh un a nyooh tsó, man wan a gem a kpe ye. Asarya kaş er un hire un va yila wanngó na la un pine un ve u har, kpaşrumun sha mi vough.

Man er asol a lu nahan a humban eren ayie ngeş, igen yó, ka wea dza yó, uwe u kwagh a gbe u u dze ishól la i lu we man u ór or u ishól la akaş a a gbe u man u ve ishól la chí. Nahan je kpaş i kaş u ma kwagh u mimi ga, u dzende asor sha ityó ikaş i móm nan kpaş kwagh a kuren we ga.

Inja i Tiv igen i dedoş yó, Tiv wa orvaninya iko kpishi. Ngise iyor dzenden yum er ainge nahan ga, yó, or a dza mough ikur igen nana dza ikur igen yó, nan dza ver avaşn hen tor, nan kar a nyór ken ate; nan tile sha; or u ate la a na nan ikagh ki teman nan tema; nana teman yó, orya (orate) la a sugh nan, a wa ityu a na nan, nan ma, nana maşn ityu kara yó, orya la a pine nan hen pe nan dugh yó, ngura a tóş di ijiir na la, á kaş, er un duwe sha Ukan, orya la a pine er ter u an sha Ukana? Ngura a kaş er: Terem Abar; orya la a ta ikenge a yila kwase na Wanute er or va un inya ken won ve; Wanute a duwe a va sugh orvaninya la, un hire a tóş avaşn una dza har ken iyou. Tsó una kar a gba eren iwer je, i una er iwer chí, tsó una duwe a va ningir orvaninya la ken jime tegheleş una nguram a kaş orvaninya tegheleş er a mough va ken iyou, kpaş orvaninya la una mough fefa ga, er una mough fefa yó, a kaş er un ver ishima sha ruam; nahan a tema; ian a karen yó, a mough tegheleş a nyór ken iyou. Kwase la a tóş ruam a ver un inya, kpaş a ya chí ga, ruam a vese ga je kpaş nen beş ga, er una beş yó, a se un er un ye kwagh yum. Tsó wanngbianev mba or la ve gbá yilan orvaninya la iwer, ngura a yila, ngun a yila, i wa nan iko je i doş ga. Iyange a kuman nan ka yemen la, orya la a ver nan gbenda, nan yem; Man a lu orvaninya u a wua nan ikegh yó, i kór ikegh, kpaş i gba wuan ga, saş i vande tesen nan man i wua ye; a va jiiir i a vian chí yó, i tóş' hen tsuwa chí i kua gbände i dza dugh i haş nan ken gbände la kpaş i lu sha ishígh ki nan je. Tsó orvaninya la nan gba yan ruam, nan ya ikegh kpihi ga, nan humba karen iyor mba hen ya la; itough man ahambe man akpeş chí nan haş s tsuwa; mon ikegh, gben yó, ka inyam ş i or u nan mgbagh ikegh la; tsuwa la i na kwase lu iyoughough la. Ikegh ka jege kwagh ken Tiv, ka kwagh u guagh kpishi, aşuer ş u jiiir or namegh ku buagh, man or gen a gemaşwua nan ikegh, kpaş, or u ikegh la nan humba.

Inja i Tiv igen yó, ka kerakekera; Tiv wa kórchiou u eren a ityó ikaa i móm gben er iyor maşeneb ve eren nahan dzan dzan ga, man ka or

a taver ishima nana er ityô ikaa i môm gbem nahan ve yila nan ibumegh. Tiv chii fa er sule kahan u lu jege kwagh yô, kpaá ka or a ver ishima sha sule u kahan yum yô, shive gba nahan nan tar kaan er: Via fa ma kwagh gen ga, saa sule, kwagh u nan u dzer nahan nan tar sha mi; vea ôron kwagh nana wa dzwa, ve kaa er: Nana kpela kaara, ka kwagh u sule i er ga, nan fa sule tseghgh.

Ityô inyar i Tiv chii lu hiñ sha mou. Ortamen ngise nan ta mou, kwase u nan a ta mou, nana lu a mbayev u tañ chii kpaá ve lu a umou ave segr segr; ve kuremou vev chii, udzer a mbaaba, ve kohol chii ve na ortamen ve la a tume tugudu a mi; a yam abua a hañ inya, a nengen sha mi, ngise ortamen dzenden wue wue ga, mbayev vea duwe a yar yô, nan lu hen ya, nan tema sha wanikôn nan gbaa tan mou gbem tsô. Mou a ngeñ nan a kuma ikondo yô, nan tume je; man kwagh a gba u sôron yô, i yila nan, nan dza. Iyange a beñ yô, nan tema a mbayev mba nan, nan ta ve ichin er: De yav nen or a kwase ga; ne yaven or a kwase yô, ne ya kpindia nan je ve, ikaa a gba nan kpaá nana tôp u nana er a mi. Man de chivin nen orvesen iyuwé hen ikum ga, iyange ne chiv ahôm a or, yô, or la nana kañ er u wua di ase or nan kpaá nana chiv ahôm; man de dzehe nan a mbatamen ga, tamen ka kombo. Ka akañ a ngise ortamen a tema a mbayev mba nan aikighe a ôron a ve la, nahan mbayev ve ungua je.

Iv kpaá ngise Tiv ñin wue wue ga, iv mbu Tiv yô, ngise hen ikur i Tiv igen chii ormbaiv nan lu môm tsô; nan ñin abua a udzendeinya nahan, iyor i hen tar la chii ve fa di nan chii je. Alier or gen nana ya or injô man nana kimbin ga yô, shin a bua kpaá, or u i ye nan injô la, nan dza kañ ormbaiv la er: Via yam injô i bua, man kimbin mo ga; yô, dza sagh un bua va nam me na u ikundu gadiya akundu a har. Tsô nan mough tugh sha shighe u iyor ve yav chii la, nan dza sagh bua hen or yan injô la; ngura a na uh inyaregh nagh, a yem a dza tema inya. Kperñan seva gaven or u bua la una keren bua xñx na shiou yô, a gba tôvon sha angahar, una dzuwan a mi hen or u i ker i va ne nan la yô, a pine nan ityô kaa i nan ker uh bua a mi la, ngura nan kañ er ñer i hiñ man nan ker bua yô (or u mbaiv la je yô, i ôr kwagh a nan ga, iyor ve gbañ chian nan tsô er ka or u adugu, nan doñ kwagh ga, u yaven kpaá nana tôp u), Or u i dza ker nan bua la, a kar a dza hen orvesen u or u kôron bua la; a dza kañ nan er: Via dza sagh em bua, man m tôv m va nenge a min yô, mer a nam yô, ngu vendan; man m kañ meñ me

ya va kaŋ u yó, wasem unghan ye, gadiya injó kpaŋ m ya un ga, man aluer mea ya un injó kpaŋ a va ór me ungha, (Nahan dzum gen yó, i lu mimi je, i lu di or u hen tar u or u bua la tsó a yan injó ye; i lu ngura iyol na kpee ga), Tsó, ortamen la a yila or u i ker bua i va ne nanŋ la, inja na nahan: Or u nan ye injó jim ka Afera, man or u bua ka Adogo, Adogo la ge- ma ka wanter u Afera, tar ve ka Ukum. Man or u Afera lu yam kpan a nan, man u móm lu a na ga, veé tindi i dza kór bua i va na un la yó, ka Adamako, or Ugondo, man ortamen u Adamako la ka Ipera.

ADOGO: Ipera, nyen tugh bua ndiŋr mo, m gba sha angahar m tóv angahar angahar m va dugh hen ya u Kibough yó, m nenge i dzer hen akinde hen tembeŋ m pin yó, er Adamako man a dzer ye. Man m kar m dza pin un yó, sha kpaŋ er ga; man m kaŋ mer me va ór, wasem unghan ye.

IPERA: Kuku! Nyen Wanaveinya va kaŋ er i kór bua la sha injó i kpan ga?

ADOGO: ~~Afera~~ Tsó mo m fa i dze.

IPERA: Agase mough dza yila Adamako ne a vaŋ.

AGASE: Adamako, Ipera kaŋ er u dza,

ADAMAKO: Ipera nder vea? ~~U~~

IPERA: Adamako, nomsoor Ugondo de dza va heŋ er u kór un bua,

ADAMAKO: U kaŋ mimi, m kór.

IPERA: Ka sha nyi? ~~Adamako~~ ^{ADAMAKO:} ~~wanter na~~ ^{Afera,} iyange m yam kpan kwase wam sha Utyusha (Turan) man ikaŋ i biam ngi va gbem yó, m kór m gba teŋ, wen dza yam, kpa beŋ ishe ga, nam bua móm, shi móm inya; man mee dza yó, a ór daanŋ, yó, mer ngise ngohó mo ahungwa ga; man m ne or u adugu tóndo dza sagh un bua a va nem ye. Ukum mban dondo a ve se heŋ nahan mba heŋ iyar sha a ve se je doŋ ga, iyange nombua u Ajav dza shin mi nahan dza hire a ivan iyol, nahan kpe je;

ADOGO: Yó, iyange i kaŋ u er ka mo iyange m wua yee? Ka ne er or kwagh a pine ne tsó ne undu gbenda u i pin ne la ne gba yaren akaŋ wue wue va haŋ tsó.

IPERA: E, de nen ayóso, ka i ne dzóhó a dzóhó ga; uwe ~~Afera~~ ^{Adogo} u va fa kwagh u a hiŋ man bua u ndiŋr we je ve, yem dza kaŋ wanter u ~~Adogo~~ ^{Afera}, a va paŋ bua wou a na u, ka wanter u ~~Adogo~~.

ADOGO: Yó, m ungha ve, me dza kohol ~~Adogo~~ ^{Afera}.

ADOGO: ~~Adogo~~ ^{Afera}, ngóbua m u nyen ndiŋr mo ne, m tóv m dza nyóv Ugondo, m kohol un hen tembe u Kibough; m piné yó er ka Adamako man a ker ye. M

dza őr i vea na kpař őr m kavinja ga; m kar m per dza kař wantər na Ipera. Ipera pin un yō, tōř injō you őr; er un kērom kwar un wa u, man Ipera a kař er yō, m hire una ngohol a nan ye.

IPERA:

ADOGO:

Ka sha mi, bua yō, ka ape m lu un a mi la; iyange va nam kpankwase er ikař i biam gba un, man m kař a na je mer inyaregh wa bnanen hen iyange ne, nahan me fa-cityō ga. Kpař őr yum yō, m kař a na mer, yō me na un nombua tsō, ngōbua yō a hire lu inya; rumun, man m na un yem ye. Ka una dza va kpař m kař a na mer m ngu peven je ga, a va yō, m suwe nomor a na shini? Yō, i gema i va hingir i sha ayōōso nahan yō, mo kpař me kara ngōř ga, me dza ker bua me nōngo me dza pař u bua wou, man a lu akundu sha itjough ki buagh kpař me gba dzan a mi ř tsō.

IPERA: Adogo,

ADOGO: Afera,

m dzuwa a akundu yō, dzan yam Ugondo sha kwagh u bua wou la je ne,

ADOGO:

IPERA:

ADOGO:

ADOGO:

Sha mi, gba dzan tsō, mo yō, me kara dza kpee ga.
Atadi! u dza ga nana, iyange la kpař u kař je wer Ipera kař er u va yō, se va saghur itjough se kure kwagh yō, u dza una ngohol bua wou una na u ga? Afona yō, se dza kař wanterem u tamen Iyongoigba, iyange m dza hire kpař m dza őr un, man er i va hingir i shi se dza nahan kpař me dza őr un a ungua.

IPERA:

ADOGO:

ADOGO:

ADOGO:

Iyongoigba ka kwagh u bua u iyange m va őr u hegn tugh ne, Adogo dzuwa a inyaregh yō, se mba dzan;

YONGOIGBA: Yō, ka sha mi. [Ve mough ve yem Ugondo] Ipera, se va vo.

IPERA: Ka we an dzan ne?

ADOGO: Ata! kwagh wen u mbatamen lanema, Ipera, ka mo iyange wanter u Adamako dza saghem bua m va kař we hegn ne ga?

IPERA: Atadi, m kera fa dze he, se mbatama mban. Tamen nyōř se iyol yō, mnenge tsō yō, shi se mba nengena? Ka er u kař ga yō, ma m fe a? U kař nahan yō, m mař m gba umbur doř doř tsō ga. Tsō un wanter u dza rumun injō shon shin a tuna?

ADOGO:

IPERA:

A rumun, a mař a va a inyaregh ki va pař kwar la kpař.
IPERA: Yō, yav nen sev mbu av man me tindi or a dza yila Adamako una va se őr kwagh la ye. [Hbara vea kighir a mough a dza yav; kper nan sev a aven yō, Ipera ka tindin na wanye na dza yilan Adamako una va, vea mase kuren kwagh da, la.

KUREWCKWAGH

IPERA: Adamako, nyen iyor ne va nyór hegn, tsó tugh dza yum yó, mer ve yav, sev mbu a av man se yila u, u va veş se ór kwagh shon ye.

ADAMAKO: ^{Afara} ~~Adogo~~, maraba, iyagh nana?

IPERA:

ADOGO: Kwagh er ga, sap er m ne ijime kera ne nahan man kwagh a er ye.

ADOGO: Tsó, hen ijiir you kpaş kwagh er ga ha? ^{ADAMAKO:} Ei, ka doş doş.

IPERA: ^{Afara} ~~Adogo~~ yó, ór nen ase kwagh la je m unguas

IPERA:

ADOGO: Shi i ngin ka i shi óron a ór shini? I va a inyaregh mer me na u na Adamako, yó, a na u bua nam m na wanterem kwagh a begm iyol.

IPERA: Tese inyaregh; Adamako, u nenge a inyaregh yó, u kaş nana?

ADAMAKO: Ata, Ipera, ~~ma~~ mo yó, hegen yó, ka ne mbatamen ne kur akaş ye, wea kaş di wer inyaregh kuma yó, ka chiş la.

IPERA: Se, se dondo a Ukum hegn nahan doş u se er nahan ga, mough sagh bua va nam m na ve.

ADAMAKO: ^{Afara} ~~Adogo~~ yó, ngohol ase, m de a de mer me sende u itşough a wanngó u ga; ga ya, mayange ma m ne u bua ne ga, ka wea ya or wan u kiriki, u kimbi nan u na wan u tamen.

ADOGO: Ipera yó, i va kure di je ve, me yem.

IPERA: Sha mi, yem nen doş doş. ^{IPERA: Adogo,} ~~Afara~~ kór bua se yem.

Man shi ieren i Tiv igen yó, kwase ugen nana dzór ugen iyuwe hen itiev jime ga, man ikon kpaş ga. Kwase a er nahan yó, mbavesen vea ór nan ijór, nom u nan a wua itia sha ngóivo, mbatamen vea kar inyavivo vea yem a dza ya. Ngise yó, kwagh u luyñ kwagh kunya ken Tiv er iv nahan lu ga, iv lu kwagh kunya je doş ga; ainge je kpaş iv ka kwagh kunya hen Tiv mba-genev, ayie u eren yó, hiş tsuwaş je, lu kwagh u doşñ Tiv ishima dzan dzan ainge kpaş, ve kaş er uwe nomsoor yó, de ton jighirjighir ga, u tóş jighirjighir u war ishóm ga, nomsoor ka fefa. Nahan kpaş Tiv mba tsuwaş mbara miml doş ve ishima; ngise a dza toho man a dza kase inyam i kpelan, ~~mbatamen~~ mbatamen vea fa wanye u a er kwagh shaşbaaóndo yó, ve pine er via a lu her kpaş? A kaş er ashen nan lu yó, i yila nan je, i pine nan, ve kaş er via ka we u lu ikeghtumbun yase i mba ivav yeş yó, ór ase kwagh ne er ashen u nenge yó. Tsó wanye la nr tóş nan ór sha jighirjighir, mbatamen ve kure ijir sha imo i nan. Ka andza a mbayev mbara nahan man a tsa nan kpaş ve va hingir mba kuran tar ye.

Ieren i Tiv igen i shi lun ve a inja yum yó, ka ityar.

Ngise or a kpe yó, iyor mba nan ve dzungwe ku. Ngise iyor dzungwen ku sha uikav je, wea nenge ikav la yó, u fa je wer ku gba or la; uikav lu ató kposo kposo mba dzungwen ku: Itjough ki umen man u lun mkungun, Kparev yó, ve ta nyagba; akur a Tiv agen chiá yó, a dzer ikar. Itjough ki umen yó, ngise or a kpe u, a lu kwase wou shin ngó u shin wan wou shin ter u shin wanngó u yó, mayange u kera hondo itjough ga, kpagh kpaá u kara ishin ga; nahan or gen yó, kara je kpaá ka nan lu or u dzuwan a kpagh ga, nahan ku a gbañ nan yó, nan maá nan de kpagh gbem, kpaá iyor ve kañ di tsó er ka ku nan dzungu veá, nan ishin kpagh ga ye, iyor mbagenev vea va gema ishin kpagh kpaá, nan dzuwa a min ga, yó, nan maá nan gba lun mkungun gbeñ tsó, iyor a va fañ er i kara lu ku dzungwen ga, i lu a lu ibanave je yó, ve ór inja kwagh sha a nan er: Ku yuma mba mkungun ve; kwagh la maá hingir ityó ikaá i óron kwagh a mi ken Tiv dzan dzan nyian je. Inja na ka er: U ngu a inyaregh ga, kpaá u gba tsóron kwagh gengeá tsó wer u yam; nahan or u kwagh la nana wañ we inyaregh yó, u kaá wer nan wa u inyaregh ngeá yum, kpaá or u nan fe u er u lu a inyaregh ga, u gbe tsóron kwagh la tsó yó, nana se, nana kaá er: Ku yuma a juma or u mkungun, m fa doá doá kara je kpaá u ngu a ma kwagh ga. Man Kparev yó, ngise or a kpe yó, or u nan la a gbidye nyagba a dzeren shin iwenge; or a nenge yó, nan fa je er ku gba or la man nan dzeren nyagba ye. Akur a Tiv agen chiá yó, or a kpe a yó, a isnir ikar a dzer sha iker, ga yó, shin iwenge, or a nengen di nahan yó, nan fa di je er ku gba nan man nan dzer ikar nahan ye; ka ku u dzungwen u Tiv la. Tiv yó, mba veren shigá u dzungwen ku sha iwer shin ayange er akur a iyor agen nahan ga, or gen ka nan dzungwe ayan-ge puwe tsó nan gba ishin kpagh kara je; or gen yó, i lu inyom jimin je, ve ver shó ga. Kpaá ainge yó, Tiv mba kara fe dzungwen ku sha uikav yum er ngise nahan ga, ka hembe lun ken ishima, kpaá mbagenev móm móm yó, dzan dzan nyian u nng nengen ve a uikav mba dzungwen ku mbara.

Ngise or a kpe, man a lu shagbaor yum yó, wan u nan, ga yó, ma wan-
ngbian u nan u a taver doá doá yó, a kaá er una tar ter na, ter na ka u
gban in un dañg nahan ga. Nahan kwagh u nan vande eren je yó, nan gber
vambe, gungur na; nan time tso nan pev un shin, nan tóá ter la nan wa shin
mi; nan dugh nyam kara, tsó nan tim ikon i aheranegh i hiar hen ate, nan

wa usu, tsó orkpen la a gbaa nńndon her tsó. Tsó nan dza kpela indyer. Mkper la yó, nan dza a nomikegh man shi nan hár nune man namegh ku inyamegh nan dza a mi chí; nan dza na or u indyer la, man nan kpela ye. Nahan nana gba van a indyer ia va hange sha gbenda la, ve mba kpelan mbara ve hađ inya ve gber afan man ve mough ve gba kpelan ye. A va nyóron a mi yó, or u taren ku la, nan wua mba kpelan mbara ikegh, yó ityó i nan la hađ inya jile jile; nan mough a na ilev sha uipaven mba ityó i nan la chí chí chí. Tsó ve mough ve hire ajir a ve, tsó or la nan mađ a gbidye msórom a mir je. Msórom ma Tiv ma ahó puwe, mkum, mmir, man mtse u sha ika, mtar, mnder, msaar, iliekpen, gberikon, mjiir, ivihimsó. Iyange i msórom ma a ma la, i kuhwa ku ayange a har; tsó u a mir ku la a shi a wua ilev, tsó mba ve lu cha la, ve yemen ajir a ve. I kuhwa je iam u beg, inyom ia aven yó, ka dzer la.

Dzer kpađ, ka i mir msórom, sha dzer yó ityó i or mirin ku la chí kpađ ka i mir msórom, iyor ve yar ve kuhwa amar, akume kpađ a duwe, iba kpađ i duwe, ivughur kpađ i duwe, hen iyange la kasev ve lu ayou chí. A kuhwan ku gba yó, iyor ve va hađ itya; or la nan duwe a ~~h~~ bua, a duwen a bja yó, aveukase a or u a mir ku la, man ahur a iyor a nan, a duwe a inyaregh a gba va nan nan, ve na nan inie inie iyange i kar beg. Kper sev a aven yó, or u mirin ku la a kór di bua a na ve, ve wua. A gba a va karen bua la yó, or u a hembe van a inyaregh la i na nan namegh kua ityogh; u nan chir la i na nan namegh, kpa i gber ku, ku lu jimin ga; man mba ve ve a min yum ga la, i mase nan ve avur avur tsó. A beg nahan chí yó, i dzer ave a ukase akombo sha iker chí chí chí. Tsó ve yem. Tugh a va ilen yó, mbatamen ve dzuwa chí, ihindi i tia iyol, indyer i mase gban imo tugh la er: Kili-kili-kili-kili. Yó, wanilyu ngu gban imo er: Tigben-tigben-tigben. Yó, dzege ilyu a mase gba imo er; Inyam gede gede dza kađ mbatsav, inyam gede gede dza kađ mbatsav. Sev a va sńń u aven nahan yó, i dugh orkpen la shin tso i dza i; i ger mlíam; tsó mbatamen ve hembe kpugh gudu gudu, ve dzenda ilegh ve kuma ve wua er anyam kór ki vo.

Ka ityar i mbayíase la, ainge kpađ Tiv mba tar ku, kpađ kara ka Tiv chí ve tar ku ainge ne ga; ka Kparev ve hembe taren ku ye. Akur a Tiv agen yó, kara wa iko yum ga, ka or a kpa vea in nan vea va hađ akondo sha tor ates u nan yó, ve tar nan je ve.

Kor man.

Ngise lu kor man Tiv wuan iyor a mi ye, or a kpe or a vihi nan yum yó, nan yila kor.

Inja ka nahan: Or u nan kpe la ka Afa, man ter u Afa gema ke Iker; man aluer Afa kpe, man vihi ter na Iker yum yó, una dza kpehe ishol, ishol ia kóron anterev nav yó, a dza kař igba i wan na Afa, kpař ur u una dza kař nan jim yó, a lu tien u ngó u Afa la. Una kař un er: Wan wan Afa/kpe yó, m va mer me kař u dza wuam iř a na imóngo, gadiya m kara fa kwagh u me shi me lu sha won me er ga; tien u Afa la, iti na er Ayo, Ayo una gema a kař a Iker er, iyange m ungua ku la hegn, vihim je, kpař m ngu fan mer me iř Afa tswen ga, me iř un a ikondo; man u dza va yó, křan er u dzende ave inya i lu yó.

IKER: M dzende yó, ishol kór ityó yam sha ku la je doř ga, isnol kór Nako man Yaor man Adamako man Iyarako man Imor kua Ajen; ka mba ishol i ker ve ne, mba iyor i ~~taratar~~ taratar. M tumbu wanikeghev kpař gba ve chiř, akper a ngan, ngohol;

AYO: Ka sha mi, yem dza va nam inyaregh ki me kohol orkor yó.

IKER: Ka sha mi. Iker una hire a dza ker inyaregh akundu a taratar, ka inyaregh ki nan orkor ngise je la, man ikundu i bughun kor i móm, i kohol chiř i lu akundu a tařn kar a har. Iker a va nař nahanř chiř yó, una mough vea Ayo vea dza kař orkor la, orkor la una ř rumun, una ngohol inyaregh kira, una gema a tóř ayange a kař ve. Tsoř Iker una mough a hire ken ya ř na, una gba dza keghen kor. Ayange a kuman yó, Ayo una dzende a lóhó wanterev nav mbavesen chiř, ka igba i Afa u a kpe la, vea kange ayol a ta akondo uya vea har avañ sughulař, vea va nyóř sha nemiyan, vař kor a kař keghekekeřasuma a ta iyor mba i kese kor sha a ve la kwe, vea nyian ashe ikór chiř. Mbakorov a va hař sha gbenda, iyor a dza dzuwa akum akum, ashe a nyian ikór chiř; yó, mba gberen amo a kor mba gberen je, iyor ve hař i dza gbir wue w orvesen u iyor mba ve dza ve a kor la nan mough a tile a yila orvesen u ken ityó i Iker la, erř a mough vea duwe huwa. Tsoř mbatamen mba kegn ve mough, mba kařra ve shi ve mough, i lu mbatamen tseghař kua ter u Afa man tien u Afa man orkor la, a dzařn ken huwa yó, orvesen u ken igba i Afa la, a mough a tile a yila orvesen u ken ityó i Afa la, a a dugh adzenga sha iyor iyor: sha ati ati, a dugh ngin a kař er: Kó, ka ikegh i i gbe Nako la, ka i Yaor la, ka i Adamako la, ka i Iyarako la, ka

i Imor la, ka i Ajen la. Yó, sange ase mba vea ma kor yó, ve ma! Orvesen u ken ityó i Iker la una kpa er, un yó, mba vea ma kor hegn mba un u tar, ishóm timin iyor itiev begn ga, yó, me sange mba ve lu mba mba vihin ajiir ne me wua kara sha kor i pever iyol; nahan i lu kaxka Adamako vea Igar-ako man Imor, yó, orkor la kpa una lu ungwán chí sha mba i ter ve u vea ma la. Tsó i hembé i hire ken tembekor; yó, ve mba i kóscn ve sha kor man la ve dzer mbaakpem tseghokeke, or a lu a pupu ikondo ga kpa nan són, ngise i magn kor a ma ikondo igen iyolga, safa pupuu ikondo. Orkor la a hí kor kumen je, a tó ivuygh ki korough a tese sha, a kpa er mbatamen ve va nenge do do vea va kpa er ka kor ga, mbatamen ve mough ve va tile ve nenge, ve kpa er, se nenge ka kor, kume. Tsó orkor la a hí kor kumen, a gbihi ivuygh ki korough shin lukor, a kende tor a ta shin mi kaxk kpung, a hire a gbidye ken inya er un gba kor ve; a shi a kighir a mough, a kende tor a tume shin mi, a shi a hire a gba ken inya, a er nahan kwa taratar; u taan kar u har la yó, a gba kumen fafa, una kumen yó, a yesem tsuyng tsuyng, kor a yughur ga je kpa a gba yesem tsó er iyor ve wuese er kor na yuwa. Una kumen chí yó, a kpa er un yór chí vo.

Tsó ortamen u ken igba u a ve a orkor la a yila ortamen u ken ityó i Iker ne, a kpa er un yór chí ve yó, ka un ka Iker a vande tunan iyol na kera man mbagenev vea mase ye, ngura a rumun er u kpa sha mi. Yó, Iker kar je tuna ku u wan wou Afa sha kor iyor ve nenge chí. Tsó Iker a kar a ta ichia er: Ku u wan wam Afa ne, aluer a lu mo je man m ye or wan ve m te wan wam m paf iyol a mi man m gem m we mbagenev ika iyol yó, me gba kor ne; man aluer mea fa ku u wan wam ga yó, me suwa kor. Una taan ichia nahan yó, una dósough ave ken jime una kaxk kegh dzwa, orkor la una tumbu un kor, (kpa una dzuwa a orkor la ga, una tile ken kpe mtse-nga; sha achi u a de te un kor ashe ga a vihin un ashe ga; gadiya ngise la a na or kor a vihi nan yum yó, nan mor kor ken dzwa nan ta orkor sha ashe.) Nahan Iker una magn yó, una kar a aver usukor, yó, ahur a iyor a na aa kar a duwe a na ityó je vea yem ma pe gen, tsó a shi a yila mba i lu nan ve kor la, vea mough di móm móm nahan chí, a ta ve achia chí, vea ma di nahan chí; or a ma la nan kar nan aver usukor je; nan kar a ahur a iyor a nan ve duwe, mba ve fe la, ve gba kor; mba ve gbe la i tó ve i penda sha daf, ve shi didi zayange i éhir ve ma ikondo iyol ga, iyor ve karen ve nahan ve tar er ve kumbur a tsav yum ve kpe sha mi, nahan man

a shi pever iyol ye. A va i ve, tugh a ile yó, mbatsav ve dza dugh ve bur, ve bugh uwegh ku yanegh ve dza na orókor la, inyam i orkor kpem ka lu uwegh ku yanegh ku orgbankor la, (ka ape Tiv ve kaɗ la). Or u nana su-wa la i doɗ nan iyol tsó, ahur a iyor a nan man ave a ukase a nan ve va nengen nan sha ikegh, shi nan dza ken igba i nan, igba la i dza wua nan ikegh; ayange 'a karen yó, ityó i Iker u a yer kor la, i kaɗ er a na akase a kor, sha er a yer kor yó, tsó a va tsagh or a kpegh hen ya u Iker la yó, i kaɗ er Iker na akase a kor vo. Ka ape kwagh u kor ngise lu la.

Ieren i Tiv igen i sha mbayev kasev yó, ngise kwase a kura wan u nan u kwase doɗ doɗ, mayange a na nan ian sha u or a vihi nan wan sha idia ga. Nahan sha mkor la nana nenge wan u nan una gema tsoghom ikum mbayev ika iyor a geman ɲi ningir her tsó ishima i gba nyian kwase u wan la je; a kua a nan, wan u nan shon la je, nan dza a min hen ma ngókwase u nan ker mgbianjór yó, er a dze nan ikóór, or a de vihin nan wan ga. Tsó ngókwase a la a tóɗ ikóór a pev a tumba mou sha mi, a dzer wankwase la shr. iker, nahan yó, nan yange a yange kwase la je ve, mbayev ika iyor chiɗ ve chian u eren idia a nan gbem je; nan hia eleɗ, mayange wanye nomso a bende a nan sha u vihin nan ga.

Ngise dzum u asa lu a duwe ga yó, kwase nana hia kpaɗ nan lu a wanj isha xha móm móm shin iwenge ga, nan ishir mou nan dzer shin iwenge, nan hia nan kondo (beɗ), ikondo tsó nan kar shin iwenge ga dzan dzan nan kar eren nom, nana eren nóm yó, i kaɗ er nan hingir kwase u iyoughough ve; nahan nan gema dzeren ikondo; nana hingir kwase u iyou yó, nan gba uren ityombov (tom) mbi kwase je. Nan duwe pepe nan dza kese mgerem, nana esen iyou chiɗ yó, nan keer usu, nan mgbagh iyough nan tsembe a na nom u nan, tsó nan duwe a yar tom, nana dza kurun yó, nan tav ikon a kurun a mi; nana va hani ikon yó, nan tóɗ uwua nan dza gha gbídye chiɗ nan hire nan va kuwa nase, nan tóɗ uwua nan wa sha nase, nan wuan amoughamo, nan wua chiɗ, nan ese nan dza naha ruam, nan na nom, iyor mbagenev kpaɗ ve ya; iyor a yaɗ ruam chiɗ yó, nan kuraɗ ikav mbé ruamev mbira chiɗ nan kire perepere.

Tsó nan yem shin uwagh nan dza óɗ iyol, nan maɗ a kese mgerem a hire sha ya. Nana va veren ugerem yó, nan tóɗ kpagh a ishi (isi) nan kar a yav inya, a mem.

Ugen yó, nana dza hiren shin uwagh yó, nan tóɗ mou je nan chinge sa-ghen, iyange ia begh yó, shi nan de mou, nan er ruam a na nom, nana kiren

ikav chi/ yó, hingir tugh sha ityemimángo vo; tsó nan tóó mou u nan, nan gba tan, nan ta mou dzan dzan tsó mnyam ma va ngohol, tsó nan yav.

Ka ape kasev mba ngise mba injagy eren la, kwase ugen a ta mou a nagn nom u nan a tumen utugudu a yamen ibua a haan inya. Ngise or gen nana gba ichan kpaá, kwase u nan tseghá tsó, a na nan hingir ornyar. Maninja i kasev mba ngise yó, nomso vea tema imángo vea áron kwagh kpaá, kwase nan bugh dzwa sha mi ga saá a pine nan. Kpa kasev mba ainge yó, nomso ka vea áron kwagh kpaá ve gba tóndon tsó; a pine nan ga je kpaá nan gba tóndon áron tsó, nahan Tiv kaá er: Kasev hingir vough a nomso, ya, tar kara doó ge.

Ikór i ukase i dzenden.

Ngise a lu kwase ka nana jiiir nom u nan swase yó, kwase laí nan dza suwa.

Suwa.

Suwa yó, kasev ka ve mough imángo inyom shighe u mgerem ma om ken uwagh ma tende sha atungu á atungu la. Vea dza nór yó, ve ker agingir a ikon ve nenge shin ityó ityungu la, shin pe wan dzalegh na a kough a senen la; ve tóó agingir a ikon la, ve isa her i per yande la, ve chir doó doó, ve gber ambiór ve chir, ambiór la va yila er ruam, vea chirin chi/ yó, ve yila er akuwasuwa. Tsó kasev ve hungwa shin ityungu la a ukwe-se ve gba kohol haan shin jime akuwa la tión shin, mgerem ma shinim la ma kuwan ma senen. Ve kohol dzan dzan mgerem ma shin ityungu la mara ma uma; maa uman yó, i kaá er suwa uma kuma yaren vo. Tsó, ve gba/yaren; myar la yó, ve tóó ukper vev mba kasev, (Mba yer kper u ukase er kperayó, man u nomso u káx kóron ishu yó, mba yer er kperadzar). Kperayó, yó ka i tume un gbilititi a dza á ihungwa shin mi tumuá a hoghor ityó, shighe gen ka i tume un sha mou, shighe gen i lu sha kwar u vugheichol. Man shighe gen yó, i huwa ada i ishír kwar i tume mi, ka u sha ada la je a káx ho-mbo tsab ye; man i gena i gber wankon u dedoó u tiher i bure gbilititi sha dzwa u kper la vough. i yila er gwasekper; i wa sha dzwa kper la. Man kperadzar yó, ka i tume kper a wa luninja er kper u inyam nahan, kpaá un yó, a gbanger alé ga, man a wa lun a ityó, áwen yó, mba we un gwase ga, ka i gber wanikonov u har er ahande nahan, i wa móa ken dzwa la, man ken dzwa ne. A kuman u yaren suwaí la yó, or móa nan kór ken ihande ne, ugen nan kór ken ángira; ve gba kpela shin mger kóron ishu a kasev imó-

ngo; ve kór ishu kpishi. Ishu ngi andza a har tsó: ishu il man ishu pupu.

Ati a ishu il yó, ka i ne :

Indiar man adzer man ityou-ki-ishu, man hungur man wanishóon, dela-
ishu man aliaver; man kóugh man iyóishu man kusugh man akér, man ikume.
Iliv ngi her ató.

Man ishu i pupu yó, ka: Iyógh-ki-atógh man purughba, ko man nande
man iliv man iligh, aba man humbankem man uwase nan kpóghol; yaanyi man
tóndo, ijiko man ibaishu man wuar man hwande, suweishu, ichaágh. Man daíyá
ishu ugen mba yer er Amboghom; ngu a anyi er or nahan; ka a mande un
kwagh iyol a mor hughukuku, mba ye un ga, man ka or a wa akor yum a lu
nan ka yan un kpee yó, nan huwa un ikóvough kara, shi nan tóndo un ityou-
gh nan ta kara, tsó nan/ jiiir nan ya, gadiya a gba yan un er ishu igen
nahan yó, u kpe. Ikóvough nagh mba hough ityu a mi, ishu igen chíí kasev
ve jiiir ve na ngy vev. Kasev Tiv mba y' ishu i pupu/ chíí, kpa i il yó,
kasev mbagenev mba hange; kpaí mba gbe hangen ga, ka i lu sha nongo nongo
sha inja sha inja je, kpaí ishu i pupu yó, mba hange i mónga.

Akaí a kasev Y Tiv ve hange.

Kasev mbagenev mba hange ityough ki buagh, kpaí ka ityough ki buagh
jimin ga; ka a wua bua man a lu iyór ka kasev ve ya kpee yó, i sav ikav
mbi bov mbi buaíy mbi kasev ve hange yó. Ka mndzoughbua man nombor man
ichenikór man iker, akaí a bua a ngan kasev Tiv chíí ngise hangen je doí
ga; kwe Tiv ugen er Kparev nahan yó, ngise a wua bua yó, shighe u una lu
awamben la chíí kwase nan bende ave je ga, saí nomso ve vande aren chíí
man ve na kasev ve jiiir ye.

Ngise ngise yó, Tiv chíí eren nahan. Kasev Tiv chíí mba hange u ne-
ngen shin uwar; man kasev chíí mba in ishóso ga, kasev Tiv chíí mba ne-
ngen igbe ga, ngise kwagh a er a kumen igbe yó, i yóón je er kasev ve dza
ayou.

Kasev Kparev mbagenev chíí mba hange aji a ikegh, jim je yó, Mbainyam
mba hombo hangen, ónov Ukan mba kasev mba ye; Gaíy kpaí ónov vev mba ka-
sev mba ye aji a ikegh ga, man mba ye atungó kpaí ga, kpaí ifam yó, mba
ye. Wanipaven u Nanev ugen u i yer er Usar la, ón kasev vev chíí mba ye
ishuwa ga.

Ukun chíí ónov vev mba kasev ka vea lu hen ya yó, ve yaíy indiar,

kpaɔ vea dza eren nom ape gen vea maren yɔ, ve kara ya ga, man ɔnov Ukum chif mba ye aji a ikegh.

ɔnov Ushitire mba kasev chif mba ye indiar kpaɔ man aji a ikegh, kpa ka vea va mar a Ukum yɔ, ve gema hangen indiar.

Ihangenev mbi ɔn kasev mba Maɔv.

Aluer wea er wan u Maɔv yɔ, ve tɔp a tswer kpekpe. ɔnov vev mba kasev mba hange aji a ikegh, aluer wan ve u kwase una ya aji a ikegh yɔ, unɔa wa iyav kpaɔ una dugh; nahan maɔv mba hange a tsungɔ tsungɔ je. Ka vea nenge ɔn kasev mba Turan a yaan nahan i vihi ve a Turan je i doɔ iyol ga. Man shi ɔnov vev mba kasev mba hange mbaatungɔ, mbaatungɔ di kpaɔ vea ya yɔ, vea dugh iyav nahan; man ka ve gema ve ya ifam; kpa ve kaɔ er u yan ifam ka tswer ga. Man mba hange ishoondo man mende, ka ve yila er gbaɔ.

Kaakaɔ a ɔnov mba Maɔv mba kasev ve hange ne, kpaɔ ve nomso yɔ, mba tsweren ma kwagh ga.

Kasev Ugondo yɔ, Mbater mba hen Mbayam man Mbaidyur mba hen Mbarar man Yohov, ka nana hif maren a ve yɔ, nan ya aji a ikegh ga, kpaɔ nana mar pe gen man nana va er nom hen ve yɔ, nana ya ya.

Mbayegh mba hen Mbashira mba ye ishu i pupuɔ; Iharev yɔ: Tongov, Mbachohon, Sengev, Mbapa, Utur, Isherev, ve cha cha a Utyɔndo mba ye. Aji a ikegh yɔ, nongɔ Iharev u u tsweren ka Tongov.

Kunav yɔ, Mbakaange mba hange aji a ikegh. ɔn Nanav mba ye aji a ikegh ga; Mbainyam chif mba ye aji a ikegh. Tombo mba ye ga; Ukan yɔ, noɔv vev mba ye aji a ikegh.

Kasev Lav mba hen Iharev chif mba ye aburum kua asberadzenga ga. Kasev Kparev chif mba ye atungɔ ga, saɔ ifam; kpaɔ Mbagba yɔ, mba ye atungɔ. Ikurav chif mba ye mende ga.

Iharev chif kpa mba ye mende ga; kasev mba ye itgough ki buagh ga; ŋchur, nombor, mndzough, gugua ikere yɔ, kasev ɔ Tiv chif mba ye ga.

Kpaɔ ainge yɔ, Tiv kor akaɔ ne pav; ka a lu Uke vea songo bua yɔ, kasev ve kara hange ma kwagh ga, ve ya; saɔ a lu u Tiv ve wa kwase man kasev ve hange akaɔ la ye. Ka ape akaɔ ne a lu ainge ne.

Kwagh u or uange.

Mayange or gbe kpen ga, ka mbatsav keɔ ka ve wua nan ye, er se nenge sha kwagh u mbatsav nahan. Nahan ka or a gba angev nana lu a kpe ga je

tsó, wanngbian shin ter u or uange la, a dza ishol; ishol i dza kór or u nan tambe or la. Ishol ia dza kóron or la yó, wanngbian la a hire a va vande óron anterev nav mba vesen myer er ishol dza kór via vea via, gadiya or tem tswen nan tambe or ga, kpee je ka i lu iyor i hiar, ga yó i tiar; kwase vesen u nan lu a or ga, er kwase ikoson nahan, ka avor a ukase la nahan man asor a hembe kóron ve a nomso ityó yun ye. Tsó anterev mba vesen mbara vea unguan nahan chí yó; ve kpaí a wanngbian u or uange la er/ a ta ve ikughur je ve, a de er kwagh a mi wue wue ga. Ikughur ten yó, ka u óron or kwagh u ken myer teghelaí sha u nana ungua, jim yó, ka i lu kwagh u iyor mbagenev ve lu a ungua ga; inja kwagh shon i nahan la Tiv mba a kwagh óron ugen sha mi, mba yer er/ Ikughuriche. Inja di i ikughuriche yó, ka or u óron or kwagh u ken myer u mbagenev ve er sha a nan shin sha han ma or gen kpaí yó. Ikughuriche ka kwagh u dedoí ken Tiv, Tom u ~~ikughur~~ ikughuriche yó, ka a dza tema imóngo a orihom wou, a ungua man a nenge akaí a nan er sha a we chí, a hiré a va ór u nahan, u fa yó, uz u sula; ka a wase or sha ikaí kwase kpaí; kpaí ikughuriche u wasen or óron nan akaí a myer a sha kwase u nan ~~shin~~ sóór shin nan keren la yó, i yila er/ Orafo-tsoí man ka a lu sha han ma kwagh u or a va er u myer yó u yila nan wer ikughuriche; ka ikughuriche je man Tsonka ve yer er/ "Dansandan chiki" la. Mbavesen mba ngise yó, ve gbaa óron kwagh a or faí ga, ikaí a gba nahan ve vande keren ken jime teghelaí man ve mase óron ye, nahan vea ór ikaí a or yó, i lu sha mimi u ve vande unguan hen ikughuriche je, nahan or la nan fa ityó kpaí er ve ór ijir sha ihom ga. Kpaí ngise yó, i lu or mimi je man i ver nan ikughuriche ye, man a va kuma kwagh óron kpaí i pase ikughuriche ga, er u pase inyam ato yó, u ya ruam yó; inja na yó, er/ a pase ikughuriche yó, ka an shi nana wase u sha u óron we kwagh u ken myere? Kpaí ainge yó, ikughuriche er uwer, hembra kan mbaangerev, ka vea nenge ga vea ungua kpaí ve va ór orvesen shin tor, sha achi u nana doí ve ishima yó. Nahan ikughuriche mba ainge Tiv mba gem yilan ve er mbaangerev; mba lun ikughuriche mba aini kara ngeí ga; man er ainge i kara yeren ikughuriche kpaí ga yó, ~~ikughuriche~~ ikughuriche ka una ungua shin una nenge kwagh kpaí una lu or u ichieshe yó, mayange a ór or kwagh ga, er nana va dza pase un ken igbar yó, iyor a yila nan anger, una heí.

Ka ape kwagh u ikughuriche i tan ~~ikughuriche~~ i tan ~~ikughuriche~~ a lu inja ne.

Nahan ka or a gba angev man wanngbian u nan a dza kpehe ishcl, ia kor
 ayor yó, nan hire nan va ta anterev mba vesen ikaghur la; tsó wanterev
 mbara vea unghan yó, ve pine nan er: U kpehe agbende shin u tumbu a tumbu
 ikeghe? Aluer nana kpehe agbende tsó yó, nan ka er: Ka di agbende tsó;
 man nana tumbu ikegh ga, a lu agbende tsó yó, ve ka er: Nana dza tumbu
 ikegh man a kuma u óron kwagh a mi ye.

Ikegh tumbun.

Ikegh tumbun yó, ka kor man ikegh, ka i man i lu ikuren ishcl ye; ga-
 diya ka a kpehe asor ~~xxxx~~ imóngo a kón or je kpa, shighegen yó, a va
 tumbu ikegh i nian yó, i suwa; kor man u ikegh la yó, ka nahan, kainja na
 ne:

Orkor ka Ityovenda

Cruange shin orkpen ka Taiyol

Wanngbian u Taiyol ka Yaga

Or u i ka er nan tambe Taiyol la ka Abanger.

YAGA: Ityovenda, Taiyol gba angev je ngu nónon u dzeren ikondo sha
 iliembe; man m dzende asor imóngo je kpa nga ker wanterem Abanger ne, man
 a ton dzan dzan a ma a sugh er una va hen we una va tuna sha ashe am m
 nenge, ve se ve ye (Yó, shighe u ka nea lu a va hen kor ga la, je ne yam
 wanikeghev mba kiriki mba i tsev ve, ve kom ukasua u nyin nahan, ve ne
 dza a mi hen orkor la ye); Tsó Ityovenda una mough a dugh wanivuy kor shin
 lough hen ate, una tó wannase una yem a mi ken akóngo, hen ijiir i a tu
 mbun ikegh gbem yó, una dza nór her a Abanger man Yaga yó, una hure ikar
 sha ika i ikura nomso una ver wannase la sha mi, una er wannger kpeghe
 una ha sha wannase la, tsó una tó wanivuy u kor la una kó sha mi a du-
 we vur vur shin wannger la, man hen ijiir i tumbun ikegh la Ityovenda una
 ta ichenge igbe her sha achi u ~~xxxxxxx~~ ormbatsav nana de va vihin un kor
 sha utsa ga.

Tsó una kón kor shin nase chi yó, una yila Yaga vea Abanger er: ~~Ve~~
 na un ase ichia i una tumbu ikegh yó, Tsó Abanger una kar a na wanikegh
 kua indiar (injar); indiar yó, ngise i lu ivagn, man er Buter va duwe a
 inyaregh ki iyógh yó, i gema nan sha kobo móm; tsó Abanger una ta ichia
 er: Angev mbu Taiyol mbura aluer a lu mo kpee m tambe un yó, ikegh gbam
 kor, man a lu mo ga yó, ikegh i suwa. Tsó Ityovenda una vande tón ikegh
 una wa bin dzwa una tam una hamber sha ave una kohol wanikegh la angahar

chif una wa hen huwa u inhonguhwar tamen a inhonguhwar i i dondo a inhonguhwar tamen la, una imbishi.

Tso una hif chia er: Angev mbu Taiyol mbura a lu Abanger kpee yo, ikegh gban kor, man a lu un ga yo, ikegh i suwa kor; una taan chia nahan chif yo, una hure kwa una kese kor u a ke sha wannase la, una kor wan- ikegh dzwa una aver a ha kor, nahan aluer a lu Abanger a tambe Taiyol yo, wanikegh la una kpe tswar je, man a lu un sha iyol na una tambe ga, a jiir un a jiir yo, ikegh ia gba fefa ga;inja i mjiir yo, uwe u er kwagh ga, kpa or gen nana er a gema a er kwagh u kor a kor u yo, mjiir ka ishemberkwagh ron i mbatsav tsegh, Tiv mba er kwagh sha mjiir gbem gban ga, sa a lu ron kwagh u mbatsav man a teren kor man iyor shin ikegh yo, ka ikegh la man u unwa a or kwagh a ter mjiir ye. Nahan aluer a tumbu ikegh kor man ia gba fefa ga yo, i jiir a jiir or la; ka nan sha iyol i nan je nan dze sha angahar a nan nan dza tambe or ga, nahan shighe gen ka a gba tumbun ikegh yo, ikegh i lu i hiar, ikegh i or la nan tambe or kpee sha iyol i nian je, man shi ikegh i jiir a jiir nan. Ka a lu ikegh i tumbun i mjiir yo, or tumbun kor la nan ta chia er: Aluer a ta wuhe aheran a gbenda wea to kpa ka mjiir kwagh mom mom. tso, sa wea dza sha iyol you, man ikegh a gba u ye; a tindi ivekpekpe kua sendatakper kpa ka mjiir kwagh mom tso; sa wea dza sha iyol you, a lu akombo man a ker u kpa ka mjiir kwagh mom mom tso, sa wea dza sha iyol you. A taan achia nahan chif yo, ikegh i gba kor, kor gban yo, ka u kpen je ra, nahan yo, ika kor or u nan ve a ikegh i va tumbun la ve; man aluer nana fa kwagh u angev mbura shin ku la ga yo, ikegh i kpe ga, nahan i ka er: Ikegh suwa via. Nahan aluer iyor dza tumbu ikegh er Abanger vea Yaga, man ikegh ia dza suwa Abanger yo, kwagh be ve; kpa Yaga una gba den ga, una shi a dza kpehe ishol sha wanterev nav mba i lu un er ka ve ken je ve tambe Taiyol la; man aluer ikegh ia gba Abanger yo, Yaga una tondo kpe- regh ku ikeghegh kura una shindi sha weseichol una va shindi sha ihange hen ate; una mough er aikighe nahan una dza ka wanterev nav mba vesen mba iyange un vande kpehen ishol kor Abanger un dza ta ve ikughur, man ve ka er: una de er kwagh a mi ve ga, una dza vande tumbun ikegh kpa la. Yo, una ka a ve er: Un dza tumbu ikegh kpa i gba Abanger, mbara vea ka er: Nahan yo, kuma ron kwagh ne je ve; kper se dzuwa ijiir ijiir hen tembe u via. Tso sev a aven yo, Yaga una dzende a lcho mbavesen mba hen ityo na, i ve ye ingor mom chif vea va dzuwa chif yo, kuma ron ijiir i or uanga ve.

Ijir i or uange.

Ka or a gba angev man wanngbian u nan una dza kpehe ishol ia kór or yó, nan/ lónó anterev mba nan mba ve ye ingór imóngo yó, vea dzuwa inya chiá yó, un u a yer ve la, a sugh ve a wa ityu a na ve, vea maár chiá yó, orvesen nana kende a pine u a lehe ve da er: Via, ka nyi u yer se? Ngura a kaá er: Kwagh nyóon wanngóm je m tse m yav ga, man m mough m dzende yó, mnyam chiem doá ga, mnyam chiem er, nea sember yó, ne mase kohol gema na tsó; ka nahan man m yer ne mer va nen er a lu a mase kondon imo ga ne, er ne pine un aluer una ya or sha iyol na kpaá ne fa. man aluer una ya ga, a gbaá wuan un ikóswende kpaá ne fa ye. Inja i ikóswende yó, ka sha apara; tsó mbatamen yea pine un er: Tsó, uwe u u lu dzenden sha yó, u shi dzende ave inya er u fa kwagh u a er un kpa? Ngura una rumun er mo yó, iyange wan ngóm ne tseá hegn yum yó, m pine un mer, tsugh nagh mbun gande kombo, yó, a érom, aluer una dza ya sha iyol na kpaá a ér, man una yam ma ichigh er una wua or mi man a fe éren a ki ga, veá ki gem ki hir ken a na kpaá a érom, yó, una kpe kpaá me kara yuwe a anterev av ga, me faá je mer? a er iyol na. Kpaá a tuna er un ya ga, ma or kpa gba ikaá a na er una ker ichigh a nan ga.

Tsó ton nahan yó, m mough m dzende ave inya, m dza hire m va ta wan-terev av ikughur; kpaá ve kaá er m shi m dzende man m dzende i kom kwa har veá m kaá mer ne kpaá va me ér ne er m dzende m dza kix kighir ye. Tsó orvesen ugen una kaá er: Amar ka a duwe yó i kara yer icham ga;inja na yó, er: Shighe u ijirigh yó, ka u kara yeren or u ishol i ker nan ga. Tsó un wanngbian u or uange la, ka Yaga je la, una dugh kperagh ku ikegh-egh shin ikpa sha weseichol atumba, una kende a na Abanger, or u a tambe Taiyol veá ve dze ishol i dza ker un, ve dze tumbu ikegh kpaá i gbe un la. Una nagh Abanger akper a ikegh yó, a na un ishol je ve, ayóóso a hu-wan hen ijir vija! Orvesen ugen nana kende a yila Yaga er: U dzende tswen shin u dzende Abanger kpaá fa?

YAGA: M dze vea na imóngo, ikegh gba un sha ashe na je, u ngu wer i dza gba un man m mase hiren m va ér un a ér ga.

ORVESEN: Abanger, ka sha han ma ityó ikaá man u lu wuan Taiyol?

ABANGER: Ka sha ikaá i ingórough, gbe himbir angór yan. tswen tsó nahan doá ga, man m kaá mer me wua un kara ian i duwem me ya angór ye; a neá iyar hegn er or ngu hen tse ne ga yua.

2
 MBEVESEN: Tsó er lu yan angór tswen nahan u kaɣ wanter u u vesen Agor kpa?

ABANGER: M kaɣ.

MBEVESEN: Tsó Agor kad nana ?

ABANGER: Pine nen un ga?

ADAMGBE (orvesenɣ ugen): Agor, Abanger yange lu yóso vea wanter na Taiyol sha ikaɣ i ingórough shon ne nahan mó shi ta u ikughur kpa?

AGOR: Iyange Abanger va érom kwagh u ingór i Taiyol a nase ishin a ne sha kwase na u iyange ngohol sha Ukan a mar a mi ne; m yila vé chi ve ra dzuwa hen ya wam aikighe, m kaɣ mer Abanger a de tsó, luɣn er Taiyol una tese a tese wankwase la tsó Ukan a lu a kuwa a min ga yó, ma m kaɣ mer a de a hire a mi a na Abanger, tsó wankwase u a ve a va la, una va hian yó, a na Ukan man a vande ishin naura a va ke ve, ve yem a mi kera je nahan kunya kór u dza ngohol yó, Abanger a de tsó, wankwase u kiriki ne una va hiaɣ ya, a gema a hingir di ingór na; ka ape iyange m ér ve se tó mgerem se gber ifan ve se hembe ne, yó, m ngu mer ikaɣ beɣ ve ga; man shi or gbe inya kpee yea? Yó, kwagh ne hingir kwagh wen u ne ityó kpaɣ ne wasem unghan ve.

ADAMGBE: ~~Amby~~ Abanger ka ape iyange Agor ér doɣ kpee kpa i kom u ga nea?

ABANGER: Uwe he, Taiyol ndera yan angór heɣn nyiana?

YAGA (u a lu ngó vea Taiyol la): Kpash! Abanger u kór ken ityó, Taiyol kór ken gbenger nahan u kaɣn apera; inja i kór ken ityó yó: Aluer u lu kpelan ihó a or, ne u har yó, or gen nana kór uwagh sha ityógh ki ihógh ki shonough, or gen nana kór sha gbenger ihó sha u esen la, nahan ne gba kpelan yó, or u a ker uwagh sha ityógh nagh la, a hembra doɣn un sha achi u kwagh a er un ga; kpaɣ u a gem a ker sha gbenger ihó la yó, una chian er una er tegheleɣ dedoɣ ga yó, ia ese un; nahan or u a ker sha ityó la una hembra. Nahan i gema min sha kwaghóron, or u nan lu a gbenda u nan hembra u la yó, nan kór ken ityó je ve, u nan lu a gbenda ga la yó, nan kór sha gbenger ve.

ABANGER: Yaga de ibumegh sha a mo, ne fa ner ka ne érn mba via tsó ne gbaa yan angór tsó ye he?

ADAMGBE: Ei, Abanger nahan ga, ha; ka i wua or man i ya ingór ga, mba ye ingór sha bem. U wur, or wer u ya angór man wea ya, or gen di kpaɣ

nana wua u er nan kpaɔ nana ya angɔr ga, de, ɔr nen ikaɔ hamber nen ifan, angev mbu beɔ, Taiyol a mough, ya nen angɔr bem bem, maɔ tse u Atim ne, u de gbe ga.

Tsɔ mbatamen vea kaɔ dzwa mɔm chiɔ er Adamgbe kure kwagh ne doɔ yumu, i hamber ifan a mough kara, angev mbu beɔ Taiyol. Tsɔ a kaɔ wanye a duwe a mgerem hen kwariyongo. mbatamen vea gber ifan chiɔ, a beɔ yɔ, ortamen ugen nana mough a mgerem ma i gber ifan a mi ma shiɔ la nana dza haɔ sha tor hen hunda u iyou i Taiyol, or uange a lu mi la er i ndɔhɔr un iyol, mnyam ma chie un er un ngu ɔɔn iyol shin kungwa uwagh nahan yɔ, angev mbu beɔ; tsɔ ve hembe ve yem. Shighe gen yɔ, angev mbu beɔ mimi je, kpaɔ shighe gen yɔ, mbu dza a dza hemen dzan dzan or la nan kpe.

Kwagh u orkpen.

Ka or a gba angev dzan dzan nana kpe yɔ, Tiv mba a aeren a eren sha orkpen kposo kposo; ka or a kpe xa a lu wanye yɔ, i gba ɔin nan tsɔ i sɔr nan kombo ga. Man ka a lu orvesen u nan ker akombo wue wue yɔ, nana kpe nahan i ɔi nan fefa ga, i gbir nan ken iyou i vande sɔron akombo a ngise nan kɔr la chiɔ, i beɔ man i mase ɔin nan ye. Inja i msɔr la yɔ, ka nahan: Aluer orkpen la ngise vande kɔron iwa yɔ, iyange i nan kpe la wan u nan shin ma wanmbian u nan una yam ikegh i sɔron iwa, una ver; shi una yam ikegh sha akombo a or u a kpe la seɔr seɔr, aluer ngise xa or la a kɔr atɔ akombo puwe shin humba puwe kpaɔ nan yam ikegh sha mi nahan chiɔ, un wan la una lu a inyaregh ki yamen ikegh ga kpaɔ, ter na a gba shin sha tsɔ; ugen yɔ, orkpen la nan shi didi nan kure a tsa, kpa wan la a lu di keren a ker ikegh tsɔ, a sɔr akombo ga, a gba ɔin orkpen la, nahan yɔ, ikɔr a vihi hen tar la je, ka nahan man shagbaor ka nan kɔr akombo kpishi. nan kaɔn a ɔnov moa nan er: Me er ne ichan, iyange me kpe, ker neɔ ikegh ichan i er ne, me shi sha, kasev ve shi ijen iyange la. Tsɔ wan la una yamen ikegh sna itɔuv moi akombov mbira mbi ter na chiɔ yɔ, a lɔhɔ mbatamen mba ve ye kombo mɔm chiɔ ve va haɔ inya ve; tsɔ mba ve ker akombo la, ngun a mough a kɔr ikegh a sɔr di sha kombo u a lu mi chiɔ a beɔ, a dzer ikegh kara, han mɔ ve u ye nbaakombov nan sɔr nahan. A sɔron chiɔ yɔ, kuma duwen a ku dza ɔin ve, yɔ shighe u mbavesen ka vea va dzuwa la, orvesen ugen a tese ijiir i timen uwar; i time uwar kara je man i mase sɔron akombo ye. A kuman u ɔin yɔ, i yɔɔ er kasev ve nyɔr ayou o! Kasev ve yevese chiɔ ve

ve nyór ayou cha cha i kua mbayev mba kiriki, i shi mbatamen ken won
 tseghé, a duwen a mi a dza \in kara yó, kasev ka duwen ve vea ger mliam
 di\in la. Kpa\ sha wantiön kwagh u duwen a ku la yó, Tiv mba eren her
 andza kposo kposo; ikur \in igen yó, kasev ka ve nyór ayou ga, ve lu ken
 won chi\, ve dza dzan dzan shin uwar, kpa shin ató waregh yó, ve nenge ga,
 kwase nengen shin uwar ga; ve tile cha ve gbaa vaan tsó, mliam ma ku\y
 moa yer er kwegner. Kwegner yó, moa gbe vaan er ka a guidye or ga, ka i
 vaan i wa\ imo sha mi, kwase ka nan vaa dóg\ nan de, nan wa imo kpa\
 nan lu vaan her je, shi nan lu óron aka\ a \in\in ishima her je, nan vaa
 nan wa imo, nana kuren yó, nan sóngor er: Ayee he he he, via wam undum a
 an o o o- hehe he\ Me er nan sha won o o o he he; ayu ayu, kwagh hembam
 ve, inyon a dza sem gbenda, me er nana? Ka mliam ma ku\m la, kpa\ mbag\-\
 gev yó, ka ve gbaa vaan ku tsó, ve óron aka\ ga. Ka kasev mba vesen ka ve
 vaan ku amoghamo nahan ye. Shighe u ka a duw. a ku la ihindi i tia iyol,
 kasev ve ger mliam ti\; kpa\ a va \in ku kara yó, i mase shin or u ku\gh
 jim la nan mase vaan ye, nan vaa achin a har: aikighe man sha kirshi;
 kpa\ i lu kwase, ngó u orkpen la, ga yó, kwase u orkpen la. Kwase nengen
 shin uwar ga; inja i kwase a nengen shin uwar ga yó, aluer nana nenge shin
 uwar yó, nan pev a kombo je ve; akombo la yó, mba yer a iti je er uwarko-
 mbo. Nenge sha kwagh u Akombo ken Itiough \ 2, tsó u \in\ dzuva a kwagh u
 uwarkombo. Nomsoor u kwase u nan ka a wa iyav kpa\ nan nenge shin uwar
 ga, nana nenge shin uwar yó, kwase u nan la una vili iyav, ka a \i ku ka-
 ra yó, mba ve \i ku mbara, ve tó\ ityóndé \ usu ve er ikev ihira ve fehe
 ityóndo usu la, usu ua yeghen yó, ve tsar ihira la sha mi ve gema ve ji-
 ngir sha itjou ve gema ve kuma sha uwar; ~~inja i kwagh la~~ inja i kwagh la ka
 sha aka\ a har: Kwagh móm yó, er: Ikór i de vihin ve ga, kwagh ugen yó,
 er: Mnyam ma de chien ve a orkpen la ga. M\i\ kpa\ ka i \i or i ver nan
 ishighe vegher ken iyange duwen, nan dza angahar ken imbusu tar imese,
 itjough ken imbusu tar iyan. Ka a lu shagbaor yó, i \i nan a akondo imó-
 ngo shin inya, shi i kuva ha\ i chir sha uwar i san do\ do\; i ha\ ako-
 ndo sha tor, kpa\ i pev akondo a sha tor la sha ihó; a pev ga yó, mbaiv a
 a va bugh tugh a dza teg.

Tor kpaá mba jin un er shagbaor nahan, kpaá akaá agen mba eren hen tor, a a eren hen shagbaor ga; tor yó, ka una kpe, a sór ku chií a tón un a dza jin la, i wuha nan iyol i chir nan idyer swaki, i haá un akondo na a tor, i tóó i penda sha gambe i kuhwa i ta luwa, i nixix ningir gar a mi man i dza mase ~~xxx~~ jin un ye; a íi yó, i san, i pande akondo na a i chir un iyol la i san tor a mi; Iharev mba hembe jin tor doó doó; ve yó, ka ve vande taren ikóvough ki anyam shin man ve tóó butu ve haá sha mi yó, ka tón tor vea gbir sha mi, vea gber agbur a chir ve a va haá inya vea gbidye doó doó la. Tiv mba jin tor hen akóngo ga, ka i íi tor hen tembe, ga yó, ken ate shin hen dwer; man ka a chia er a va dugh a ange (chie) kasev mnya yó, i íi ken akóngo tsó i gema i va san dwer, i yila er ka ityar.

Ka a íi or kara, a lu do tsó yó, i lu chií tsó la, man a lu or u a tar yó, i tar.

Hoyo (Dankol).

Ngise dzum u Buter lu a duwe ga y la, Tiv eren kwagh gen, Shitire man Ukum kua akur a Tiv agen chií ve yilan kwagh la erí Hoyo; shighe gen ve yila erí Aguda. Kparev gema yilan erí Dankol; lu kwagh u chier iyol je doó ga. Or a gba angev yó, wanngbian u nan a dza kpehe ishol, ishol ia kóron or yó, un wanngbian la a dza kaá or móla kwagh u or uange la, ngura nan gema di a lóhó kwagh u nan chií u hen ityó i nan. Man ichin igen yó, i lu or uange la je kwagh a nyóon nan ngegh yúm yó, nan tindi i dza yila huror u nan ken mba ve ye kwagh yó, huror la una dza vagn yó, or uange la a kaá a nan er: Kwagh nyóon mo je ka u me war ga, yó, dza dzende ker dzwa wam, aluer a lu mo je man mea ya or a or man nan lu wnan mo yó, ka chií la, me gba kpen tsó, nana tema doó doó, man aluer a lu mea ya or ga yó, ne mba kwagh wam chií dzuwa pine nen nan er m í lu nngon her, na lu a kondo iker ga ne, er mo kpaá me wa dzwa yó, gadiya mo m fa kwagh u mbatuy ga, ka chia kor yam je m ne u ne; mea kpe yó, pavem kpee man u fam jighir-jighir ye.

Tsó huror u nan la una mough a dza dzende a kpehe ishol, ishol ia kóron or u nan tambe kwagh na la yó, a lóhó kwagh na chií vea va dzuwa, ve va haá hen ya u kwagh ve u a gbe angev la, ve lóhó wanterev mba or uange

la chi ve va dzuwa, tsó kwagh u dugh ishol u na or u i ker nan la, i ta nan akper je ve; ugen yó, nan tuna, nana tuna yum yó, ve dzende ishol imóngo, ia dza kóron nan yó, nan rumun er ka nan nan tambe or la ye. Tsó nana rumun yó, kwagh u or uange la ve kpa a nan er ~~ajana~~ be kwagh ve, angev, nana be angev mbura la ga kwagh ve a kpe yó, vea de nan ~~je~~ je ga, nan di kpa nana kpe a kwagh ve la imóngo je man a lu ishima ve ye.

Nahan shighe gen yó, or la nan va sór angev mbu be di je, nan nana kórchíou u be ga, or la a kpe yó, nan pev ika a kwagh u or la ve. Kwagh u or kpen la u dzuwa chi u gber mbaakpa mba sa kua akpine man ihuerdza. Kparev yó, ve tó asón kpa. Tsó ve ta icham ve rumun gbog ve va nyór; ~~xxx~~ tor hoyo la ve yila un er toraguda. Toraguda la a lu or u taver ashe, a hemen a kór kor sha uwe, i lu kor bua gadiya munjir. munjir ka kor u hemban taver a ikor i Tiv chi. Vea va nyóron yó, toraguda a kar a dza huwa or mbatsav u a wá kwagh ve la sha iker, a tsuwe or mbatsav la, a gbidyé inya, tsó ve shire sha mi, ve gbidyé nan je i dzuwa ga, ve sough ityor i iyoughough i nan ve ha apetian hen tembe wue wue, iyor mba hen ya u nan ve hembe ~~xxx~~ ve ha toho cha cha, kasev ve ger mliam a mbayev; mba vea lu her je kpa mó nan chihi a bugh dzwa ga, nana bugh dzwa yó, a hire a tser nan er nan kpa nan ngu mbatsav. Ve ~~gix~~ gbidyé or mbatsav la je ve kpela ve yem a mi ken toho, ve gbidyé nan shaakpa mba sa ve kuma nan kua akpine a ihuerdzwa, nan hingir iyol pu. Ugen nan kpe ken toho je, mba yev mba nan ve dza tó ve va i; ugen yó i ndzughul a nan nahan tsó i pase nan, nan hire nan va kpe ken ya. Ka ichan i ngise eren mbatsav sha hoyo la, vough man iyange i va er ve sha iyange i haakaa kpa ye. Nenge kwagh u haakaa sha kwagh u Mbatsav. Tiv ka er: Buter vihi tar, sha achi u a venda kor, a yange hoyo kpa, nahan mbatsav mba gbe wuan iyor er kwagh a'er ve ga, mba gbe neq iyar tsó. Ka aka a ngise ve pusun mbatsav mi man kor kua hoyo ye.

Ka ape kwagh u hoyo ngise lu la.

Gbenda tan.

Ean ma or u nan dzenden ken Tiv sha angahar shin sha kyekye shin sha matu shin sha giri i tar yó, nana de dzuwan a ichan sha gbenda tan u Tiv mba nan dzough a ve sha gbenda ga. Ichán la yó, ka nahan: aluer u ngu van sha matu shin sha kyekye nahan, nan u er ma ikav i vea ungwa vea ta u gbenda man a lu or móm yó, u dzuwa a ichan yum ga, nana ta u gbenda do

doƆ, kpaƆ a lu u wan iko ga yó, shin wea gbidye imemegh kpaƆ una gema
 ashe a kenger we tsó, una shi a-gba yemen a ne nagh er u ngu a mgbóghom
 ga; u va mgbóghom tsó una ta u gbenda; shighe gen wea va mgbóghom a na
 shi wea gbidye imemegh yó, a chia a gema a hire ken vegher u u ver kye-
 kye ishighe la; tsó wea nónko sha kwaghfan wou ga yó, u ta sha a nan je.
 Man wea ta sha a nan ga, wea nónko gbedy yó, nan gema nan se er u fa kye-
 kye ga. Man wea ta sha a nan yó, nan mough nan dza yila u ijir hen tor je
 er u ta a kyekye sha a nan ken kpe gbenda je; tsó tor a ór or kyekye la
 ijir a ya nan dzwa ijirigh chión er shishi shin toro nahan, a na or shon u
 a te a kyekye sha a nan la er nana dza kimbi ichighe ki sha wanvavev mba
 kyekye i kembe nan yó, ichin igen yó, tor a shi a gbidye or u kyekye la
 kpaƆ. Nahan or u kyekye i te sha a nan la nan ember sha achi u nan dzough
 a waninyar u yan kwagh mi yó. Iyor mba humban eren nahan yó, ka mbayer
 Tiv mba ngise ve eren lebera shin shoja shin ve tón Uke ikav, man ve
 dugh tom, ichan i kwaghyan i eren ve yun yó. Ieren la yó, ka i dzaf, ka
 i shainja i Tiv mba ngise ga; ier i Tiv mba ngise i Tiv ve lu a mi dzen
 dzan nyian sha gbenda u tan yó, ka i ne: Aluer vea dzaf hen gbenda, vea
 lu imóngo yó, shi dzungwe, u gbidye imemegh shin wea tónko kwagh, vea
 unguwa vea ta gbenda, mbagenev a hire vegher ken, mbagenev a hire vegher
 kagra, vea ver u ian hen ató, kpaƆ de hundu ishima wer ve ta u gbenda je
 ve ga, dzungwe, saƆ u kar di doƆ doƆ je man u ember wer u war ye. Gadiya
 ka vea taf gbenda nahan, wea dza mgbóghom yó, mba ve lu ken vegher u ken
 ve yila mba ve lu ken vegher ugen er ve hire ken vea lu imóngo vegher
 mom chif, shighe gen mba ve lu vegher gen la ve venda, kpaƆ mbara ve yila
 ve dzan dzan tsó i lan ve ishima ve hire, vegher la er vea dza kximanga
 kohol ve; hen shighe la kyekye shin matu shin agugu a ta sha a ve, man
 matu vande tan sha Tiv nahan achin imóngo je shin Makurdi, shighe u Azo
 eren tsar shin ifi u Benue, Tiv ngeƆ yum la, girgi i sha tar kpaƆ wua wan
 kwase u Masev sha nahan; An wankwase la dza vea ngó na shin Makurdi, ve lu
 hiren yó, girgi ngi van, wankwase ta gbenda tile kagra, ngó na di tile
 ken, girgi ngi va nóƆr ikuwa ikuwa a ve yó, ngó la gba yilan wan la er a
 hire ken Ɔ vegher u un lu ne, wankwase venda, kpaƆ ngó la dzer yilan, yila
 norom ashe, bunde tsó wankwase chim er una hire sha imo i ngó na, chinin
 gagh er una hire a dza kohol ngó na yó, maƆ dzuwa sha girgi vough, girgi
 her un a her, kar yem. Ngó la gba vaan er ka mbatsav je ve wó un wan ye.

Er gbenda girgi u nyer ken tar u Tiv vegher u ken Masev a Iharev u kar u yem Kaduna u hir u dza nyer Aturkpo nahan, girgi wua Tiv imongo je; kpaɗ ka sha apara ga, ka shainja ve i nahan ne, ukyekye kua anyinya kpaɗ vande tan sha Tiv nahan achin imongo je. Inja i kwagh la hen Tiv yɔ, ka ier ve i ngise ve nongon itia/a Uke yɔ. Ngise dzum u ve nongo itia/a Uke yɔ, mbagenev yam asember akombo a utia nahan ve rumun iyor taɗi ve gbenda, ugen keɗn ugen keɗn ga; vea veaɗi iyor a tile sha gbenda yɔ, ve kaɗ er ve tile vegher mɔm chiɗ, ga yɔ vea vihi nan akombo, nahan saɗ ve hire ve tile vegher mɔm kpee nan kar ye. Nahan kasev va fa yɔ, kwase a dzaɗn dzende shin nana yaren a wan u nan kpaɗ vea kohol or sha gbenda yɔ, kwase la a gba kaɗn a wan tsɔɔ er a de til kaɗra ga, a hire a tile vegher u un kpaɗ un lu ne; vea tile vegher mɔm nahan i doɗ nomsoor la je i dzuwa ga, nan wuese kwase la je, er ka kwase u fan kwagh, a nongo u vihin nan akombo ga. Wan la a ungwana nahan un di kpaɗ una va duwe dzende a kov na vea dzaɗn sha gbenda, vea kohol ma nomsoor van yɔ, wanye la a kaɗ a mbagenev er: Hire nen keɗn, tile nen vegher mɔm, mbara ve hire chiɗ ve va kohol un ken vegher u a til la, nahanɗ nomsoor la nan wuese nan kaɗ er: Wanye ne fa kwagha! Mbayev/mbara ve ungwana nahan, ve di kpaɗ vea dza dzuwan a or sha gbenda yɔ, ve er nahan, dzan dzan tsɔ hingir ve u eren nahan sha ikov ikov dzan dzan tsɔ. Haa ityɔ ikaɗ igen yɔ, sha shighe shon u ve nongon itia/a Uke la, Uke ve tile sha hundagar tugh, ugen a tile keɗn ugen a tile keɗn, or Tiv a karen u duwen yɔ, ve kɔr. Nahan Tiv shi gba chian er: Aluer or gen a tile keɗn ugen keɗn ɗ hen gbenda man u kar ve her atɔ yɔ, iyange igen Uke a kɔr u sha hundagar. Ka sha akaɗ a a ne man Tiv ve eren xxi sha kwagh u gbenda u tan nahan dzanɗan i gem i hingir er ka gbaaɗndo ve man er ka ibumegh kpaɗ la. Kwagh la ngu nahan dzan dzan nyian ken inyom i 1935 ne.

Inja i Tiv igen yɔ, kwagh u or gen hembé doɗn ve islima a u ve; ka ve laha kwagh ve, ve dza chivir u or gen, kwagh u or gen hembé doɗn ve u ngohol. Dzan dzan tor kpaɗ, mayange mba wuese tɔr ve ga, ka ve dza wuese tor ugen, aluer tor ugen la una eren akaɗ a daɗɗi nan kpaɗ ve wuese un, ve nem u ve. Orvesen ve kpaɗ mba chivir un ga, ka ve dza chivir u a lu u ve ga la. Ka a lu Tiv ka chivir ma tor ve kpaɗ ve kaɗ er: Tor via ngu er tor Shogodo yɔ (Sokoto), ma tor Uke mɔm mɔm u Tiv ve hembé chivir un er tɔr Shogodo ngu ga. Ka or a wuha iyol nana haɗ akondo a doɗ doɗ kuishi kpa ve kaɗ er: Nan wuha er wan Shogodo yɔ.

Or riv ka nana fa dzwa buter yo, nan gbaa oron wue wue tso, Tiv mbagenev vea kohol hen ijiir i mom kpishi kpa, nan gba va oron dzwa buter her tso, shin riv mbara vea unguwa ga kpa, i lu nan kwagh ga. Man ve mba ve ongo ga kpa ve gba wuese nan dzwa buter u fan tso; shin ka a lu dzwa Tsonka kpa nahan. Man ainge yo, mbayev riv mba ve nyer Uke kua mba ve lu ken ya man kwagh u Uke a sar ve cii kpa, mba kera er dzwa Tiv vough ga; ka ve or ve nyooso dzwa Tsonka; ka ve er er: "Ko" hegen nahan me korchiou me er u kwagh u m "gan dama" chi. Shin, mo m so "rigima" wou la ga, ce "waasa" sha a mo. Ainge u kara dzuwa a mbayev riv mba ken Uke mba ve er dzwa Tiv vough kpishi ga. Mba lamem nyooso hemba, jim je yo, ka ulebera a ubuei.

Inja i riv igen yo, ka ishima i taver ga. Mba kerchiou u eren tom mom gben do do dzan dzan ga. Aluer u to or u ikur gen mom shi u to di or riv mom, u kar ve, u ver ve sha tom mom yo, alaghga or riv la nana hemba fan tom la, a or u ikur igen la, naha yem henen je, kpa ayange a karen yo, u nenge or riv la una hire jime or u ikur gen una kar ken hemem, ken mase jime yo, u nenge kwagh u or riv la una be a be sha tom la je. Aluer u nenge or riv nana fa dzwa buter chi, shi nana han ikav mbi buter, shi nana fa tom u buter do do kpa, ce henen wer u dzuwa a or ve ga, aluer u nenge sha kwagh u nan tegh tegh yo, u ka wer guda or riv u nan lu a nenge a buter ga je. U dzuwa a riv inongo je, mba ngise ve nyor Tsonka, ve hen malu ve "sauke Alkuran", ve yam iyongo ve na i gema ve ati er: "Iusa", man "Ibrahim" shin "iakubu", ve hingir mba Muhammadu, ve kara yan kwagh a atocaitiev (arna) ikagh i mom ga je. Kpa u kohol ve ainge yo, u nenge ve a wanchado u kpa shin iwenge, vea lu seron akombo geman nahan mba Muhammadu tar, sha kwagh u Jesu Kristu kpa ka ape se eren la. Man ma kwagh riv mba eren sha achi u ve kav uninja kpee ga; mba eren sha inja kpa mba je, kpa ve nge ga; aluer or riv a nenge a kwagh a do un nyian yo, shi ka di nyian je una ngchol kwagh shon ye, una kegh er sa una vande nengen do do ga, nahan u tan di kera kpa ka ape una ta kera fefa je la.

Inja i riv igen yo, aluer tor una lu henen u eren kwagh sha inja, shin or ugen nana va er un kwagh u ijiirigh, una tsa henen ken ishima kaka sha mi dzan dzan una nenge kwagh u a do u una er ve a do yo, una to una or ma wanye na, shin kwase na sha u nana wase un henen la,

una unghan chi yo, una nyiman; una ka er mhen u tor la ka u sha mi ga,
 una gena a to mhen na fefa fefa una or tor, nahan tor a uncu mhen u tugh
 man tetan la chi, una rumun mhen u wanye na a hen fefa sha aveave miniti
 u tan la; nahan yo, kwaghfan u wanye la hembra u tor ve. Tiv mba nengen
 ken heman ga.

Tiv ka ve kahan sule, uke ve dzenden a dzende, ve ve sen uke er:
 uke fa sule ga, ka iyor a kahan sule uke mba dzenden dan nan. Kpa iyia
 vev mbi ve kahan la mbi a va vian yo, ve gba bumen ten sha ukasua hen
 uke, ile uwua mom u lu kobo u nar shin u tar, uke vea nengen nahan ve
 yan fefa, sam u lu hen kwese po kpa i lu sha kobo mom. uke ve yan ve
 dza kohol, tiv ve te fefa sha u saren asange a kobo, a va been chi yo,
 ijen i gba ve. Ijen a gban yo, ile uwua u ngise lun sha kobo utar la
 u hingir sha kobo u tan kar u nyin hen ikev i uke. Tiv ve kera lu a
 kwaghyan ga, inyaregh kpa ve kara lu a min ga, sha achi u inyaregh ki
 ngise ve yan sha yia hen uke la, ve to ve er kasev mi. nahan ve gena
 ve gba yaren ikov hen uke, ve dza kaha uke sule, uke ve na ve rogo, ga
 yo, iber i ve kundu sha uwua u ngise ve yan ken ve tiv la. Mbagenev
 ve dza in aka a yan ken uke, shi ijen igen ia va gban yo, u nenge kasev
 Tiv ve yan ichan taven ikon dza ten hen uke mba ve tem hen tar ve la
 yamen rogo mba nov vev lu kaha uke sha ijen i tsuwa la.

Ma ape Tiv ve nengen ken heman ga ve ichan kpa i ben hen ve ga ne;
 iyange vea gena nengen ken heman man vea gba chivir ayol a ve man ve
 kua aeren a uter vev ainja, man vea de uwer gban vea to asema ve ver
 kpa yo, Tiv vea hingir iyor i mimi je, gadiya ve ban a kwaghfan ga.
 Kpa ka aka ne a te ve ichur u ozan heman sha won ye.